

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra geografie

Bakalářská práce

Vývoj věkové struktury obyvatelstva evropských zemí (1960–2020)

Vypracovala: Veronika Samcová
Vedoucí práce: Mgr. Michal Vančura, Ph.D.

České Budějovice 2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použité literatury a zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Veronika Samcová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Michalu Vančurovi, Ph.D. za veškeré cenné podněty, rady a ochotnou pomoc poskytovanou v průběhu tvorby této práce. Poděkování také patří mým rodičům a blízkým za podporu během celého studia.

SAMCOVÁ, V. (2024): Vývoj věkové struktury obyvatelstva evropských zemí (1960–2020). Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 65 s.

ABSTRAKT

Hlavním tématem této práce je vývoj věkové struktury obyvatelstva evropských zemí v letech 1960–2020, přičemž pozornost je věnována Sundbärgově klasifikaci věkových struktur dle reprodukčního věku. Hlavním cílem práce je analyzovat vývoj věkové struktury obyvatelstva v Evropě v letech 1960–2020. Dílčími cíli jsou zhodnocení stárnutí obyvatelstva v Evropě, k jehož hodnocení je využíván ukazatel index věku a Ossanův trojúhelník, a ověření platnosti premis Sundbärgovy klasifikace věkových struktur na současnou populaci.

Klíčová slova: věková struktura, stárnutí obyvatelstva, Evropa, reprodukční věk, Sundbärgova klasifikace

SAMCOVÁ, V. (2024): Development of age structure of European countries population (1960–2020). Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, 65 p.

ABSTRACT

The main theme of this thesis is the development of age structure of European countries population in 1960–2020, whereas focus is dedicated to Sundbärg's age structure classification by reproductive age. The main aim of the thesis is to analyse age structure development of population in Europe in 1960–2020. Partial aims are evaluation of ageing of population in Europe, for which the age index indicator and ternary plot are used, and verification of validity of Sundbärg's age structure classification premises in contemporary population.

Keywords: age structure, population ageing, Europe, reproductive age, Sundbärg's classification

Obsah

1.	Úvod.....	7
2.	Teoreticko-metodologická východiska.....	9
2.1	Věková struktura obyvatelstva.....	9
2.2	Teorie demografického přechodu.....	12
2.3	Demografické stárnutí.....	18
2.4	Hypotézy.....	20
2.5	Data a metodika.....	21
3.	Vývoj věkové struktury obyvatelstva evropských zemí (1960–2020).....	24
3.1	Vývoj zastoupení dětské složky (0–14 let).....	24
3.2	Vývoj zastoupení postreprodukční složky (50 a více let).....	33
3.3	Vývoj zastoupení reprodukční složky (15–50 let).....	42
4.	Demografické stárnutí v Evropě.....	46
5.	Ověření platnosti premis Sundbärgovy klasifikace.....	52
6.	Závěr.....	56
7.	Seznam použité literatury a zdrojů.....	58
8.	Seznam tabulek, grafů, map, obrázků a příloh.....	63
9.	Přílohy.....	66

1. Úvod

Věková struktura obyvatelstva prošla v Evropě v minulých stoletích významnými změnami, které ovlivnily její současnou podobu. Tyto změny byly způsobeny např. modernizací a industrializací společnosti, válečnými konflikty, hospodářskými krizemi či naopak ekonomickým růstem některých zemí. V současnosti je ovlivňována řadou faktorů, jako je např. migrace, klesající porodnost, zvyšování naděje dožití (zlepšení zdravotnictví) a s nimi spojeným stárnutím obyvatelstva, které je současným fenoménem většiny evropských zemí a jehož důsledkům musí tyto státy čelit. Tématem této bakalářské práce je vývoj věkové struktury obyvatelstva evropských zemí, přičemž hlavním cílem je analýza těchto struktur od roku 1960 do roku 2020. Dílčími cíli jsou zhodnocení stárnutí obyvatelstva v těchto zemích a ověření platnosti stále používaného Sundbärgova zákona týkajícího se klasifikace věkových struktur dle reprodukčního věku na současnou evropskou populaci. Práce slouží pouze jako vstup do problematiky, jelikož se jedná o výzkum menšího rozsahu.

Práce je rozdělena do tří částí – teoretické, praktické a závěrečné části. Teoretická část je zasvěcena teoreticko-metodologickým východiskům, ze kterých následně vychází praktická část. V první podkapitole teoretické části je popisována věková struktura obyvatelstva a její klasifikace, přičemž pozornost je věnována zejména Sundbärgově klasifikaci věkových struktur dle reprodukčního věku. V druhé podkapitole je představena teorie demografického přechodu, jeho jednotlivé fáze a zejména rozšíření druhého demografického přechodu v Evropě, se kterým souvisí stárnutí obyvatelstva popsané v třetí podkapitole. Dále jsou na základě literatury stanoveny dvě hypotézy, které zároveň slouží jako podpůrný prostředek k splnění dílčích cílů. Poslední podkapitola se zabývá prací s daty a metodickými poznámkami k praktické části.

Praktická část práce je složena ze třech kapitol. První kapitola poskytuje analýzu vývoje věkové struktury obyvatelstva v evropských zemích v letech 1960–2020. Dílčí podkapitoly se zabývají vývojem zastoupení věkových skupin dle reprodukčního věku (dětská, reprodukční, postreprodukční složka) v zemích jednotlivých evropských regionů. V závěru každé podkapitoly jsou jednotlivé regiony mezi sebou porovnávány. V druhé kapitole praktické části dochází k hodnocení stárnutí obyvatelstva v Evropě v letech 1960–2020. Pomocí indexu věku je určován vstup jednotlivých zemí do regrese a na závěr je prostřednictvím Ossanova trojúhelníku znázorněn postup stárnutí v Evropě.

Poslední kapitola praktické části se zabývá ověřením platnosti premis Sundbärgovy klasifikace věkových struktur na současnou populaci v Evropě.

Souhrn a hodnocení veškerých poznatků jsou popisovány v závěrečné třetí části práce, ve které rovněž dochází k zhodnocení naplnění hlavního a dílčích cílů práce a k zodpovězení stanovených hypotéz, tedy k jejich potvrzení či vyvrácení. Za závěrem je dále uveden seznam použité literatury a zdrojů, seznam tabulek, grafů, map, obrázků, příloh a samotné přílohy obsahující doplňující data a jejich vizualizace.

2. Teoreticko-metodologická východiska

V této kapitole jsou představeny teoreticko-metodologická východiska, ze kterých vychází praktická část práce. Pozornost je věnována zejména klasifikaci věkových struktur obyvatelstva dle reprodukčního věku, teorii demografického přechodu a demografickému stárnutí.

2.1 Věková struktura obyvatelstva

Složení obyvatelstva podle věku je řazeno mezi základní demografické ukazatele. Procesy jako porodnost, úmrtnost či migrace utváří věkovou strukturu, jež lze studovat dle pohlaví v daných věkových skupinách. Pro srovnání se často udává podíl mužů/žen v daném věku v procentech, přičemž za 100 % je považován buďto celkový počet mužů/žen, nebo celkový počet obyvatelstva (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986).

Podle ekonomické aktivity lze rozlišovat tři základní věkové složky: předproduktivní (0–14 let), produktivní (15–64 let), poproduktivní (65 a více let). Dalším možným dělením je podle přirozené reprodukce (Sundbärgova klasifikace) na složku dětskou (0–14 let), reprodukční (15–49 let), postreprodukční (50 a více let) (viz dále) (Halás, Brychtová, Fňukal 2013).

Pro grafické vyjádření uspořádání věkové struktury je hojně používána věková pyramida. Jedná se o dvojitý histogram, který je uspořádán tak, že osa věku histogramu pro muže je postavena proti ose věku histogramu pro ženy. Na věkové pyramidě lze pomocí nepravidelností (významných událostí, které ovlivnily populační reprodukci) sledovat demografickou historii dané populace (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Typickým znakem většiny evropských populací je nepravidelná věková struktura na přelomu 20. a 21. století, kde se působením střídání generací odráží vliv událostí z první poloviny 20. století. Tyto události způsobily změny v počtu narozených v jednotlivých kalendářních letech, který rovněž ovlivnila intenzita úmrtnosti a migrace (Pavlík a kol. 2002).

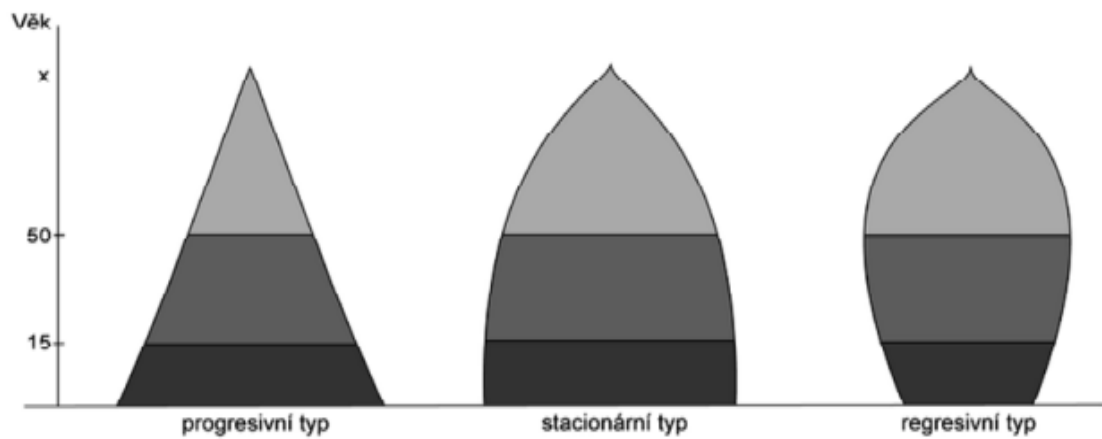
Sundbärgova klasifikace věkových struktur dle reprodukčního věku

Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová (1986) ve své práci blíže rozebírají výzkum A. G. Sundbärga, jenž se věnoval zmiňované věkové struktuře. Závěrem jeho výzkumů bylo již zmíněné rozčlenění obyvatelstva do 3 složek. Jedná se o složku předreprodukční (dětskou), reprodukční a postreprodukční. Tyto skupiny odvodil z pravidelných tvarů věkových pyramid za jednotlivé evropské země v 19. století. Dále tvrdí, že zpravidla

nejobsáhlejší čili reprodukční složka je determinována rodivým věkem žen, přičemž činí vždy přibližně 50 % celkové populace. Dle podílu dětské a postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu rozlišuje Sundbärg 3 typy věkové struktury (graficky znázorněno na obrázku č. 1):

1. progresivní – v tomto případě značně převažuje dětská složka
2. stacionární – zde jsou dětská a postreprodukční složka téměř vyrovnány
3. regresivní – v tomto typu převažuje postreprodukční složka nad dětskou

Obrázek č. 1: Sundbärgova klasifikace věkových typů populací

Zdroj: Halás, Brychtová, Fňukal (2013)

Zmiňované typy věkové struktury jsou blíže popisovány již v mnoha pracích, přesto je v následujících odstavcích poskytnut alespoň stručný popis. Prvním druhem věkové struktury je progresivní typ, jenž je typický širokou základnou, tzn. vysokým podílem předreprodukční složky, z čehož lze usuzovat vyšší míru reprodukce obyvatelstva. Tento typ převažuje u rozvojových států, jež jsou charakteristické nízkou nadějí dožití a vyšší úmrtností, což vede k nižšímu zastoupení postreprodukční složky (špičatý tvar) (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986, Toušek a kol. 2008).

Z progresivního typu se vlivem nejen klesající porodnosti (a dané míře úmrtnosti) může vyvinout typ stacionární. V tomto případě se pouze obměňuje reprodukční složka a obyvatelstvo tak stagnuje (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Toušek a kol. (2008) dále uvádí státy, u nichž k této stagnaci dochází: obecně se jedná o některé státy Latinské Ameriky nebo rozvinuté země Asie.

Posledním typem je regresivní věková struktura. V tomto případě nastává úbytek celkového počtu obyvatel, což je způsobeno trvajícím poklesem porodnosti (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Tento typ je nejrozšířenější u vyspělých zemí, spadá do něj tedy většina Evropy (Toušek a kol. 2008).

Podíly jednotlivých složek Sundbärgovy typologie lze sledovat v tabulce č. 1. Takto přesné typy lze pozorovat pouze výjimečně, neboť věková struktura je mimo jiné ovlivněna migrací. V zemích, ve kterých dochází k vyšší imigraci a zastoupení reprodukční složky se tak zvyšuje, se objevuje akcesivní typ populace. Naopak v emigračních oblastech, kde se reprodukční složka zmenšuje, se tento typ nazývá jako recesivní. V období větších změn reprodukčních poměrů zároveň dochází k porušení Sundbärgova zákona, jelikož byl podmíněn reprodukčními poměry konce 19. století, konkrétně neporušenou věkovou strukturou (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986).

Tabulka č. 1: Tři typy věkové struktury (podle A. G. Sundbärga)

Věková skupina	Zastoupení v typu		
	a) progresivním	b) stacionárním	c) regresivním
I. 0–14 let – dětská složka	40	26,5	20
II. 15–49 let – reprodukční složka	50	50,5	50
III. 50 let a více – postreprodukční složka	10	23	30
Celkem	100	100	100

Zdroj: Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová (1986), vlastní zpracování

V první polovině 20. století se tento zákon stále mohl aplikovat na většinu zemí, kde i přes různé hodnoty míry úmrtnosti představovala střední věková skupina konstantní hodnotu kolem 50 % v kategorii 15–49 let (Gini 1995). Golini (1997) ve své práci uvádí, že vzhledem k deformaci věkových struktur v důsledku populačního růstu (buď velmi vysokého nebo nízkého), tento zákon již nenachází v současnosti žádné potvrzení – teoretické ani empirické. Ověřením Sundbärgova zákona na americkou populaci se již dříve zabývali Smith a Robert (1939), kteří zkoumali Sundbärgova tvrzení ohledně reprodukční složky. Jedná se např. o výrok, že variace v porodnosti a úmrtnosti či výrazný narůst a pokles populace neovlivňují konstantnost 50% podílu věkové skupiny 15–49 let na celkovém obyvatelstvu. Na základě analýzy porodnosti americké populace v letech 1920 a 1930 byla Sundbärgova hypotéza týkající se porodnosti vyvrácena. Lze usuzovat, že čím vyšší je porodnost, tím nižší je procento obyvatelstva v reprodukční skupině. Navíc hodnoty se pohybují velmi podstatně pod či nad 50 %. Některé z následujících Sundbärgových zákonitostí však nebyly vyvráceny: např. emigrace v emigračních oblastech má tendenci snižovat podíl reprodukční skupiny na celkovém obyvatelstvu,

a naopak variace v úmrtnosti konstantnost podílu ve věkové skupině 15–49 let neovlivňuje. Dle Smitha a Roberta (1939) by se dala obecná pravdivost teorie podporovat, avšak je nutné alespoň přeformulování v méně jednoznačných výrazech. Stejně tak uvědomění si, že samotná významnost přisuzovaná původně objevu mezinárodně konzistentních výsledků, by také mohla být předmětem důležitého přeformulování. Na toto navazuje Vekarić (2000), který uvádí, že při pozorování současných procesů druhého demografického přechodu se zdá vhodné zvýšit věkové skupiny každého kontingentu např. na 0–19 let, 20–64 let a 65+.

2.2 Teorie demografického přechodu

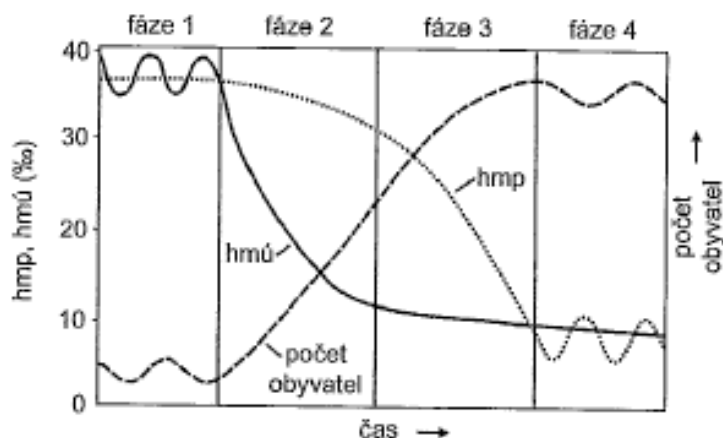
Pro lepší chápání změn ovlivňujících věkovou strukturu (v minulosti i současnosti) slouží teorie demografického přechodu. Výklad teorie demografického přechodu dodnes není jednoznačný. Řada autorů v průběhu let původní definici různě doplňovala a upravovala. Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová (1986, s. 510) popisují demografický přechod (někdy také označovaný jako demografická revoluce) jako „převratnou a v celé historii lidstva ojedinělou přeměnu charakteru demografické reprodukce, která je ve svém výsledku nejzřetelněji patrná ve změnách v úrovni úmrtnosti, porodnosti a ve věkové struktuře jednotlivých populací“.

S prvními poznatky o demografické revoluci přichází Landry. Bez znalostí Landryho prací vymezil v roce 1929 Thompson tři různé typy demografické reprodukce. Ve 40. a na počátku 50. let popsal rozvinutou teorii demografického přechodu Notestein (Toušek a kol. 2008). Notestein označuje za podmínky demografického přechodu modernizaci společnosti, vzrůstající počet městského obyvatelstva, změnu životního stylu a růst individualismu. Notesteinovy výroky podpořil Thompson ve své další práci (1949) (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Zdá se, že Notestein rovněž nebyl obeznámen s prací Landryho a pravděpodobně ani s Thompsonova. Notesteinova raná formulace je konvenčně přijímaná jako klasická teorie (Kirk 1996).

Kirk (1996) dále rozebírá knihu od autora Chesnaise, která byla publikovaná během 90. let a slouží jako nejdetailnější přehled teorie demografického přechodu. Podle Chesnaise tato teorie jako jediná odráží syntetický a souvislý pohled na současné změny demografického chování, avšak není schopná předpovídat časování konkrétních vzorů budoucího vývoje v jednotlivých zemích. Dále kritizuje, že původní teorie nehovoří o důležité roli sňatečnosti a dalších kulturních aspektů a že přehlíží úlohu mezinárodní migrace, rozvoje dopravy a komunikací v moderní době.

Demografický přechod je charakteristický 4 základními fázemi. Tyto fáze jsou schematicky zobrazeny na obrázku č. 2:

Obrázek č. 2: Model demografického přechodu (4 fáze)

Zdroj: Toušek a kol. (2008)

V první fázi lze sledovat vysoké míry úmrtnosti i porodnosti (zároveň hodnoty kolísají), což vede ke stagnaci již poměrně nízkého počtu obyvatel. S nástupem industrializace a zlepšením životních podmínek začíná druhá fáze, kdy poměrně prudce klesá úmrtnost, přičemž porodnost stagnuje či mírně klesá a rapidně se zvyšuje celkový počet obyvatel. Se zvýšením příjmů, dostupnosti antikoncepce a rozvojem urbanizace dochází k nástupu třetí fáze, jež lze popsat mírně klesající úmrtností a již prudčeji klesající porodností; celkový počet obyvatel stále přibývá, přestože v menší míře. Třetí fáze je typická pro některé rozvojové státy, přičemž společně s druhou fází se jedná o součásti tzv. prvního demografického přechodu (viz dále, Fňukal 2011).

Ve čtvrté fázi se opět střetávají křivky porodnosti a úmrtnosti, ale na mnohem nižší úrovni než při první fázi (Fňukal 2011). Na snížení těchto demografických ukazatelů mají vliv různé faktory (sociální, ekonomické a institucionální). Plánování rodiny, zlepšení postavení žen ve společnosti, informovanost a oddalování sňatků vedou ke snížení porodnosti (Kuna 2010). Země, nacházející se v této fázi, mají ukončen tzv. druhý demografický přechod (viz dále). Jedná se zejména o ekonomicky vyspělé země západní a severní Evropy (Toušek a kol. 2008).

Někteří autoři ve svých pracích vymezují dokonce pátou fází demografické revoluce. V této fázi dochází k přirozenému úbytku obyvatelstva – lidstvo začíná stárnout a postupně vymírat, což je způsobeno stále klesající porodností sahající pod úroveň úmrtnosti. Do této fáze lze zařadit v dnešní době např. Německo (Myrskylä, Kohler, Billari 2009).

První demografický přechod

První demografický přechod je označován jako proces, při kterém dochází k pozvolnému poklesu míry porodnosti a úmrtnosti, čímž se snižují původně vysoké a obvykle nestálé hodnoty na hodnoty nižší a stabilnější. Tím, že k poklesu porodnosti dochází o něco později než ke snížení úmrtnosti, je demografický přechod provázen výrazným nárůstem celkového počtu obyvatelstva (Fňukal 2011). Demografický přechod probíhá ve světě značně diferencovaně, neboť je výrazně ovlivněn lokálními podmínkami. Země se nejen liší v rychlosti tohoto procesu, ale také v jeho fázích (Lesthaeghe, Surkyn 2004). První demografický přechod byl pozorován v západních evropských zemích již od 18. a 19. století, během druhé poloviny 20. století poté ve zbytku světa. V současnosti existuje jen málo desítek zemí, u kterých nedochází k poklesu plodnosti způsobeného rozsáhlým používáním antikoncepce (Lesthaeghe 2011).

První demografický přechod byl ve většině zemí v Evropě ukončen před 2. světovou válkou, neboť ve 30. letech v mnoha zemích klesá průměrný počet dětí na jednu ženu pod 2,1 (hranice zachování prosté reprodukce). Po druhé světové válce dochází v Evropě k homogenizaci demografické reprodukce. Často přijímanou výhledovou perspektivou se stává stacionární obyvatelstvo se stálým počtem a strukturou (Rychtaříková 2002).

Druhý demografický přechod

Pojem druhý demografický přechod je spojován s rokem 1965, kdy hodnota úhrnné plodnosti klesá pod hranici zachování reprodukce a lze tak hovořit o zúžené reprodukci (Toušek a kol. 2008). Rabušic (2001) nadále rozvádí, že tato změna demografického chování v evropském prostoru nastává nejdříve v severní a západní Evropě. První známky druhého demografického přechodu se však začínají objevovat již v 50. letech 20. století, kdy stoupá rozvodovost v USA a severní Evropě. Od druhé poloviny 60. let začíná klesat také plodnost z poválečného vysokého „baby boomu“. Navíc se zvyšuje trend uzavírání sňatků v pozdějším věku a stoupá i počet nesezdaných párů (Lesthaeghe 2011). 60. léta jsou zlomovým obdobím charakterizovaným hlubokými sociálními proměnami. Během této doby vstupují do reprodukčního věku silné ročníky narozené po 2. světové válce. Současně dochází k tzv. druhé antikoncepční revoluci, která přináší masové používání antikoncepce (Van de Kaa 1997). Velmi významný nárůst hrubého domácího produktu (HDP) na obyvatele po obnovení z poškození způsobeného 2. světovou válkou a rozvoj sociálního státu v mnoha evropských zemích umožňují řadu

společenských změn, které vedou k demografickému přechodu. V některých zemích, kde došlo jako první k legalizaci potratů, klesá plodnost pod úroveň nahrazující obyvatelstvo výrazně dříve (Van de Kaa 2002).

Van de Kaa (2002, s. 2) definuje základní rozdíl mezi prvním a druhým demografických přechodem následovně: „Zatímco první, tradiční demografický přechod, byl důsledkem dlouhodobého poklesu úmrtnosti, tak druhý přechod by měl být interpretován jako důsledek klesající plodnosti a porodnosti, a to na hodnoty ještě nižší, než které byly dlouhodobě považovány za uvěřitelné“. V pozadí těchto událostí stojí také individualismus, který doprovází větší důraz lidí na sebenaplnění a seberealizaci (Van de Kaa 1997). Mezi hlavní znaky druhého demografického přechodu patří: pokles úhrnné plodnosti hluboce pod hranici zachování populace, odkládání porodů do vyššího věku (často k nim ani nemusí dojít), vysoký věk matek v době prvního porodu, snižování počtu druhých a dalších porodů, nárůst individualismu nejen obecně, ale i v demografickém chování (Halás, Brychtová, Fňukal 2013). Odkládáním porodů a zvyšujícím se věkem prvorodiček v Evropě se např. zabývá práce od autorů Billari, Liefbroer a Philipov (2006), dále Beaujouan, Toulemon (2021) či již zmiňovaný Van de Kaa (2002). Fňukal (2011) dále zařazuje růst věku, ve kterém je uzavíráno první manželství, zvyšování počtu rozvodů a nesezdaných soužití, rostoucí podíl dětí narozených mimo manželství, růst počtu neúplných rodin a domácností jednotlivců. Tyto všechny zmíněné rysy uvádí i Van de Kaa (2002), který ještě navíc zmiňuje pokrok v antikoncepčním chování s moderními prostředky nahrazujícími tradiční metody.

Zvyšování průměrného věku prvorodiček a středního věku žen při porodu začíná být pozorováno v západní a severní Evropě od poloviny 70. let, což se stalo dominantním znakem vývoje plodnosti ve vyspělých zemích (Van de Kaa 2002). Odlišným časováním narození prvního dítěte v jednotlivých zemích Evropy se ve své práci zabývají autoři Šťastná, Kocourková, Šídlo (2019), kteří uvádí, že v zemích západní Evropy se v roce 2016 pohybuje průměrný věk prvorodiček okolo 29 let. Ačkoliv v zemích jižní Evropy začíná odkládání porodů o něco později než v západní a severní Evropě, nejstarší prvorodičky lze nalézt právě v této části Evropy (konkrétně v Itálii v roce 2016 dosahuje průměrný věk matek 31 let). V zemích východní a jihovýchodní Evropy se ženy stávají matkami naopak v dřívějším věku, např. ve 25–27,5 letech.

Kolem roku 1970 začíná v Evropě rovněž fáze poklesu úmrtnosti. Tato fáze je charakterizovaná tím, že se velká část populace snaží žít zdravým životním stylem, díky čemuž dochází k prodlužování délky života ve většině vyspělých zemí. Výjimku tvoří

několik postsocialistických států, kde panují horší životní podmínky a kvalita zdravotnictví. Problémem jsou rovněž stravovací návyky, zvýšená konzumace alkoholu a kouření cigaret (Van de Kaa 2002).

Politicky rozdělená a dříve demograficky relativně homogenní Evropa se mezi polovinou 60. let a počátkem 90. let 20. století začíná odlišovat, podobně jako v sociálním a ekonomickém vývoji, v demografických ukazatelích a v ukazatelích zdravotního stavu na „Východ“ a „Západ“. Oproti postupným změnám v demografickém chování na „Západě“ se „Východ“ držel tradičního modelu vysoké sňatečnosti s mladou věkovou strukturou, relativně vyšší plodností a stagnující či rostoucí mírou úmrtnosti. Po roce 1989 se východní Evropa v průběhu 2–3 let přecházení na tržní hospodářství dramaticky mění (Rychtaříková 2002). Všechny prvky druhého demografického přechodu se objeví současně: zvyšování věku při prvním sňatku, stoupá předmanželské soužití a stejně tak podíl nemanželských dětí. S pozdějším uzavřením svazků se také dramaticky posouvá odložení porodů ve všech věkových kategoriích (Lesthaeghe 2011). Velmi rychle a výrazně se snižuje úroveň plodnosti a řada postkomunistických zemí v roce 1999 vykazuje úbytek obyvatelstva přirozenou měnou. V roce 1999 úhrnná plodnost ve všech bývalých východoevropských zemích klesá pod 1,4, zatímco ve většině západoevropských a severoevropských zemích se hodnoty pohybují na škále 1,5–1,7 (Rychtaříková 2002). Je nutné zmínit, že v postkomunistických zemích, zejména v zemích východní Evropy, dochází po roce 1991 k silné emigraci (zejména mladých lidí) směrem na „Západ“, což (mimo jiné) výrazně ovlivňuje pokles plodnosti v emigračních oblastech (Atoyán a kol. 2016).

Druhý demografický přechod a změny s ním spojené probíhají v každé zemi odlišně. Jejich průběh totiž závisí na úrovni společenského rozvoje, ekonomické situaci či tradicích. Například v zemích jižní Evropy končí první demografický přechod až po druhé světové válce, zatímco v některých zemích západní a severní Evropy je ukončován již v předešlém století. Podobným příkladem jsou projevy prvního demografického přechodu v rozvojových zemích, kde se díky pomoci rozvinutých států snižuje úmrtnost, avšak plodnost zůstává na přibližně stejných hodnotách (tzn. jak kdyby proběhla jedna část demografického přechodu). Z toho důvodu má první demografický přechod v rozvojových zemích mnohem dramatičtější průběh. Podobná situace se udává v jižní Evropě, kde proběhl druhý demografický přechod sice opožděně, ale zato velmi rychle. Jako příčinu autorka zmiňuje, že jižní Evropa začala přejímat technologie a vzorce vyspělejších zemí, ačkoliv společnost na tyto změny nebyla připravená (Klufová 2008).

Lesthaeghe (2011) zmiňuje, že tento region je rovněž specifický tím, že oproti severoevropským zemím mladí lidé opouští svůj domov ve vyšším věku, zároveň zde chybí předmanželská soužití či opuštění domova za účelem nezávislého života.

Základní koncepce druhého demografického přechodu vychází z hluboké kulturní změny, tj. myšlení evropských žen, mužů i párů. Tato změna spočívá v pluralizaci hodnot, což zahrnuje toleranci vůči rozvodu, interrupci a homosexualitě, stejně jako hledání individuálních životních stylů a osobní identity. V této souvislosti je první demografický přechod charakterizován altruismem (důraz na rodinu a potomstvo), zatímco druhý je následkem individualistického chování (priorita v seberealizaci individua) (Rychtaříková 2002). Přehled hlavních rozdílů mezi prvním a druhým demografickým přechodem v západní Evropě, který zpracoval Lesthaeghe (2011), lze pozorovat níže na obrázku č. 3.

Obrázek č. 3: Přehled demografických a společenských charakteristik souvisejících s prvním a druhým demografickým přechodem v západní Evropě

PRVNÍ DEMOGRAFICKÝ PŘECHOD	DRUHÝ DEMOGRAFICKÝ PŘECHOD
A. Sňatečnost	
Narůst podílu osob uzavírajících manželství, klesající průměrný věk při prvním sňatku	Pokles podílu osob uzavírajících manželství, rostoucí průměrný věk při prvním sňatku
Snížený počet nesezdaných soužití	Zvýšený počet nesezdaných soužití (před i po manželských)
Nízká úroveň rozvodovosti	Vyšší úroveň rozvodovosti, dřívější rozvody
Vysoký počet nových sňatků	Nízká úroveň opakované sňatečnosti
B. Plodnost	
Pokles úrovně manželské plodnosti z důvodu snižování plodnosti ve vyšším věku, snižování průměrného věku při prvním rodičovství	Další pokles plodnosti z důvodu odkládání rodičovství, zvyšující se průměrný věk prvorodiček
Nedostačující antikoncepce (především funkce zabránění početí dětí vyšších pořadí)	Účinná antikoncepce
Klesající nelegitimní plodnost, ale ne nutně u dospívajících žen	Růst mimomanželské plodnosti, rodičovství bez manželství
Nízká bezdětnost v manželství	Vzrůstající celoživotní bezdětnost lidí žijících v páru
C. Společenské podmínky, pozadí změn	
Zabývání se základními materiálními potřebami: příjem, pracovní podmínky, bydlení, zdraví, vzdělání, sociální zabezpečení, solidarita jako primární hodnota	Nárůst "vyšších potřeb": individuální autonomie, seberealizace, pracovní a společenské začleňování, demokracie od základů, uznání. Tolerance jako primární hodnota
Nárůst členství v politických, občanských a komunitně orientovaných sdruženích, posilování sociální soudržnosti	Odloučení od občanských a komunitně orientovaných sdružení, přesun sociálního kapitálu k expresivním a afektivním typům. Oslabení sociální soudržnosti
Silná normativní regulace ze strany státu a církvi, počáteční sekularizační vlny	Odsun role státu, vlny poválečné sekularizace, sexuální revoluce, odmítání autority, politická "deparlamentace"
Segregované genderové role, rodinná politika, "zburžoaznění", podpora modelu rodiny s živitelem	Vzrůstající symetrie v generových rolích, ekonomická autonomie žen
Řízené přechody v životním průběhu, rozvázně manželství a dominance jediného rodinného modelu	Flexibilní organizace životní dráhy, různé životní styly, otevřená budoucnost

Zdroj: Lesthaeghe (2011), vlastní zpracování (přeloženo z angličtiny)

2.3 Demografické stárnutí

Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová (1986) označují demografické stárnutí jako proces, ke kterému dochází v důsledku změn reprodukčního chování a k přechodu progresivního typu v typ regresivní, což je způsobené nárůstem osob nad 50 a více let. Calot a Sardon (1999) charakterizují stárnutí jako nárůst podílu starších jedinců a stanovují hranici stáří na věk 65 let. Stárnutí obyvatelstva je způsobeno prvotním poklesem porodnosti, zlepšováním zdravotního stavu obyvatelstva a s ním souvisejícím prodlužováním naděje dožití (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). První náznaky stárnutí lze sledovat v Evropě od 19. století, konkrétně ve Francii, kde jako první proběhla demografická revoluce (Fňukal 2011). Je nutné rozlišovat dva pohledy na stárnutí. První pohled se soustředí na individuální stárnutí a druhý na demografické stárnutí lidských populací. Obě hlediska jsou však mezi sebou navzájem provázaná. Téma demografického stárnutí začíná nabývat na aktuálnosti přibližně v 60. letech 20. století v severní a západní Evropě. V dnešní době je však problémem téměř všech vyspělých zemí (Dimitrová 2007).

Stárnutí obyvatelstva je způsobeno zejména třemi faktory. Prvním je snižující se porodnost, jejímž poklesem roste zastoupení dětské složky pomaleji a dochází tak k zmenšení základny věkové pyramidy. Tento proces je nazýván jako stárnutí „zdola“ věkové pyramidy. Druhým faktorem je úmrtnost, při jejímž poklesu se zvětšuje podíl postreprodukční složky a obyvatelstvo stárne „shora“ věkové pyramidy. Za poslední faktor lze považovat migrační saldo, které však obvykle ovlivňuje stárnutí v menší míře (Rychtaříková 2011). Willekens (2015) uvádí, že migrace může ovlivnit rychlost stárnutí populace, ale ne skutečnost, že populace stárne. Vliv těchto faktorů vede k růstu podílu starších osob na celkové populaci téměř na celém světě, přičemž v rozvojových zemích je tento vývoj opožděný a zůstává otázkou, jak se s těmito změnami jednotlivé populace vypořádají. Je důležité zmínit, že stárnutí populace představuje na jedné straně pokrok společnosti díky zlepšování životních podmínek, nicméně na druhé straně přináší mnoho výzev a nároků zejména v oblastech zdravotnictví a sociálního zabezpečení (Kinsella 2000).

Demografické stárnutí je především důsledkem zlepšování úmrtnostních poměrů (zejména ve vyšším věku) a lidé tak žijí o něco déle. Na prodlužování délky života má vliv několik faktorů. Jedním z nich je již zmíněné zlepšení úrovně zdravotnictví, které zahrnuje pokroky v medicíně, zlepšení hygienických podmínek, rozšíření přístupu k zdravotní péči apod. Dalšími faktory jsou sociální podmínky spojené s životním stylem

jednotlivce. Patří sem podmínky bydlení, hygienické možnosti, stravovací návyky apod., přičemž většinu starší populace téměř ve všech evropských zemích tvoří ženy a jejich převaha se s věkem zvyšuje. Hlavním důvodem vyššího počtu žen oproti mužům ve vyšším věku je vyšší míra úmrtnosti mužů, a to ve všech věkových kategoriích. Z tohoto důvodu začínají ženy mezi 30 a 40 lety převažovat, přestože se chlapců rodí více. Jako jeden z důvodů vyšší mužské úmrtnosti jsou rozsáhlejší rizikové faktory úmrtí, jako je užívání tabáku či alkoholu a pracovní rizika (Kinsella, Phillips 2005). V moderních společnostech je trend prodlužování délky života pak doprovázen poklesem porodnosti (Dimitrová 2007).

Mullan (2000) zmiňuje, že demografické stárnutí je mnohem více ovlivněno změnami v úrovni porodnosti než klesající úrovní úmrtnosti. Pokud se úroveň porodnosti sníží, ve společnosti se objeví populačně slabé ročníky. Tyto ročníky po dospění do reprodukčního věku, při zachování stejné úrovně porodnosti, vedou k ještě menším populačním přírůstkům. Tím pádem se poměr mladých věkových skupin i nadále snižuje (Vácha 2010). Rychtaříková (2011) hovoří o tom, že v období oživení porodnosti může po nějakou dobu podíl dětské složky narůstat. Krátkodobě tedy může obyvatelstvo stárnout i mládnout. Příkladem může být Česká republika v 70. letech, kdy došlo ke druhému „baby boomu“ současně s překračováním hranice 65 let početnější generací osob narozených před první světovou válkou.

V západní a severní Evropě se od konce 70. a 80. let vyvinul trend odkládání porodů (spojovaný s druhým demografickým přechodem), zatímco v postsocialistických zemích pronatalitní politika udržovala plodnost (resp. porodnost) v relativně nižším věku. Po pádu komunistických režimů však tyto země trend odložení rodičovství začaly „dohánět“. I když se rozdíl mezi „Západem“ a „Východem“ snižují, minulé odlišnosti v časování rodičovství mají i nadále svůj dopad (např. potřeby zdravotní péče), přičemž dřívější plodnost znamená kratší délku generace (Botev 2012). Zároveň dochází k posunu období s maximálními hodnotami plodnosti. Van de Kaa (2002) ve své práci tvrdí, že ve věkové skupině 20–24 let v průběhu období od roku 1960 do roku 1999 ve vybraných evropských zemích míry plodnosti pravidelně klesají, zatímco ve věkové skupině 35–39 let je zpravidla pozorován nárůst. Tento jev byl autorem zkoumán např. v Nizozemsku, kde se ženy ve věku 35–39 let podílely na celkové plodnosti více než ženy ve věku 20–24 let. Zjevně se ženy rozhodly родit méně dětí a mít je v pozdějším věku, a tím došlo v průběhu let k posunu hlavních věkových kategorií pro rození dětí.

Dle Rychtařikové (2002) je v dnešní době nejsilnějším diferencujícím faktorem Evropy HDP. Pro zaměření práce však není tento ukazatel a jeho vliv hlouběji zkoumán, je pouze utvářen prostor pro případné rozšiřující studie. Z ukazatelů rodinného chování má největší rozlišovací váhu potratový index. Na ekonomicko-sociální rozvoji se hned po HDP vysokou mírou také podílí střední délka života. Tento demografický ukazatel ukazuje, jak jsou jednotlivé země schopny aplikovat moderní a ekonomicky náročné technologie na snižování úmrtnosti. Plodnost, sňatečnost a další demografické ukazatele mají v současnosti menší váhu (Rychtařiková 2002).

2.4 Hypotézy

Na základě literatury a teoretických východisek jsou stanoveny dvě hypotézy. První hypotéza zní následovně: Dle Kalibové (2002) se v současnosti u většiny států v Evropě objevuje regresivní typ populace. Pro regresivní typ je specifický malý podíl dětské složky, který nedokáže nahradit postreprodukční složku, což vede k úbytku obyvatelstva. Tento typ věkové struktury se objevuje v zemích západní a severní Evropy. V návaznosti na Pavlíka a kol. (2002), který blíže popisuje diverzifikaci staršího obyvatelstva mezi evropskými zeměmi, lze předpokládat, že nejdříve vstupují do regrese státy západní a severní Evropy, zatímco postkomunistické země vstupují jako poslední. V postkomunistických zemích totiž dochází k pozdějšímu ukončení demografického přechodu a ve 2. polovině 20. století se v těchto státech porodnost a úmrtnost vyvíjela odlišně, což vedlo k pomalejšímu postupu demografického stárnutí. V západoevropských zemích dochází k nástupu druhého demografického přechodu od poloviny 60. let a v postkomunistických zemích se tento model začal šířit až začátkem 90. let.

Druhá hypotéza je stanovena na základě Pavlíka, Rychtařikové, Šubrtové (1986), kteří uvádí, že podle A. G. Sundbärga je reprodukční skupina určena rodivým věkem žen a nachází se v ní vždy okolo 50 % členů populace. Sundbärgův zákon byl však podmíněn reprodukčními poměry konce 19. století, konkrétně neporušenou věkovou strukturou. V období velkých změn reprodukčních poměrů proto dochází k porušování tohoto zákona. Např. Vekarić (2000) na základě své analýzy věkové struktury také tvrdí, že Sundbärgovo rozdělení je vhodné pro období, ve kterém publikoval svůj výzkum (konec 19. a začátek 20. století). Na základě těchto poznatků lze proto usuzovat, že tento zákon nebude platit pro současnou populaci většiny evropských zemí.

2.5 Data a metodika

Tato podkapitola se věnuje metodice a práci s daty použitých v praktické části. Veškerá data jsou čerpána z databáze World Bank (2023), která vychází z dat United Nations. Tato databáze se totiž při porovnání s národními databázemi některých států jeví jako přesnější než jinak hojně využívaný Eurostat. Přesto je nutné poznamenat, že i v těchto datech může docházet k nepřesnostem. Na stránkách World Bank (2024) se uvádí, že kvalita dat závisí na fungování statistických systémů daných zemí, ze kterých pochází velká část dat. Zároveň se World Bank snaží podporovat rozvojové země ke zlepšování národních statistických systémů. Z World Bank jsou konkrétně převzata data počtu obyvatel ve věkových kategoriích po 5 letech (muži a ženy zvlášť) ve zkoumaných 48 evropských zemích. Věkové kategorie jsou poté pro potřeby práce upraveny v Excelu do sledovaných věkových skupin (viz dále). Databáze World Bank zahrnovala nejstarší data z roku 1960. Z tohoto důvodu byl tento rok v práci zvolen jako výchozí, přičemž sledovaným obdobím jsou koncové roky jednotlivých dekad od roku 1960 do roku 2020 (včetně). Výstupem těchto dat jsou tabulky, grafy a kartogramy, které jsou tvořeny za pomoci programu Excel a ArcGIS Pro.

Pro účely samotné analýzy jsou evropské země rozčleněny do následujících regionů: severní, západní, střední, jižní, jihovýchodní a východní Evropa. Vymezení regionů vychází z publikace Anděla, Bičíka a Bláhy (2019), kteří člení svět do jednotlivých makroregionů. Do evropského makroregionu řadí výše zmíněné regiony vyjma východní Evropy: postsovětský prostor je totiž zařazován do ruského makroregionu, avšak v této práci je považován za součást východní Evropy. Je nutné zmínit, že se jedná o velmi rozsáhlý a demograficky rozmanitý region, který se svým chováním může odlišovat od zbytku Evropy. Rozřazení států do evropských regionů je uvedeno v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2: Rozdělení států do evropských regionů

Region	Státy
Severní Evropa	Dánsko, Švédsko, Finsko, Norsko, Island, Estonsko, Litva a Lotyšsko
Západní Evropa	Spojené království, Irsko, Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, Francie a Monako
Střední Evropa	Německo, Švýcarsko, Rakousko, Lichtenštejnsko, Polsko, Česko, Slovensko a Maďarsko
Jižní Evropa	Portugalsko, Španělsko, Andorra, Itálie, San Marino, Řecko a Malta
Jihovýchodní Evropa	Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Kosovo, Kypr, Černá Hora, Severní Makedonie, Albánie, Bulharsko a Rumunsko
Východní Evropa	Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko, Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie

Zdroj: vlastní rozdělení, vychází z publikace Anděl, Bičík, Bláha (2019)

Praktická část práce se skládá ze třech kapitol. První kapitola je zasvěcena analýze vývoje podílu zastoupení obyvatel v dětské, postreprodukční a reprodukční složce na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020, přičemž každé z těchto složek je věnována jedna podkapitola. V podkapitolách vývoje zastoupení dětské složky (0–14 let) a postreprodukční složky (50 a více let) slouží pro zkoumání spojnicové grafy vytvořené v Excelu. Grafy zobrazují vývoj zastoupení sledované věkové složky na celkovém obyvatelstvu v letech 1960–2020 nejdříve za Evropu jako celek, poté za jednotlivé státy rozdělené dle regionů a na konec za jednotlivé regiony. Data za regiony jsou spočítány jako průměrné hodnoty příslušných států a jsou uvedeny ve formě tabulky, na níž lze pomocí barevné škály pozorovat vysoké a nízké podíly předreprodukční/postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu. Na konci podkapitol jsou znázorněny v podobě kartogramu změny podílu dětské/postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960 a 2020.

V podkapitole vývoje zastoupení reprodukční složky (15–49 let) je na úvod zobrazen spojnicový graf vývoje počtu a podílu reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v letech 1960–2020, přičemž zbytek podkapitoly je oproti předchozím koncipován odlišným způsobem. Tato podkapitola sleduje vývoj zastoupení reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu za celou Evropu, přičemž pro znázornění slouží dvojité histogramy v podobě věkových pyramid zobrazujících vývoj věkových kategorií po 5 letech za koncové roky jednotlivých desetiletí.

V druhé kapitole je hodnoceno stárnutí obyvatelstva v Evropě, k jehož vyjádření v této práci slouží index věku a ke grafickému znázornění Ossanův trojúhelník. Pomocí vypočteného indexu věku je určováno, kdy státy vstupují do regrese, tedy kdy stárnou. Na základě poznatků od Pavlíka, Rychtaříkové a Šubrtové (1986) je zvolena jako hraniční hodnota 86,8 %. Pokud tedy index věku klesne pod stanovenou hodnotu, je stát považován za stárnoucí. V této kapitole je uvedena tabulka vývoje naděje dožití v evropských zemích, která slouží jako podpůrný prostředek ke zkoumání stárnutí v Evropě. Naděje dožití vyjadřuje, jaký je pravděpodobný věk, kterého osoba v určitém věku dosáhne (Husková 2016), přičemž v práci je konkrétně používána naděje dožití při narození. Na konci kapitoly jsou v Ossanově trojúhelníku vyznačeny jednotlivé státy jako body, přičemž za účelem přehlednosti jsou pojmenovány pouze vybrané státy.

Poslední kapitola praktické části je zasvěcena ověření platnosti premis Sundbärgovy klasifikace. Pro toto ověření je uvedena tabulka zobrazující vývoj zastoupení reprodukční složky (15–49 let), u které je zkoumáno, zda se pohybuje okolo

50 % či ne. Tolerance je určena 5 procentními body, tzn. 47,5–52,5 %. Hodnoty, které do tolerance nespadají jsou zvýrazněny světle červenou barvou. Tmavě červenou barvou jsou zvýrazněny odchylky větší než 10 procentních bodů.

Index věku

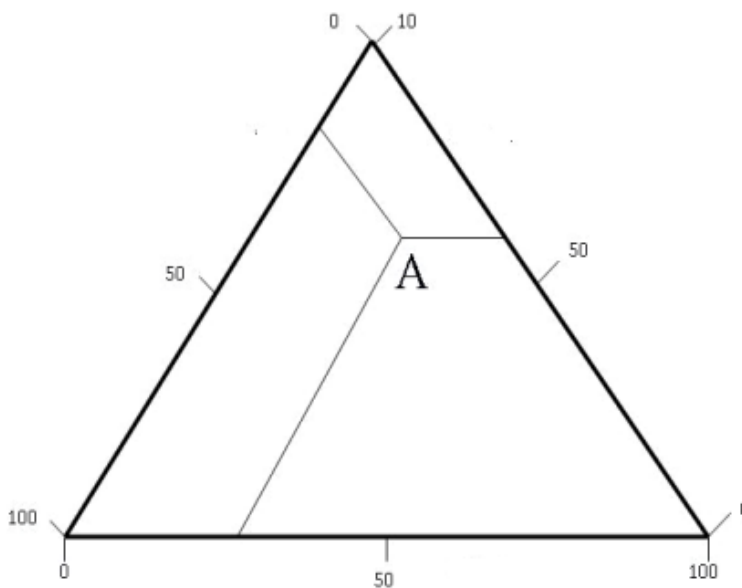
Index věku vyjadřuje poměr předreprodukční složky (0–14 let) k postreprodukční (50+). Pokud je v populaci převaha předreprodukční složky, tak index věku je větší než 100 %, pokud naopak převažuje postreprodukční, index je menší než 100 % (Mládek, Pavlíková 1999).

$$I_v = \frac{O_{0-14}}{O_{50+}} * c$$

Ossanův trojúhelník (trojúhelníkový graf)

Ossanův trojúhelník umožňuje graficky znázornit data založená na třech proměnných současně, přičemž jejich celková hodnota činí 100 % (RGS 2023). Základem Ossanova trojúhelníku je rovnostranný trojúhelník, jehož strany představují stupnice. Každá jednotka je v trojúhelníku zobrazena prostřednictvím jednoho bodu (viz obrázek č. 4). Pomocí Ossanova trojúhelníku lze vyjádřit např. zaměstnanost v primárním, sekundárním, terciárním sektoru hospodářství či zastoupení věkových skupin na celkovém obyvatelstvu, jak je užito v této práci. Tato metoda je vhodná k provádění jednoduchých klasifikací nebo typologií (Kladivo 2013).

Obrázek č. 4: Trojúhelníkový graf

Zdroj: Kladivo (2013)

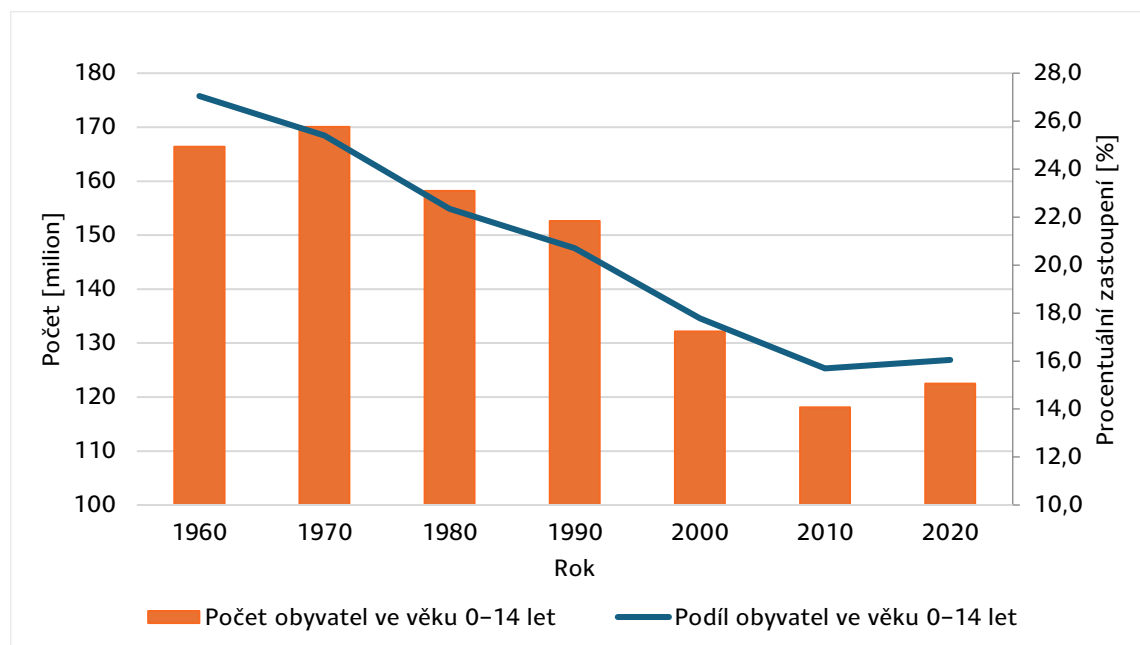
3. Vývoj věkové struktury obyvatelstva evropských zemí (1960–2020)

Jak již bylo zmíněno, vývoj věkové struktury v Evropě byl ve 2. polovině 20. století a na začátku 21. století výrazně ovlivněn procesy spojenými s druhým demografickým přechodem. Vlivem nástupu druhého demografického přechodu dochází k poklesu plodnosti a zvýšení naděje dožití. Tyto faktory vedou k tomu, že v současnosti dochází ve většině evropských zemí ke stárnutí obyvatelstva.

3.1 Vývoj zastoupení dětské složky (0–14 let)

Dětská složka obyvatelstva (někdy také označovaná jako předreprodukční) zahrnuje věkovou skupinu 0–14 let (Pavlík, Rychtaříková a Šubrtová 1986). Jedním z procesů, který ovlivňuje vývoj zastoupení dětské složky je porodnost. V posledních letech porodnost v Evropě klesá a dochází tak ke snižování podílu věkové skupiny 0–14 let na celkovém obyvatelstvu. Tento zpomalený růst dětské složky poté vede ke stárnutí obyvatelstva (viz podkapitola 2.3). V této podkapitole dochází ke zmapování vývoje podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020 a k porovnání vývoje jednotlivých regionů Evropy.

Graf č. 1: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 0–14 let v Evropě (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

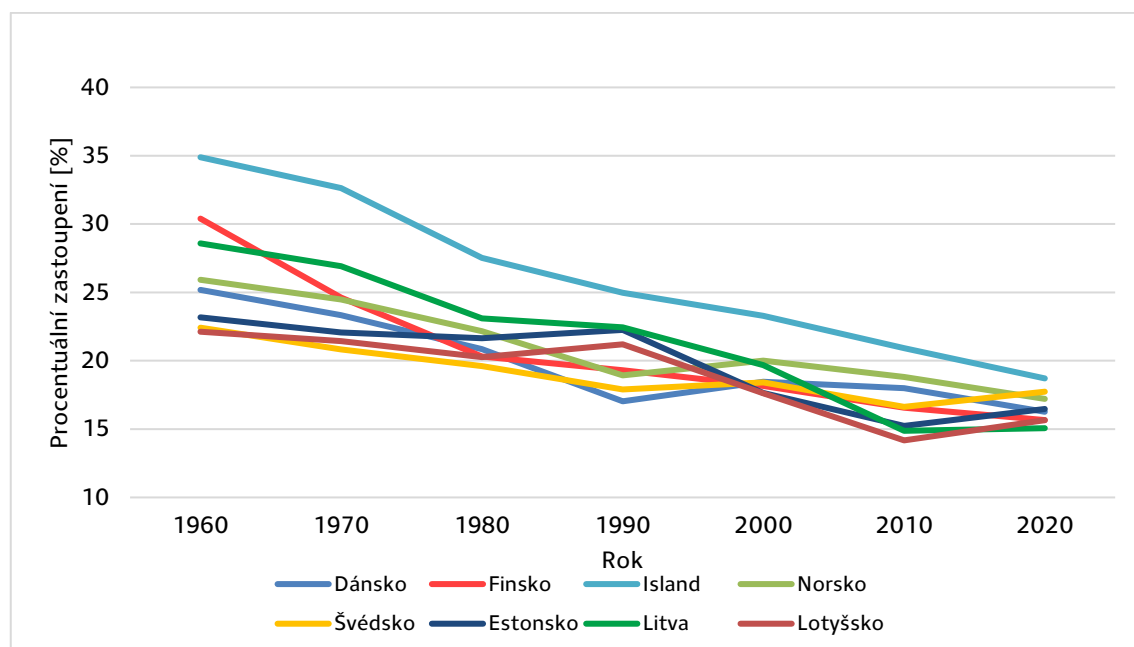
Při pohledu na graf č. 1 zobrazující vývoj počtu a podílu obyvatel ve věku 0–14 let v Evropě v letech 1960–2020 je patrné, že počet dětí mladších 15 let během

sledovaných 60 let klesl ze 166 mil. na necelých 123 mil. dětí. V roce 1970 si lze povšimnout, že se absolutní počet zvýšil, avšak podíl dětské složky se na celkovém obyvatelstvu snížil. Tato skutečnost pravděpodobně souvisela s tím, že se navýšil podíl reprodukční složky, do které v roce 1970 vstoupily početné generace osob narozených po 2. světové válce. Mírný nárůst (absolutní i relativní) lze sledovat v roce 2020. Konkrétní hodnoty za koncové roky jednotlivých desetiletí jsou uvedeny v příloze č. 1 a mohou sloužit v dalších pracích např. k porovnání vývoje dětské složky mezi jednotlivými kontinenty světa.

Z příloženého grafu č. 2 vyplývá, že podíl obyvatel ve věkové skupině 0–14 let se ve sledovaném období u všech zemí snížil. V roce 1960 byl nejvyšší podíl dětské složky (34,9 %) na Islandu. Tato hodnota v roce 2020 klesá na 18,7 %, což i v současnosti představuje největší zastoupení dětské složky v zemích severní Evropy. Luci a Thévenon (2013) uvádí, že na vyšší plodnost má značný vliv islandská rodinná politika, která umožňuje kombinovat práci a rodinný život a má tendenci snižovat náklady spojené s rodičovstvím. Podobný vývoj lze pozorovat u států Skandinávského poloostrova. K výraznému poklesu došlo ve Finsku, kde hodnota 30,4 % mezi roky 1960–2020 klesla na 15,7 %.

Graf č. 2: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích severní Evropy (1960–2020)

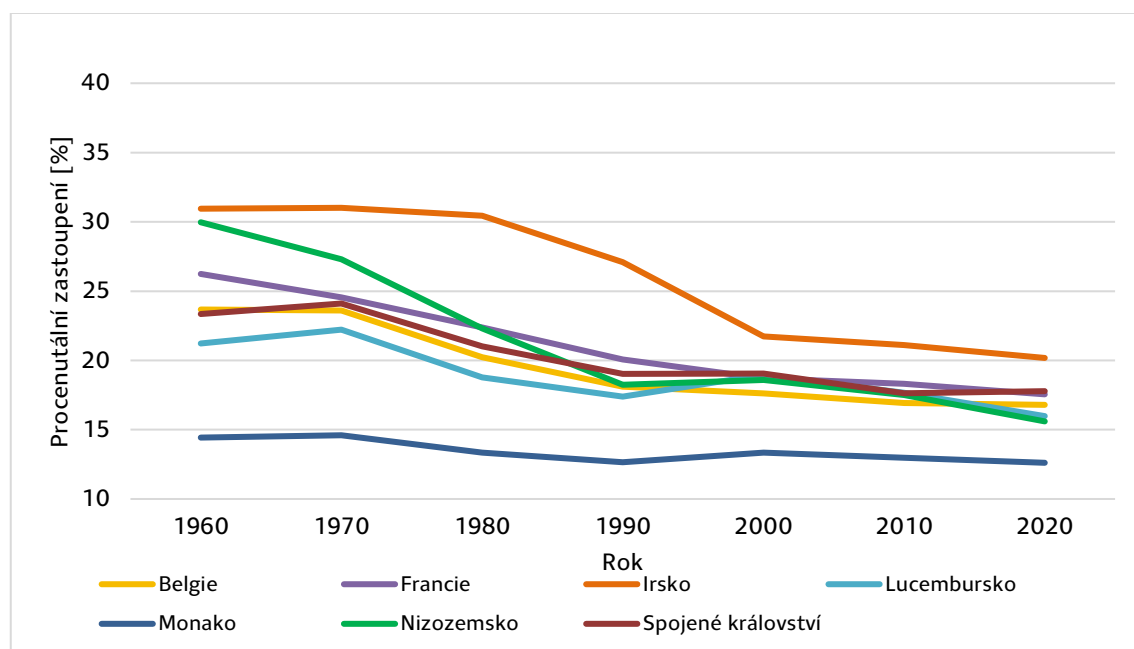

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

V případě pobaltských zemí se podobně vyvíjí podíl dětské složky u Estonska a Lotyšska, zatímco Litva o se od těchto států mírně odlišuje. Litva v historii patřila k Polsku, zatímco Estonsko a severní Lotyšsko k Rusku. Historický vývoj tak nejspíše

diferencoval demografické chování Litvy od ostatních pobaltských zemí, což vedlo k pozdějšímu nástupu demografického přechodu a plodnost začala klesat o něco později (Katus, Puur, Põldma 2005). Z tohoto důvodu bylo v roce 1960 zastoupení dětské složky v Litvě vyšší oproti Estonsku a Lotyšsku. V roce 1960 byl podíl dětské složky u Lotyšska 22,1 % a Estonska 23,2 %. Tyto nízké hodnoty jsou způsobeny pravděpodobně tím, že tyto dva státy nezažily „baby boom“ po 2. světové válce. Pravděpodobně je to spjato s drsnými společenskými podmínkami v poválečném období. Zároveň do dětské složky přispívají zejména imigranti, kteří přišli v poměrně vysokém počtu v období 40.–50. let (Katus, Puur, Põldma 2005). V roce 1990 došlo k mírnému zvýšení podílu dětské složky u Lotyšska a Estonska. Mezi lety 1990–2010 byl však zaznamenán významný pokles u všech pobaltských zemích. Tento úbytek byl zapříčiněn transformací ekonomik, kterou doprovázelo prudké snížení plodnosti, nástup přebytku úmrtí nad narozením a negativní saldo migrace (Katus, Puur, Põldma 2005).

Graf č. 3: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích západní Evropy (1960–2020)

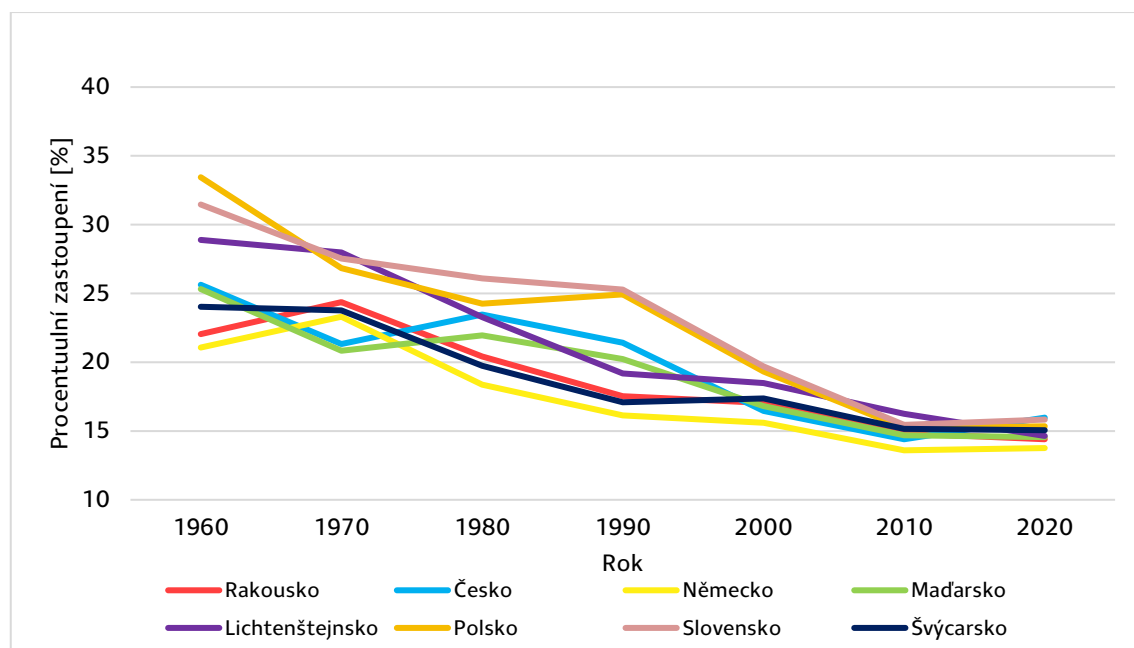
Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Země západní Evropy, jejichž vývoj dětské složky je zobrazen na grafu č. 3, se vyjma Monaka a Irska chovají velmi podobně. Monako, jakožto malý městský stát, je velmi specifický v demografickém chování. V Monaku není zavedená daň z příjmů a z tohoto důvodu se do Monaka stěhuje mnoho movitých lidí (Beck 2018). Přičemž většina těchto lidí imigruje ve věku 40 a více let (IMSEE 2023). Opačným příkladem k Monaku je Irsko, kde se naopak nachází nejvyšší zastoupení dětské složky v západní Evropě. Vysoké hodnoty na počátku sledovaného období jsou způsobeny pozdějším

nástupem demografického přechodu oproti ostatním zemím západní Evropy, přičemž toto zpoždění bylo ovlivněno dlouhodobou výraznou emigrací (Koschin 2005). Hluběji se demografickým přechodem v Irsku zabývá práce od Colemana (1992), který zmiňuje, že dlouhotrvající vysoké míry emigrace vedou ke zpomalení poklesu plodnosti. Výrazný pokles dětské složky nastává u Nizozemska, kde během sledovaných 60 let podíl klesl z necelých 30 % na 15,6 %.

Vývoj podílu dětské složky se oproti západní Evropě vyvíjel o něco dynamičtěji v Evropě střední. Z grafu č. 4 vyplývá, že v roce 1960 byly středoevropské země značně heterogenní. Procentuální zastoupení předreprodukční složky se pohybovalo mezi 21 a 34 %. Postupným vývojem se však hodnoty podílu této složky vyrovnaly a v dnešní době se pohybují mezi 13–15 %. U Německa a Rakouska lze pozorovat v 60. letech nárůst dětské složky, který je spjat s poválečným „baby boomem“ a změnou rodinné politiky, přičemž od 70. let vlivem vrcholícího druhého demografického přechodu dětská složka klesá. V Maďarsku a Česku byla rovněž po válce zaznamenána vysoká porodnost, avšak po nástupu komunistické strany k moci koncem 40. a začátkem 50. let porodnost klesla na úroveň prosté reprodukce, a proto v těchto zemích došlo v 60. letech k poklesu podílu dětské složky (Frejka, Sardon 2004). Takový pokles lze sledovat také v Polsku, kde se výrazně podíl na začátku sledovaného období snížil.

Graf č. 4: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích střední Evropy (1960–2020)

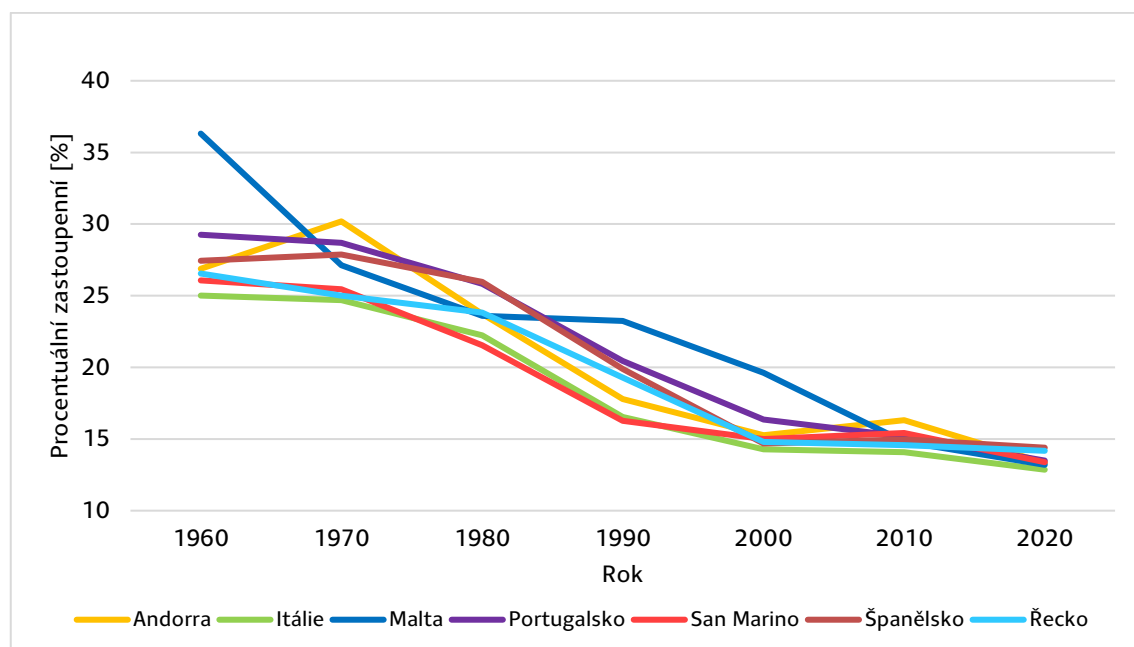

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Země jižní Evropy zobrazené na grafu č. 5 zaznamenaly během sledovaného období velmi intenzivní snížení věkové skupiny do 15 let. Jednalo se o mnohem rychlejší

a prudší vývoj než u zemí severní a západní Evropy, kde proběhl demografický přechod dříve (viz podkapitola 2.2). V rámci jižní Evropy proběhl demografický přechod později v Portugalsku, u kterého si lze na grafu povšimnout, že v roce 1960 mělo jednu z nejvyšších hodnot zastoupení dětské složky na celkovém obyvatelstvu. Pokles plodnosti se začal výrazně projevovat od karafiátové revoluce, která proběhla v roce 1974 a zapříčinila přechod od autoritářské diktatury k demokracii. Příznivé politicko-sociální podmínky tak umožnily rozšířené používání antikoncepce, které se podílelo na poklesu plodnosti. Na klesající plodnost měla rovněž vliv emigrace mladých lidí do zahraničí (Moreira, Henriques 2016). Naopak nejdříve proběhl demografický přechod v Itálii (Vítková 2011), což rovněž vyplývá z grafu. V případě Itálie by bylo zajímavé sledovat nástup demografického přechodu dle rozdělení na severní a jižní část, což by však vyžadovalo rozsáhlejší a samostatnou studii. Výrazný propad zastoupení dětské složky lze během sledovaného období pozorovat u Malty, která se jakožto malý ostrovní stát vyvíjela velmi specificky a její vývoj byl v roce 1960 ovlivněn masovou emigrací mladých lidí, která zrychlila nástup demografického přechodu (Vella, von Brockdorff 2019). V roce 1960 se procentuální zastoupení dětské složky v jižní Evropě pohybovalo mezi 21 a 34 % a v roce 2020 již pouze mezi 13 a 16 %.

Graf č. 5: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jižní Evropy (1960–2020)

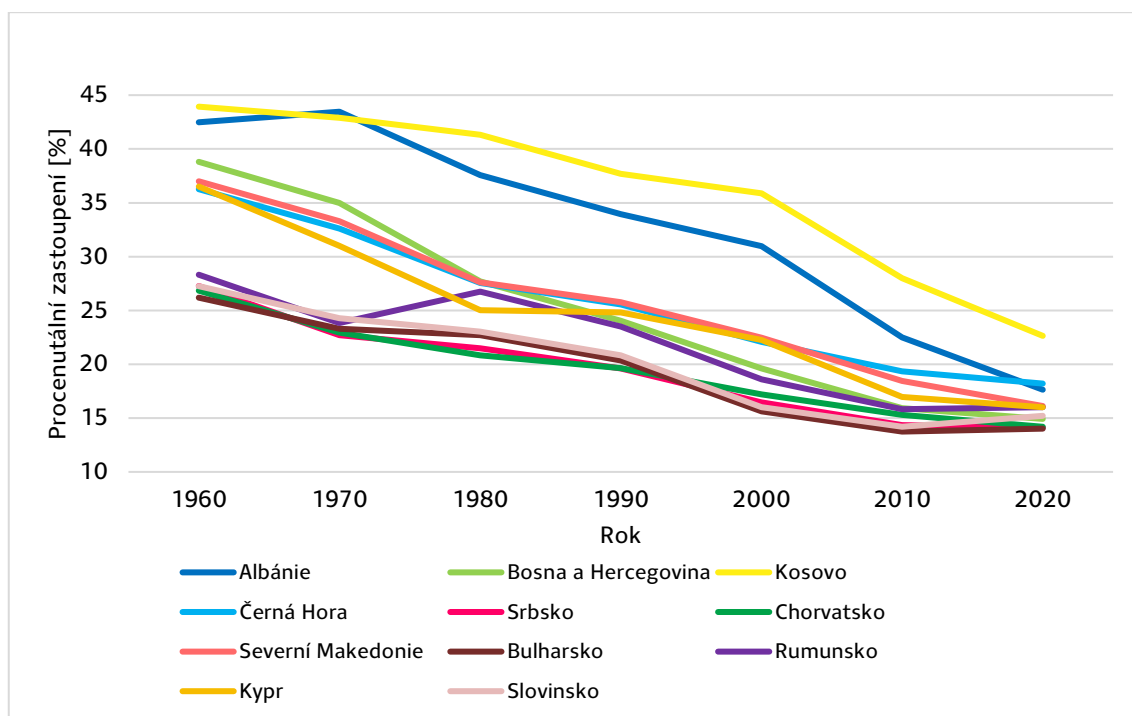

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Jihovýchodní Evropa představuje poměrně různorodý region. Většina států tohoto regionu jsou postsocialistické země s odlišnými socio-ekonomickými podmínkami, a proto se mohou chovat odlišně od zbytku Evropy. Na první pohled je z grafu č. 6 patrné,

že Albánie a Kosovo mají výraznější zastoupení dětské složky na celkovém obyvatelstvu oproti ostatním zemím jihovýchodní Evropy. V Albánii byl opožděn demografický přechod kvůli dlouholeté izolaci od světa (Koschin 2005). V posledních letech však Albánie dohání kvůli poklesu plodnosti a masové emigraci mladých lidí zbytek jihovýchodních zemí Evropy (Domachowska 2021). Demografický vývoj Kosova byl poměrně silně ovlivněn jeho politickou situací v minulém století, která způsobila znatelné zpoždění demografického přechodu, nicméně krátce po začátku 21. století klesla celková plodnost v Kosovu pod úroveň nahrazení populace (2,1), což s migračními odlivy od 90. let naznačuje nástup nové demografické éry (Nikitović 2018). Za zmínku stojí také Rumunsko, kde se mezi lety 1970–1980 výrazně zvýšil podíl dětí mladších 15 let, což bylo pravděpodobně zapříčiněno téměř absolutním zákazem umělých přerušení těhotenství a vyplácením porodného (Chlapec 2021). Z grafu rovněž vyplývá podobnost vývoje předreprodukční složky u států jako je Bulharsko, Chorvatsko, Srbsko a Slovinsko.

Graf č. 6: Vývoj podíl dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jihovýchodní Evropy (1960–2020)

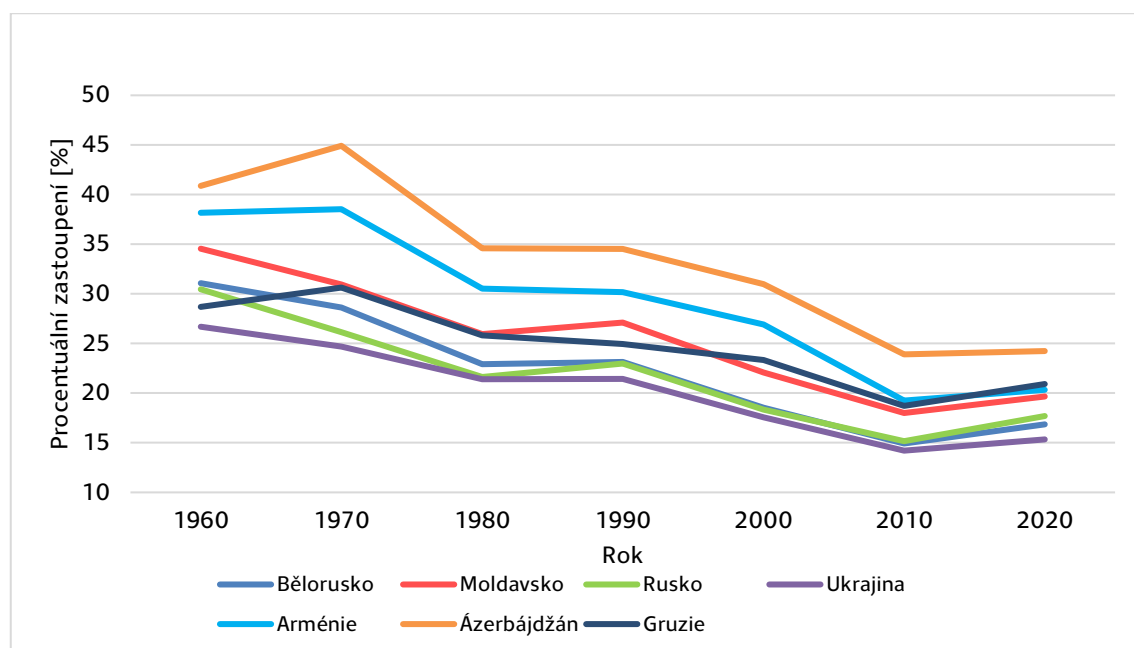

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Do skupiny zemí východní Evropy jsou zařazovány postsovětské země. Již na první pohled je z grafu č. 7 patrné, že se tyto státy oproti předchozím regionům chovají odlišně. Nejen v roce 1960 byly země značně heterogenní, ale i v roce 2020 tato heterogenita do určité míry přetrvává. U zakavkazských států (Arménie, Gruzie,

Ázerbájdžán) došlo v období 60.–70. let k mírnému zvýšení podílu předreprodukční složky, přičemž k tomuto nárůstu přispívalo mimo jiné kladné migrační saldo (Čížková 2014). Zbylé země východní Evropy nezaznamenaly v 60. let žádný nárůst. Z důvodu méně rozvinutých ekonomik a vážných problémů s bydlením zde totiž nedošlo k poválečnému „baby boomu“ (Coleman 1993).

Graf č. 7: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích východní Evropy (1960–2020)

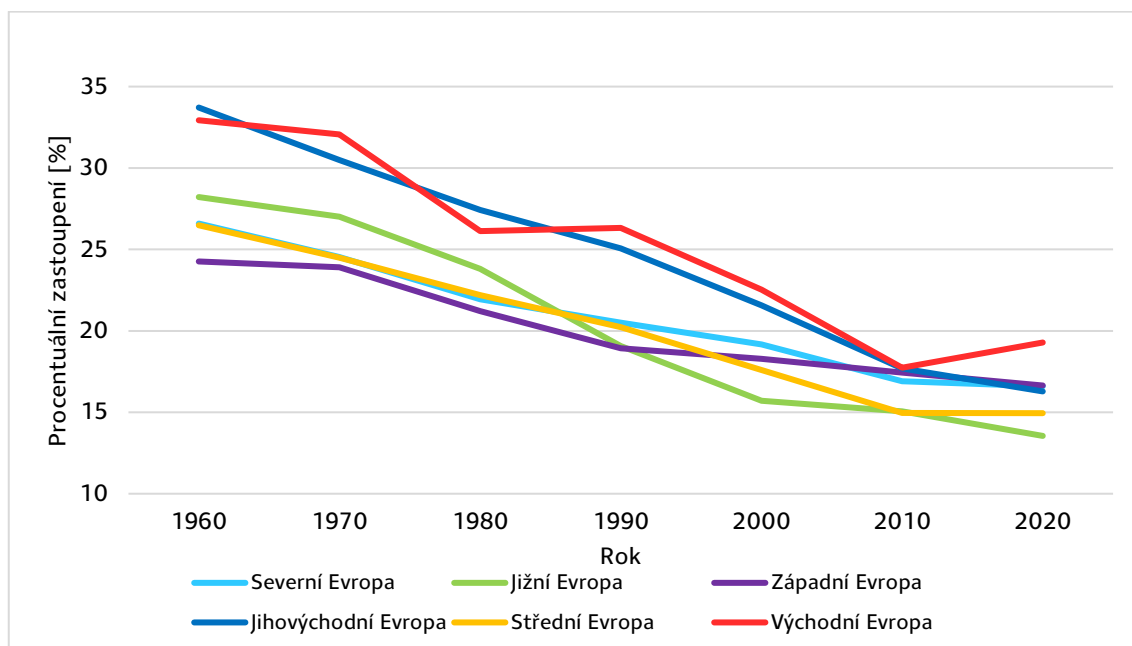

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Na grafu č. 8 je zobrazen vývoj podílu dětské složky v jednotlivých regionech Evropy. Na první pohled je během sledovaného období pozorovatelný pokles podílu předreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu ve všech regionech. V jihovýchodní a východní Evropě bylo v roce 1960 zastoupení dětské složky okolo 33 %, v roce 2010 byl podíl dětské složky v těchto regionech už zhruba poloviční (okolo 17,7 %). I přes tento podobný vývoj měla východní Evropa mnohem dramatičtější průběh, zatímco u jihovýchodní Evropy docházelo k relativně stabilnějšímu poklesu. Od roku 2010 se od sebe tyto dva regiony začínají více odlišovat: zatímco v jihovýchodní Evropě pokles přetrvává, ve východní Evropě dochází k mírnému nárůstu podílu dětské složky. Do roku 1980 téměř identicky probíhal vývoj u severní a střední Evropy, avšak u střední Evropy po roce 1990 došlo k rychlejšímu a hlubšímu poklesu předreprodukční složky. V případě jižní Evropy je znatelný pozdější nástup druhého demografického přechodu a jeho následný relativně dynamičtější a rychlejší průběh. Jižní Evropa v roce 2020 má ze všech regionů nejnižší procentuální zastoupení dětské složky, konkrétně 13,5 %. Vývoj podílu dětské složky mezi roky 1960–1970 v západní Evropě (v regionu, ve kterém proběhl

demografický přechod nejdříve) spíše stagnoval. Postupně během sledovaného období docházelo k mírnějšímu poklesu bez větších výchylek.

Graf č. 8: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Konkrétní hodnoty procentuálního zastoupení dětské složky v jednotlivých evropských regionech jsou zaznamenány v tabulce č. 3, kde je znázorněn vysoký (modře) a nízký (červeně) podíl dětské složky. Z této tabulky vyplývá, že v roce 1960 měla nejnižší podíl dětské složky na celkovém obyvatelstvu západní Evropa a nejvyšší jihovýchodní Evropa. Na konci sledovaného období to byla jižní Evropa, která měla nejnižší zastoupení dětské složky, zatímco nejvyšší zastoupení se vyskytovalo ve východní Evropě. V příloze č. 2 jsou uvedené konkrétní údaje za jednotlivé státy.

Tabulka č. 3: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020)

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Severní Evropa	26,6	24,5	21,9	20,5	19,2	16,9	16,6
Západní Evropa	24,3	23,9	21,2	18,9	18,3	17,4	16,6
Střední Evropa	26,5	24,5	22,2	20,2	17,6	15,0	14,9
Jižní Evropa	28,2	27,0	23,8	19,1	15,7	15,1	13,5
Jihovýchodní Evropa	33,7	30,5	27,4	25,1	21,6	17,7	16,3
Východní Evropa	32,9	32,1	26,1	26,3	22,5	17,7	19,3

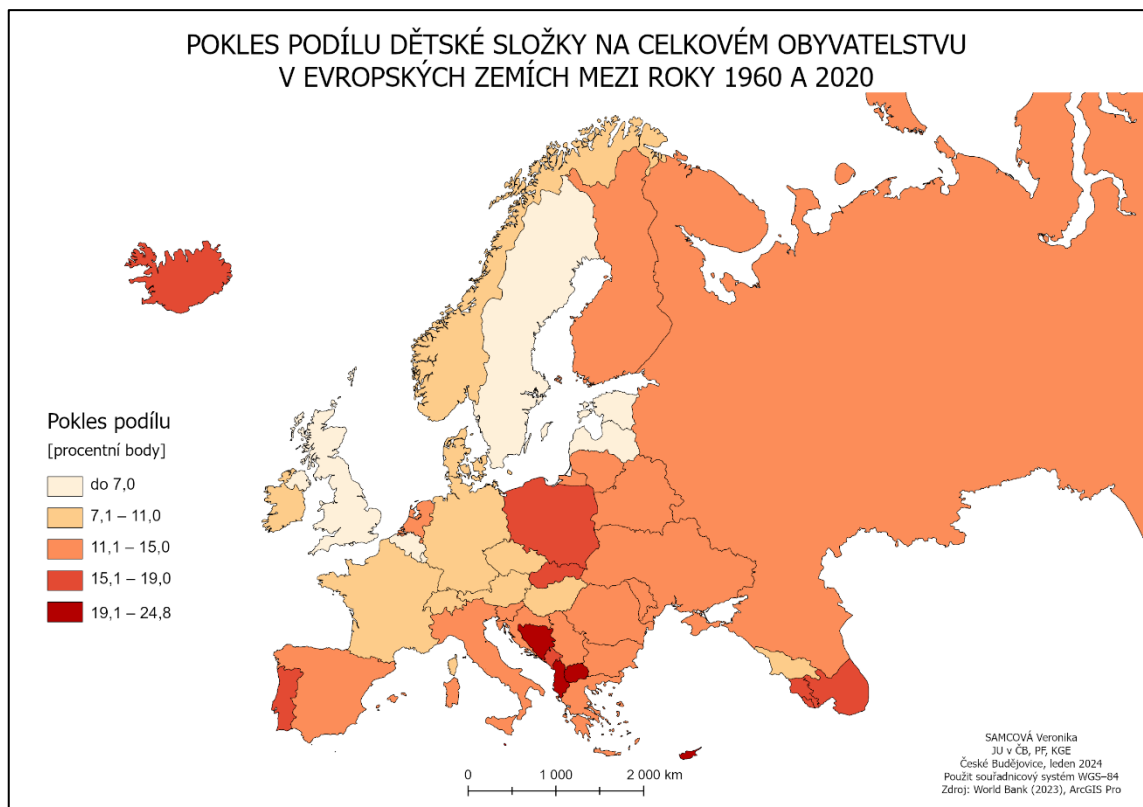
	hodnoty větší než 30 %
	hodnoty 25–30 %
	hodnoty 15–20 %
	hodnoty menší než 15 %

Pozn.: Jako hranice pro zvýraznění byly použity střední hodnoty.

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Na mapě č. 1 je zobrazen pokles podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě mezi roky 1960 a 2020, přičemž tato mapa zejména slouží k pozorování dynamiky poklesu. Největší pokles podílu dětské složky lze zaznamenat u jihovýchodní Evropy, konkrétně u Bosny a Hercegoviny, Albánie, Severní Makedonie a Kypru, zatímco k nejmenšímu poklesu došlo ve Spojeném království, Švédsku, Lotyšsku a Estonsku.

Mapa č. 1: Pokles podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích mezi roky 1960 a 2020

Pozn.: Na mapě chybí Kosovo.

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

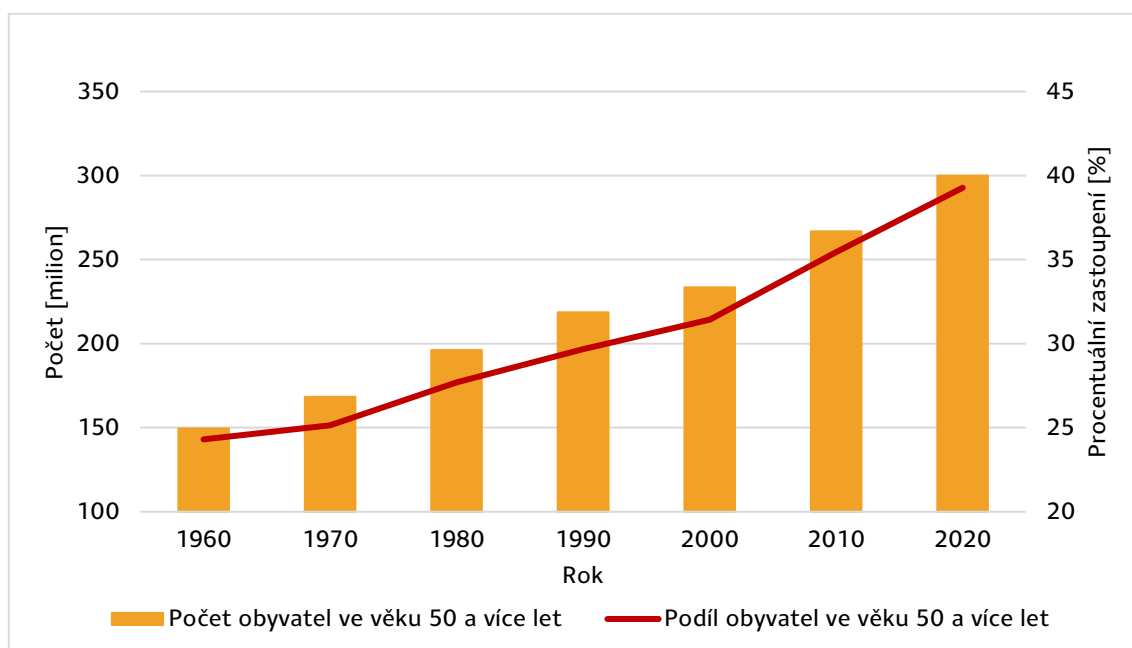

3.2 Vývoj zastoupení postreprodukční složky (50 a více let)

S nástupem druhého demografického přechodu a s ním spojeným poklesem plodnosti a úmrtnosti přibývá v Evropě čím dál více starších osob (viz graf č. 9). Tento nárůst je rovněž spjat se zvýšením naděje dožití či přesouváním početných generací do staršího věku (blíže přiblíženo v kapitole 4). Osoby ve věkové kategorii 50 a více let jsou podle Pavlíka, Rychtaříkové a Šubrtové (1986) zařazovány do postreprodukční skupiny obyvatelstva. V této podkapitole je zaznamenán vývoj zastoupení postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960–2020 a porovnán vývoj jednotlivých evropských regionů.

Na grafu č. 9 je znázorněn vývoj počtu a podílu obyvatel (na celkovém obyvatelstvu) ve věku 50 a více let v Evropě. Během sledovaných 60 let se počet osob nad 50 let navýšil zhruba o 150 milionů. V roce 2020 počet obyvatel zkoumané věkové skupiny dosahoval necelých 300 milionů, došlo tedy k navýšení na dvojnásobnou hodnotu. V příloze č. 3 je zobrazeno porovnání vývoje zastoupení postreprodukční složky se složkou dětskou. Je patrné, že nárůst starších lidí byl mnohem výraznější a rychlejší než pokles dětí mladších 15 let. V příloze č. 4 jsou uvedeny konkrétní hodnoty počtu a podílu obyvatel starších 50 let na celkovém obyvatelstvu za koncové roky jednotlivých desetiletí.

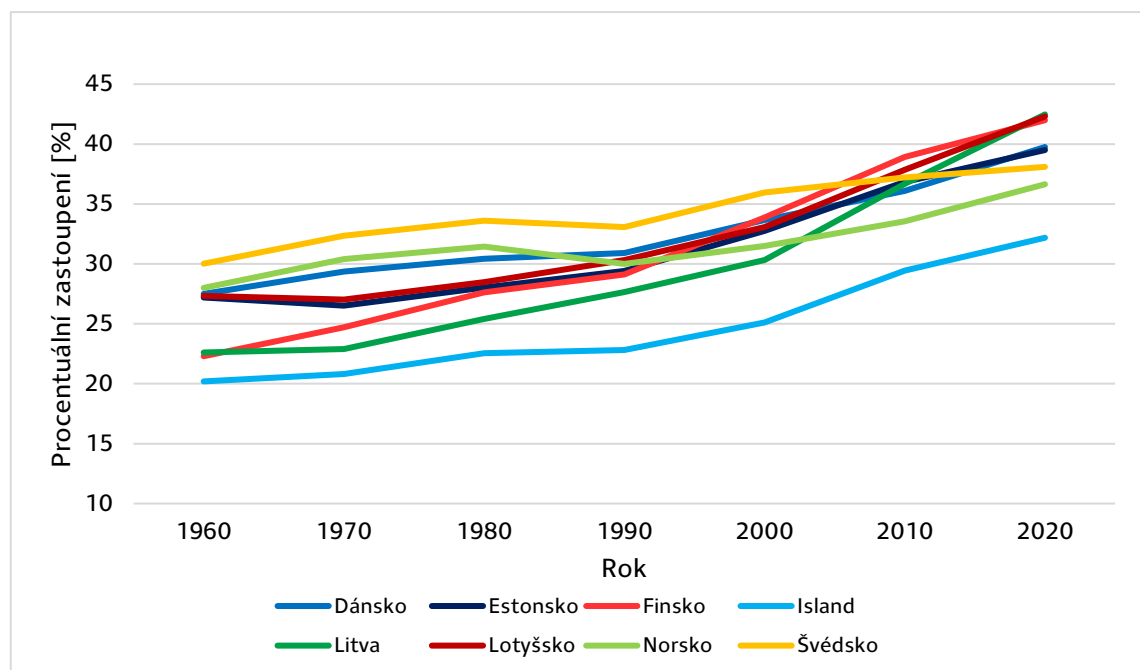
Graf č. 9: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 50 a více let v Evropě (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Státy severní Evropy, zobrazené na grafu č. 10, měly během zkoumaného období relativně podobný vývoj postreprodukční složky. Stejně jako u zkoumání zastoupení dětské složky se opět vymyká Island, který má ze zemí severní Evropy nejnižší zastoupení starších obyvatel na celkovém obyvatelstvu. Zpočátku se Estonsko a Lotyšsko chovají také značně podobně. V Litvě v roce 1960 procentuální zastoupení obyvatel nad 50 let činilo 22,6 % celkového obyvatelstva, zatímco v roce 2020 již 42,5 %, což představuje nejvyšší podíl postreprodukční složky v severní Evropě za tentýž rok. Tento výrazný nárůst byl pravděpodobně způsoben silnou emigrací mladých rodin od počátku 21. století do zahraničí (Vláda ČR 2024). Od roku 2000 dochází ke zpomalení nárůstu podílu starších obyvatel u Švédska. Švédsko dosahovalo na začátku sledovaného období nejvyššího zastoupení postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v severní Evropě, avšak nárůst podílu starších osob se pomocí pronatalitní politiky podařilo v posledních 20 letech poměrně zpomalit (Luci, Thévenon 2013). V případě Švédska sehrává významnou roli i migrace, která se v novém století výrazně zvýšila (Swedish Institute 2024).

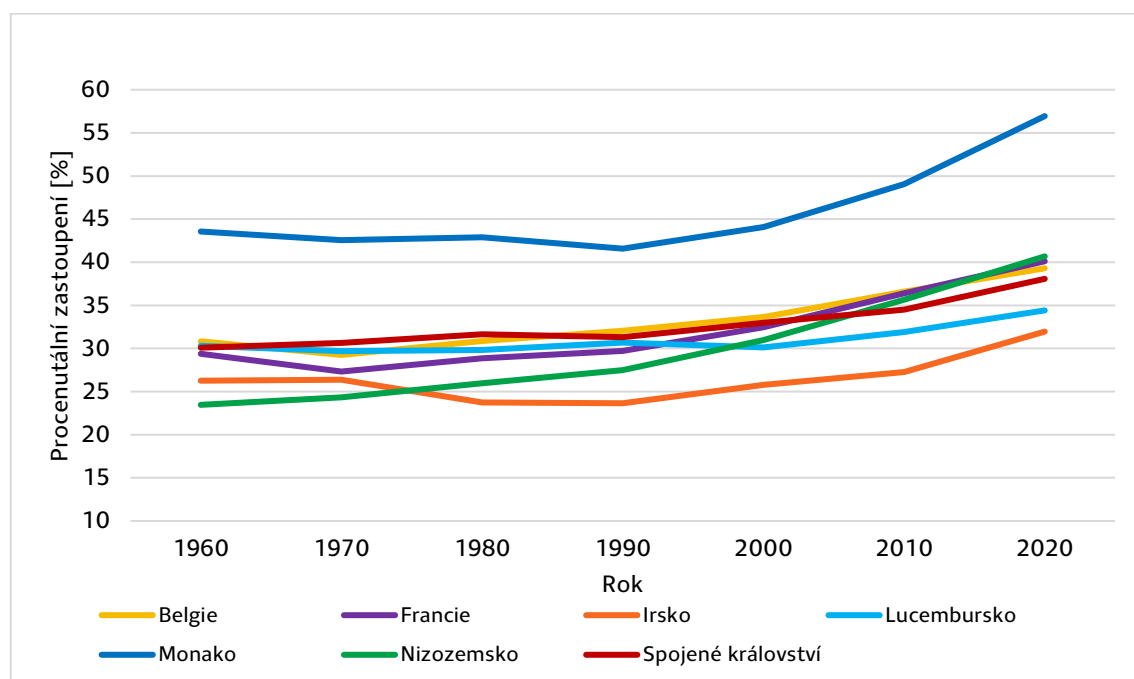
Graf č. 10: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích severní Evropy (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Na grafu č. 11 je zaznamenán vývoj zastoupení postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích západní Evropy, které se vyjma Monaka a Irska vyvíjely velmi podobně. Na první pohled je u většiny zemí patrný téměř neměnný vývoj podílu osob starších 50 let mezi roky 1960 a 1990. Mírnějšího propadu podílu postreprodukční složky si lze povšimnout ve Francii v letech 1960–1970. Po roce 1990 dochází u všech zemí k nárůstu staršího obyvatelstva. Nejvyšší nárůst podílu postreprodukční složky byl během sledovaného období v Nizozemsku, kde se zastoupení zvýšilo o 17,2 procentních bodů (dále již zkratka p.b.). V Nizozemsku došlo v poválečném období k velkému a relativně dlouhotrvajícímu „baby boomu“, který trval až do roku 1969. Avšak s nastupujícím demografickým přechodem docházelo ke snižování plodnosti a úmrtnosti, které vedlo k nárůstu starších osob na celkovém obyvatelstvu. Zároveň v 21. století velmi početné generace narozené po 2. světové válce dosahují věku 50 let a vstupují do postreprodukční složky (Beets, Nimwegen 2000).

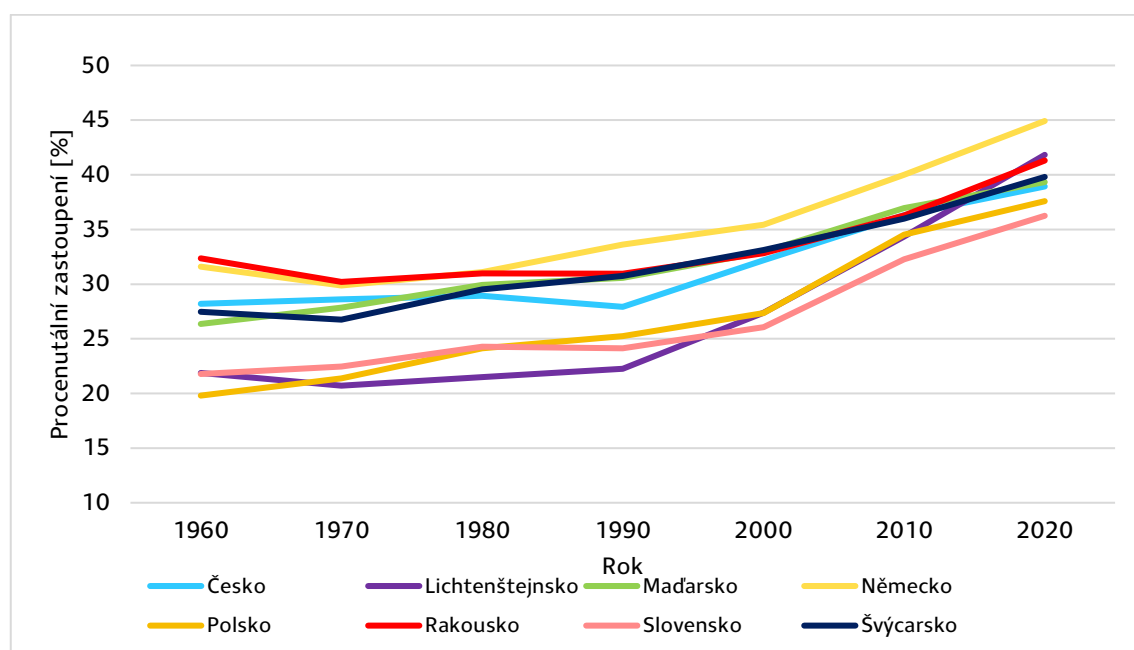
Graf č. 11: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích západní Evropy (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Na začátku sledovaného období na grafu č. 12 mělo nejvyšší zastoupení postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu ve střední Evropě Rakousko (32,4 %), hned za ním stálo Německo s 31,6 %. Na konci zkoumaného období představovalo nejvyšší podíl staršího obyvatelstva již Německo s necelými 45 %, což už je skoro polovina celkového obyvatelstva. Výrazný nárůst starších obyvatel nastal po roce 2000, protože se do věkové skupiny 50 a více let dostala početná generace obyvatel narozených mezi roky 1950 a 1970. Nejnižší hodnotu podílu mělo v roce 2020 Slovensko, konkrétně 36,3 %. Během 60 let se navýšil podíl obyvatel starších 50 let nejvíce u Lichtenštejnska (o 20 p.b.), poté o 17,8 p.b. u Polska. Polsko se stalo z relativně mladého státu stárnoucí zemí. Tato změna byla zapříčiněna klesající porodností a emigrací do zahraničí. Tyto faktory mimo jiné souvisely i se socio-ekonomickými podmínkami ve společnosti (Balcerzak-Paradowska 2005).

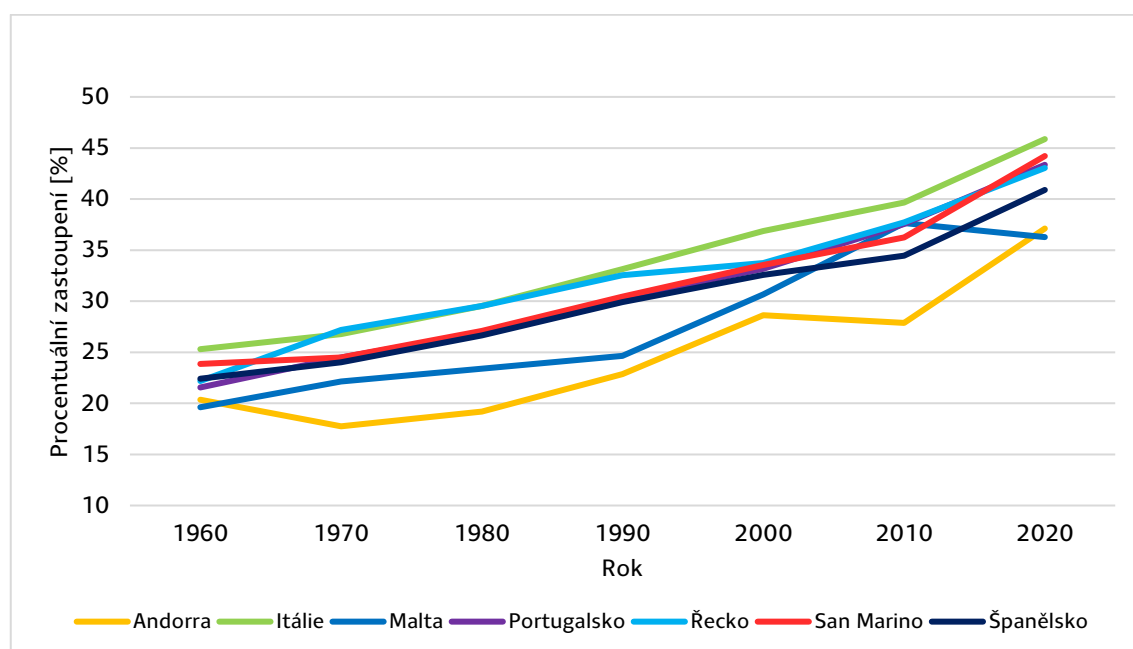
Graf č. 12: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích střední Evropy (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Vývoj podílu postreprodukční složky v zemích jižní Evropy byl během sledovaného období velmi proměnlivý. Z grafu č. 13 vyplývá relativně dynamický vzestup zastoupení postreprodukční složky v Itálii, kde se hodnota zvýšila o 20,6 p.b. během 60 let. Podobnou dynamiku mělo Španělsko a Portugalsko, které měly o něco nižší podíl starších obyvatel než Itálie. Portugalsko mělo dokonce vyšší nárůst podílu starší složky (21,8 p.b.) během sledovaného období než Itálie. Během let 1970–1990 dosahovala v Řecku postreprodukční složka téměř stejných hodnot jako v Itálii. S odkazem na Kostaki, Kozamanis a Agorastakis (2009) byl tento nárůst pravděpodobně spojen s vysokou emigrací mladých lidí do zahraničí.

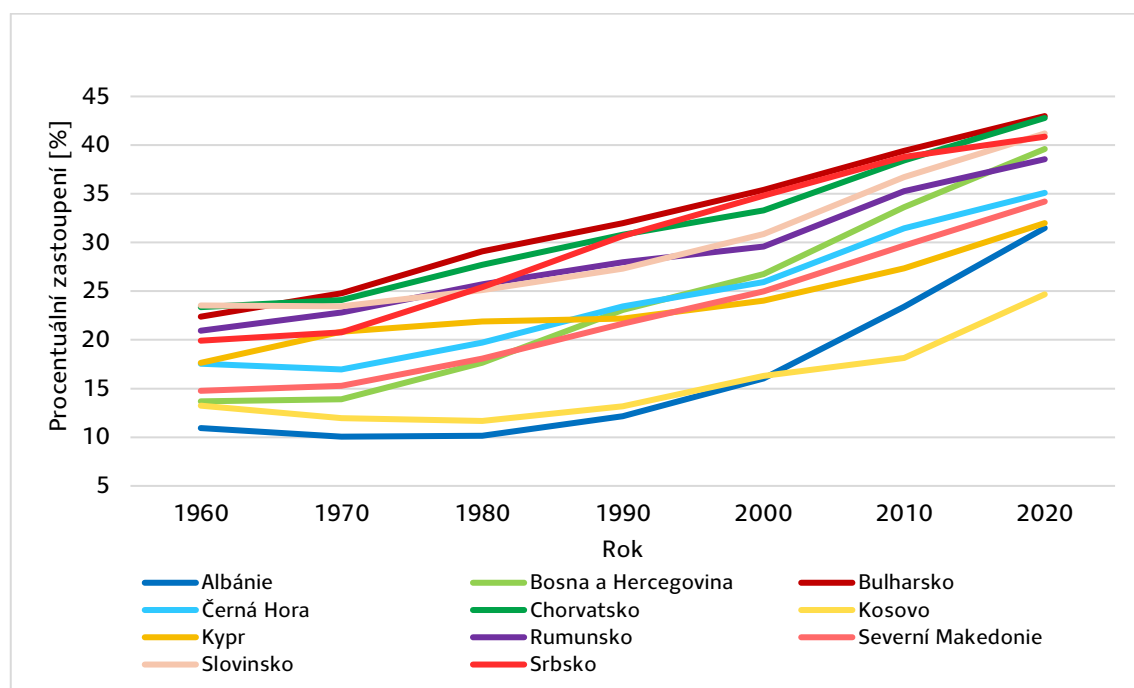
Graf č. 13: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jižní Evropy (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Ze států jihovýchodní Evropy, znázorněných na grafu č. 14, měla nejvýraznější narůst podílu postreprodukční složky (o 25,9 p.b.) Bosna a Hercegovina. Během sledovaného období se podíl osob starších 50 let zvýšil ze 13,7 % na 39,6 %. Demografická situace v Bosně a Hercegovině byla mimo jiné silně ovlivněna etnickou válkou, která zde vypukla v roce 1992 a trvala do roku 1995. Během této války zemřela řada lidí a mnoho lidí také uprchlo do zahraničí a zpátky se už nevrátilo (Vojtěch 2016). V roce 2020 má největší zastoupení postreprodukční složky Bulharsko (43 %) a nejnižší zastoupení Kosovo 24,7 %. Bulharsko v současnosti čelí značné emigraci, nízké míře plodnosti a relativně vysoké úmrtnosti, což souvisí s nepříznivou ekonomickou situací (Pitheckoff 2017). Přestože je Kosovo o několik let pozadu ve srovnání s ostatními balkánskými zeměmi, je předpokládáno, že pokud nedojde k žádné velké změně, podíl postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu bude mít tendenci narůstat jako v sousedních zemích (Judah 2019).

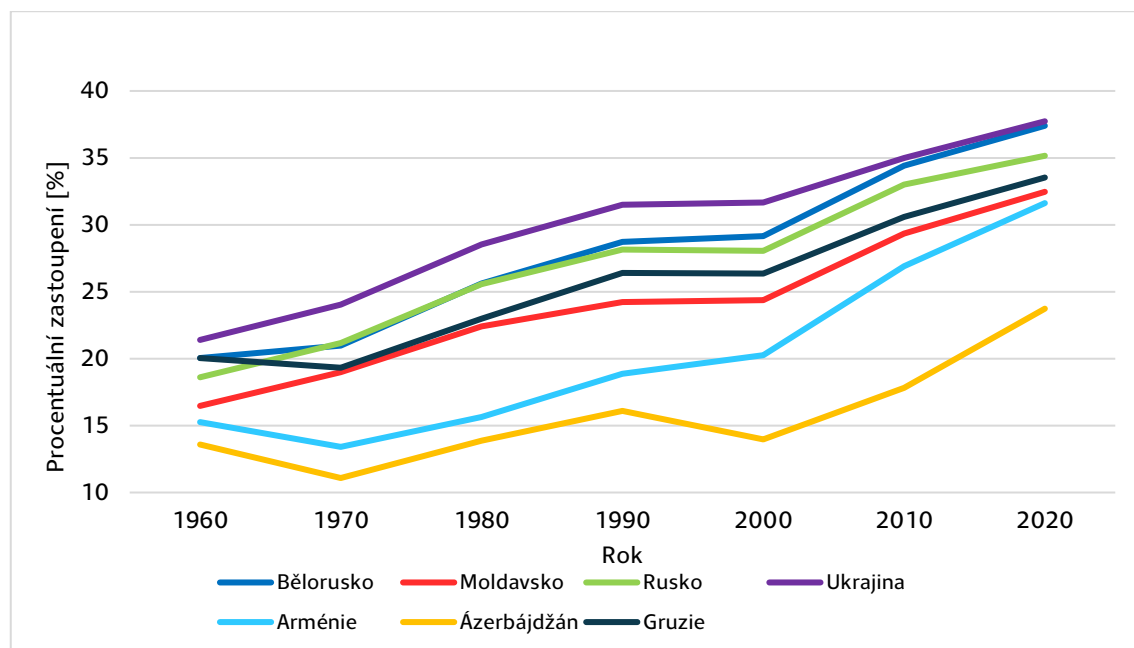
Graf č. 14: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jihovýchodní Evropy (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Z grafu č. 15 vyplývá, že vývoj podílu postreprodukční složky v zemích východní Evropy byl poměrně heterogenní. Nejvyšší zastoupení starších lidí bylo během celého sledovaného období v Ukrajině. Relativně dynamický vývoj proběhl u Běloruska, kde starší obyvatelstvo vzrostlo během 60 let o 17,4 p.b. Po roce 1990 proběhlo v Bělorusku několik politických událostí a hospodářských recesí, které vedly ke snížení porodnosti a zvýšení úmrtnosti, což způsobilo výraznější nárůst podílu osob nad 50 let (Jin 2023). U zakavkazských zemí si lze povšimnout, že během 60. let došlo k mírnému poklesu podílu postreprodukční složky. Takový pokles ještě proběhl v 90. letech v Ázerbájdžánu. V roce 2020 se Ázerbájdžán oproti ostatním zemím východní Evropy výrazně odlišuje, zastoupení postreprodukční složky činí pouze 23,7 %, zatímco u ostatních států se pohybuje mezi 31–38 %.

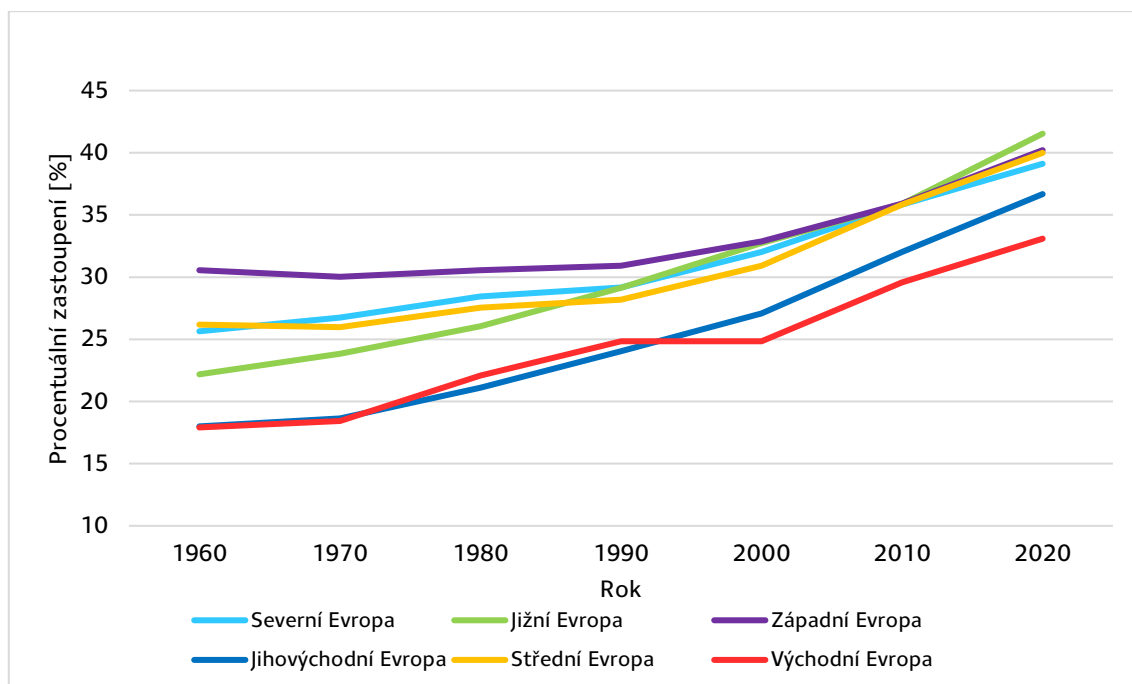
Graf č. 15: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích východní Evropy (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

V letech 1960–2020 došlo k nárůstu podílu postreprodukční složky ve všech regionech Evropy (viz graf č. 16). V roce 2020 regionem s nejvyšším zastoupením obyvatel starších 50 let byla jižní Evropa. Západní a střední Evropa dosahovala také poměrně vysokých hodnot. Nejmladší region představovala bezpochyby východní Evropa. Z grafu si lze povšimnout stagnujícího vývoje podílu starší složky v 90. letech u zemích východní Evropy. Nejdynamičtěji se vyvíjela jižní Evropa, kdy během sledovaného období vzrostl podíl postreprodukční složky o 19,4 p.b.

Graf č. 16: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

V tabulce č. 4 jsou zaznamenány konkrétní hodnoty procentuálního zastoupení postreprodukční složky, kde je znázorněn nízký (modře) a vysoký (červeně) podíl postreprodukční složky. V příloze č. 5 jsou uvedeny konkrétní hodnoty za jednotlivé státy.

Tabulka č. 4: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020)

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Severní Evropa	25,6	26,8	28,4	29,2	32,0	35,8	39,1
Západní Evropa	30,6	30,0	30,5	30,9	32,9	35,9	40,2
Střední Evropa	26,2	26,0	27,5	28,2	30,9	35,8	40,0
Jižní Evropa	22,2	23,8	26,0	29,1	32,7	35,9	41,5
Jihovýchodní Evropa	18,0	18,6	21,1	24,0	27,1	32,0	36,7
Východní Evropa	17,9	18,4	22,1	24,9	24,8	29,6	33,1

	hodnoty menší než 20 %
	hodnoty 20–25 %
	hodnoty 30–35 %
	hodnoty 35 % a více

Pozn.: Jako hranice pro zvýraznění byly využity střední hodnoty.

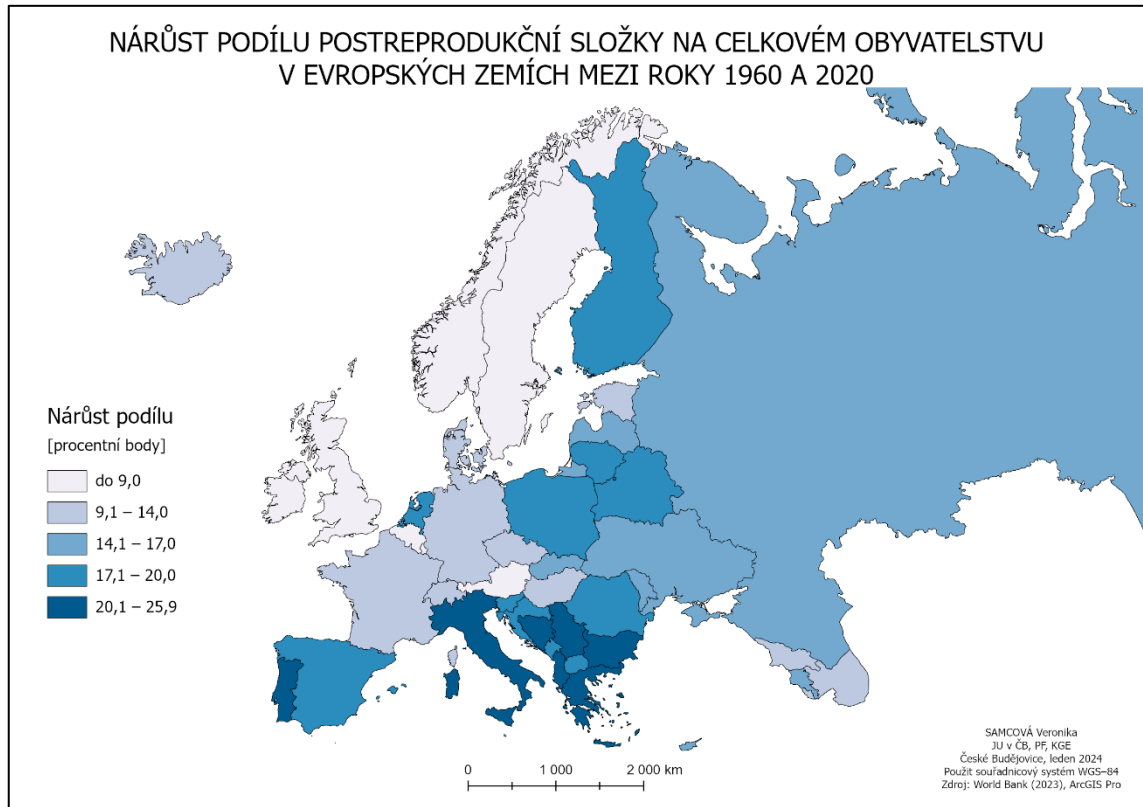
Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Na mapě č. 2 je pomocí kartogramu znázorněn nárůst podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě mezi roky 1960 a 2020. Stejně jako u mapy č. 1 (zobrazující změnu podílu dětské složky) dochází k největší změně podílu u zemí

jihovýchodní Evropy, dále také u zemích jižní Evropy, konkrétně u Itálie, Řecka a Portugalska. Nejméně dynamická byla změna podílu postreprodukční složky u Irska, Velké Británie, Norska, Švédska a Rakouska.

Mapa č. 2: *Nárůst podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích mezi roky 1960 a 2020*

Pozn.: Na mapě chybí Kosovo.

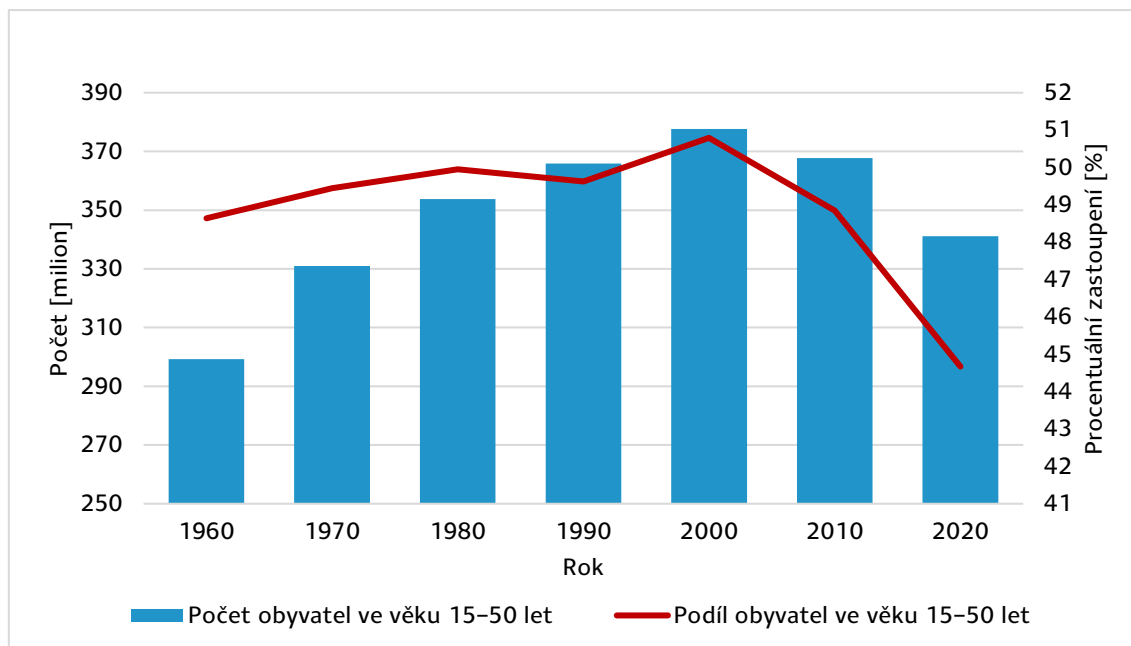
Zdroj: *World Bank (2023), vlastní zpracování*

3.3 Vývoj zastoupení reprodukční složky (15–50 let)

Do reprodukční složky obyvatelstva, která je určena rodivým věkem žen, se zařazují osoby ve věku 15–49 let (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Podíl obyvatel v této věkové skupině je převážně ovlivněn pohybem osob mezi jednotlivými věkovými kategoriemi, konkrétně přírůstkem či úbytkem počtu obyvatel zastoupených ve věkové kategorii 0–14 let (dětská složka) a v kategorii 50 let a více (postreprodukční složka). Čím více narůstá podíl osob v těchto dvou věkových kategoriích, tím je menší zastoupení obyvatel v reprodukční složce, naopak čím více se snižují, tím podíl této složky roste (Kahoun 2021).

Na grafu č. 17 je zobrazen vývoj počtu a podílu obyvatel ve věku 15–49 let na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960–2020. Nejvyšší počet a zároveň i podíl reprodukční skupiny na celkovém obyvatelstvu lze pozorovat v roce 2000, kdy do dětské složky spadalo 377,6 milionů osob, což činilo 50,8 % celkové populace. Podíl osob ve sledované věkové skupině se během let 1960–2000 pohyboval okolo 48–51 %. Po roce 2000 však tato hodnota podílu začala klesat, v roce 2020 se snížila dokonce na 44,7 %. Tento pokles je částečně způsoben narůstajícím podílem postreprodukční složky, jak je řešeno v předešlé podkapitole.

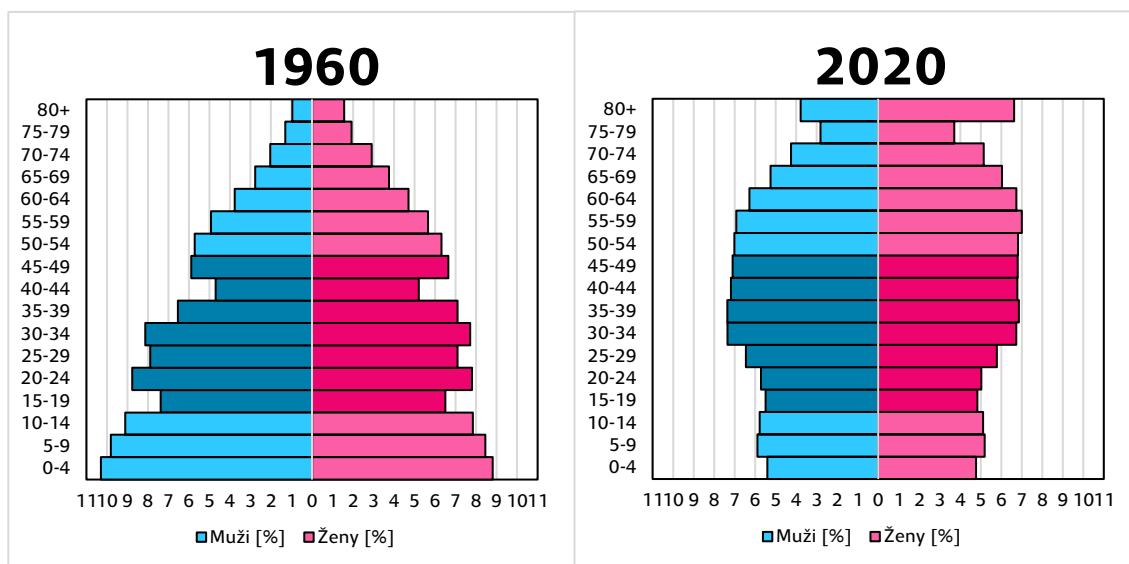
Graf č. 17: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 15–49 let v Evropě mezi lety 1960 a 2020

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Při pohledu na obrázek č. 5 lze pozorovat věkové pyramidy znázorňující vývoj zastoupení jednotlivých věkových skupin v Evropě v letech 1960 a 2020, přičemž samotná reprodukční složka je vyobrazena tmavšími odstíny. Na věkových pyramidách je poměrně obtížné určit celkový podíl osob zastoupených v reprodukční složce, z tohoto důvodu jsou konkrétní hodnoty podílu spolu s počtem obyvatel ve věku 15–49 let uvedeny v příloze č. 6. Z hlediska analýzy reprodukční složky je však podstatnější pohled na celkovou věkovou strukturu znázorněnou věkovými pyramidami, na kterých lze pozorovat střídání generací, které poměrně významně ovlivňuje velikost reprodukční složky. Na první pohled je patrné, že věková struktura se v průběhu sledovaných 60 let poměrně výrazně změnila. Pomocí nepravidelností, které jsou zpravidla ovlivněny významnými událostmi, lze na věkové pyramidě sledovat demografickou historii dané populace (více viz podkapitola 2.1).

Obrázek č. 5: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v letech 1960 a 2020

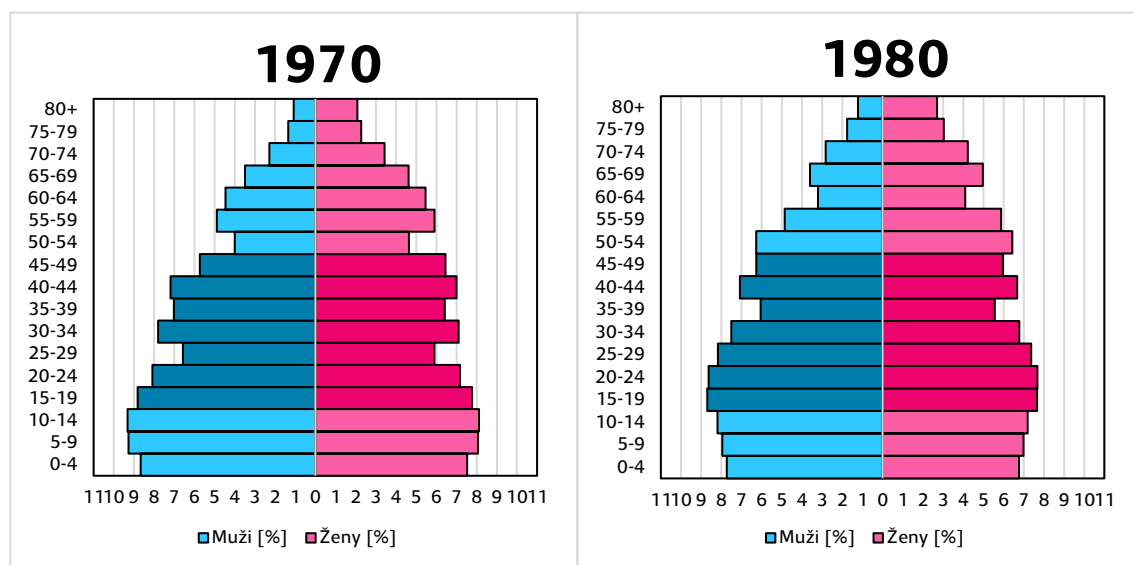
Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

V roce 1960 zastoupení reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu činilo 48,6 %, v roce 2020 již 44,7 % (viz příloha č. 6). Z obrázku č. 5 vyplývá, že významné zastoupení v roce 1960 představovala dětská složka, tento nárůst byl spojen s „baby boomem“, který souvisel s hospodářským růstem a zlepšením životních podmínek v Evropě (Van Bavel, Reher 2013). Dále si lze povšimnout úbytku obyvatel ve věkové skupině 15–19 let. Tato slabší generace byla zapříčiněna 2. světovou válkou. Stejný propad lze pozorovat také při 1. světové válce, která se projevuje u věkové kategorie 40–44 let. V příloze č. 7 jsou zobrazeny věkové pyramidy za jednotlivé regiony v Evropě v roce 1960. Při pohledu na věkové pyramidy všech regionů lze pozorovat významný

propad věkové kategorie 15–19 let u východní Evropy, kterou zásadně postihla zmíněná 2. světová válka.

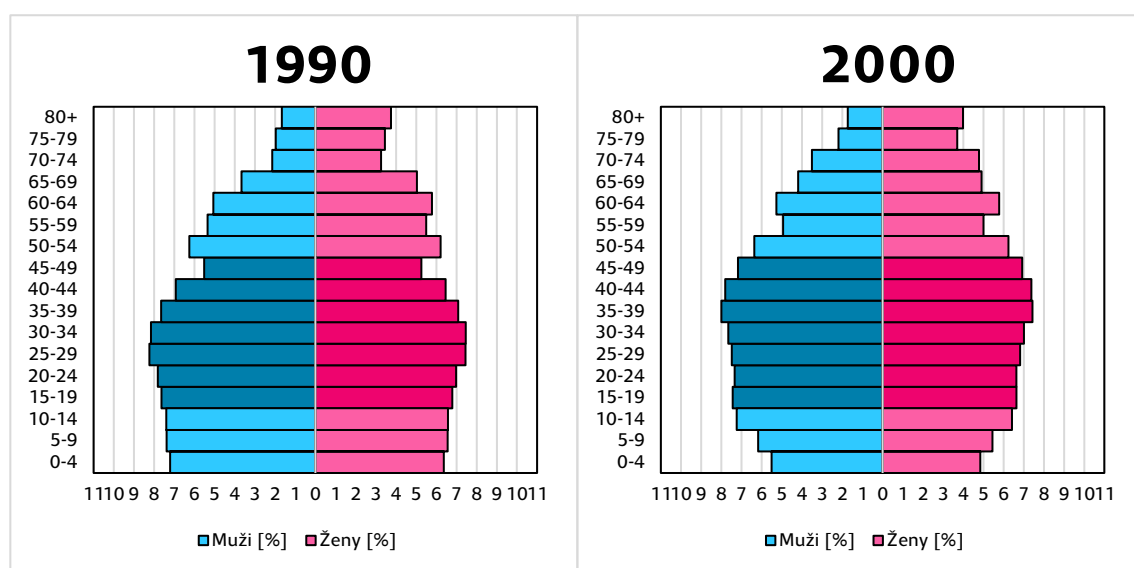
V letech 1970 a 1980 se podíl zastoupení osob v reprodukčním věku zvýšil, v roce 1970 na 49,4 % a v roce 1980 na 50 %. Toto navýšení bylo pravděpodobně způsobeno vstoupením silné generace narozené po 2. světové válce do reprodukční složky. Zároveň lze na obrázku č. 6 pozorovat trvajících trend zvýšené porodnosti zapříčiněný pronatalitní politikou v mnoha evropských zemích.

Obrázek č. 6: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v letech 1970 a 1980

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Obrázek č. 7: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v letech 1990 a 2000

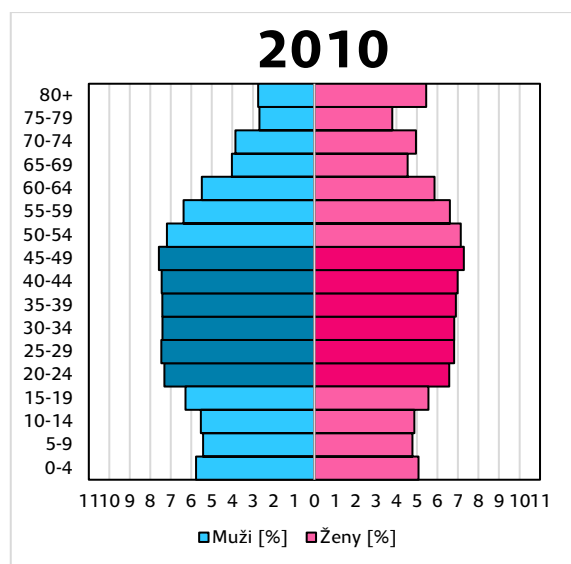

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

V letech 1990 a 2000 lze pozorovat na obrázku č. 7 věkovou strukturu představující stacionární typ populace postupně přecházející v typ regresivní. V roce 1990 přestavovaly osoby ve věku 15–49 let 49,6 % a v roce 2000 50,8 %. Mírnější pokles v roce 1990 byl částečně způsoben odchodem početnější generace narozené před 2. světovou válkou do postreprodukčního věku. Mírné zvýšení podílu reprodukční složky v roce 2000 bylo pravděpodobně ovlivněno tím, že v této skupině se již nenachází slabší ročníky postihnuté 2. světovou válkou. V tomto roce lze také pozorovat úbytek dětské složky související nejen s probíhajícím druhým demografickým přechodem, ale rovněž s horší ekonomickou situací v některých zemích po rozpadu Sovětského svazu.

V roce 2010 čítalo zastoupení reprodukční složky v Evropě 48,8 %. Z obrázku č. 8 vyplývá poměrně vyrovnané zastoupení jednotlivých skupin v reprodukčním věku. Při porovnání roku 2010 s rokem 2020 znázorněným na obrázku č. 5 lze sledovat úbytek podílu reprodukční složky způsobený přesunem méně početných generací do reprodukčního věku. Zároveň z obrázku č. 7 vyplývá odchod osob narozených v poválečném „baby boomu“ do postreprodukčního věku. Z přílohy č. 8 zobrazující věkové pyramidy jednotlivých evropských regionů v letech 2020 vyplývá vysoké zastoupení osob starších 80 let, což souvisí se zvyšováním naděje dožití (viz dále v kapitole 4).

Obrázek č. 8: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v roce 2010

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

4. Demografické stárnutí v Evropě

Stárnutí obyvatelstva se v posledních desetiletích stává v evropských zemích stále častějším tématem diskusí. K demografickému stárnutí dochází při převaze postreprodukční složky nad předreprodukční (Rychtaříková 2011). Jinými slovy dochází k přeměně stacionárního typu populace v typ regresivní. Jednou ze základních charakteristik procesu demografického stárnutí tak může být doba změny stacionární populace v regresivní. Tato kapitola se zejména zaměřuje na to, v jakém roce evropské státy do zmíněné regrese vstupují. K určení přechodu obyvatelstva do regrese je v této práci využíván index věku, přičemž hodnota pod 86,8 % signalizuje stárnoucí obyvatelstvo (viz Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986).

Tabulka č. 5 (viz dále) zobrazuje vývoj indexu věku v evropských zemích v letech 1960–2020. Hodnoty, které klesají pod 86,8 % jsou barevně zvýrazněny a znázorňují, kdy daný stát vstupuje do regrese. Je nutné brát zřetel na to, že vzhledem k absenci dřívějších dat před rokem 1960 mohly některé státy vstupovat do regrese již před tímto rokem. Pro účel této práce se však za první rok vstupu do regrese považuje výchozí rok 1960. Na první pohled je patrné, že nejdříve začaly stárnout státy západní a severní Evropy. V roce 1960 vstoupila do regrese Belgie, Lucembursko, Monako, Spojené království, Estonsko, Lotyšsko a Švédsko. Opožděný vstup lze u států západní Evropy pozorovat u Francie, Irsku a Nizozemska. Ve Francii, ve které začala demografická revoluce, došlo po druhé světové válce k ekonomickému růstu a země se stala domovem mnoha přistěhovalců. Imigranti spolu s rodinnou politikou tak vedli ke zpomalení stárnutí ve Francii (Márovcová 2017). V roce 2020 mezi nejstarší státy západní Evropy patřilo Monako, Nizozemsko a Belgie. Naopak nejmladším státem se udrželo Irsko s indexem věku 63,1 %.

Ze států severní Evropy vstupuje do regrese o něco později v roce 1970 Dánsko a Norsko, v roce 1980 Finsko. Litva oproti ostatním pobaltským zemím začíná stárnout o 30 let později. V Litvě dochází k pozdějšímu nástupu druhého demografického přechodu, přičemž jeho příčiny již byly nastíněny v podkapitole 3.1. U Litvy lze pozorovat, že po roce 1990 začalo obyvatelstvo stárnout mnohem rychleji než u jiných pobaltských zemí. Díky menšímu dopadu imigrace se v Litvě projevovala stagnace stárnutí obyvatelstva nejméně ze všech tří zemí (Katus, Puur, Põldma 2005). Díky rodinné politice se islandské obyvatelstvo stává regresivní až v roce 2010. V roce 2020 si lze povšimnout, že nejstarším státem v severní Evropě se stává Litva následovaná Lotyšskem.

Tabulka č. 5: Vývoj indexu věku v evropských zemích v letech 1960–2020

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Západní Evropa							
Belgie	76,8	80,7	65,5	56,5	52,3	46,3	42,7
Francie	89,3	89,8	77,5	67,5	57,6	50,3	43,8
Irsko	117,8	117,6	128,2	114,6	84,3	77,4	63,1
Lucembursko	70,0	74,8	62,9	56,7	62,9	55,4	46,4
Monako	33,1	34,3	31,1	30,4	30,3	26,5	22,1
Nizozemsko	127,7	112,2	85,9	66,4	60,0	49,1	38,4
Spojené království	77,6	78,6	66,4	60,7	57,8	51,1	46,7
Severní Evropa							
Dánsko	91,6	79,5	68,5	55,1	54,9	49,9	40,9
Estonsko	85,2	83,2	77,3	75,7	53,8	41,4	41,7
Finsko	136,4	99,6	73,5	66,3	53,6	42,5	37,3
Island	172,8	156,9	122,1	109,4	92,8	71,1	58,1
Litva	126,5	117,6	90,9	81,2	65,0	40,6	35,5
Lotyšsko	81,0	79,3	71,2	69,9	53,3	37,5	37,0
Norsko	92,6	80,5	70,5	63,1	63,5	56,0	47,0
Švédsko	74,7	64,4	58,4	54,1	51,2	44,7	46,6
Jižní Evropa							
Andorra	132,2	170,0	123,7	77,8	53,4	58,5	35,9
Itálie	98,8	92,3	75,3	49,9	38,7	35,5	28,0
Malta	185,1	122,6	100,8	94,2	64,0	39,4	36,4
Portugalsko	135,7	117,1	96,0	67,4	49,3	40,4	31,1
Řecko	119,7	92,0	80,7	59,2	43,8	38,6	32,9
San Marino	109,3	103,9	79,5	53,5	44,7	42,6	30,3
Španělsko	122,4	116,0	97,4	66,5	45,1	43,4	35,2
Střední Evropa							
Česko	90,9	74,6	81,1	76,7	51,2	39,7	41,0
Lichtenštejnsko	132,2	135,1	108,4	86,2	67,5	47,3	35,0
Maďarsko	96,1	74,8	73,3	66,2	51,1	39,7	37,0
Německo	66,6	78,0	59,1	48,0	44,0	34,0	30,6
Polsko	168,9	125,6	100,5	98,8	70,7	44,1	40,8
Rakousko	68,1	80,7	65,9	56,6	51,9	40,9	34,9
Slovensko	144,5	122,7	107,5	104,7	75,6	47,9	43,7
Švýcarsko	87,5	88,8	66,9	55,6	52,5	42,1	37,8
Jihovýchodní Evropa							
Albánie	388,0	432,1	369,8	279,0	193,0	96,1	56,0
Bosna a Hercegovina	283,6	251,8	157,0	104,2	73,3	47,4	37,7
Bulharsko	117,0	94,1	78,0	63,6	44,1	34,9	32,6
Černá Hora	206,5	192,2	139,7	109,0	85,2	61,4	51,9
Chorvatsko	114,9	95,2	75,2	63,7	51,6	39,8	33,2
Kosovo	332,0	359,0	354,0	285,8	220,0	154,4	91,7
Kypr	207,0	148,8	114,3	111,8	92,6	62,0	50,0
Rumunsko	135,2	104,5	104,0	84,0	62,9	44,9	41,5
Severní Makedonie	250,5	217,8	152,7	118,9	90,0	62,2	47,1
Slovinsko	115,8	103,6	91,6	76,3	51,9	38,7	36,9
Srbsko	136,9	109,2	84,6	64,0	47,3	37,0	34,6
Východní Evropa							
Arménie	250,3	287,4	195,0	159,9	132,9	71,6	64,3
Ázerbájdžán	301,2	405,3	249,3	214,7	221,9	134,2	102,1
Bělorusko	155,0	136,5	89,4	80,5	63,5	43,4	45,0
Gruzie	143,2	158,6	112,3	94,5	88,5	61,2	62,3
Moldavsko	209,8	163,1	115,8	111,8	90,7	61,3	60,5
Rusko	163,7	123,6	84,6	81,7	65,3	45,9	50,3
Ukrajina	124,7	102,8	75,0	68,0	55,4	40,6	40,6

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Všechny státy jižní Evropy (kromě Malty) vstoupily do regrese mezi lety 1980–1990. Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, obyvatelstvo těchto států bylo ovlivněno pozdějším nástupem druhého demografického přechodu, který měl mnohem rychlejší průběh než v západní a severní Evropě. Ve Španělsku díky trvající diktatuře byla až do roku 1977 zakázána antikoncepce a až po smrti Franca došlo k přechodu k demokracii (Rydell 2002). Stejně tomu tak bylo i v Portugalsku, kde až díky pádu diktatury došlo k rozšíření antikoncepce. Tyto události tak vedly k postupnému stárnutí obyvatelstva. Na počátku sledovaného období mezi nejstarší státy patřila Itálie a San Marino, v roce 2020 si toto postavení oba státy udržely a přidalo se k nim Portugalsko a Řecko. V tabulce č. 6 zobrazující vývoj naděje dožití lze pozorovat, že v letech 1960–2020 výrazně vzrostla naděje dožití u všech jihoevropských států, což mělo významný vliv na rychlejší postup stárnutí.

Z tabulky č. 5 vyplývá, že v roce 1960 začínají stárnout také dva státy střední Evropy – Německo a Rakousko. V Německu se podařilo v 60. letech stárnutí o něco málo zpomalit vysokou imigrací (Tesárková, Dostálová, Myšáková 2010). Index věku se tak v roce 1970 zvýšil z 66,6 % na 78 %, avšak tento nárůst byl pouze dočasný. V roce 2020 hodnota indexu věku činila 30,6 %, tedy ze všech států střední Evropy nejméně. Z postkomunistických států ve střední Evropě vstoupilo do regrese v roce 1970 Česko a Maďarsko, v roce 1990 Polsko a Slovensko. Česko začalo rychle stárnout převážně kvůli poklesu plodnosti po přijetí zákona o potratech v roce 1957 a z důvodu silné emigrace mladých lidí do zahraničí. Až pronatalitní opatření přijatá v 70. letech vedla ke zpomalení stárnutí (Kučera 1994). V Maďarsku rovněž přispělo ke stárnutí uvolnění restriktivního opatření týkajícího se interrupcí v roce 1956. V Polsku po 2. světové válce byla úroveň porodnosti poměrně vysoká a ani po liberalizaci zákona o potratech nedošlo k jejímu poklesu, což bylo s největší pravděpodobností zapříčiněno odmítavým postojem věřících k potratům (Chlapec 2021).

Většina států jihovýchodní Evropy (vyjma Kypru a Slovinska) jsou státy postkomunistické. Pronatalitní opatření vydávána komunistickým režimem silně ovlivnila průběh stárnutí v jihovýchodní Evropě. V roce 1980 vstupuje do regrese Bulharsko, Chorvatsko a Srbsko (v roce 2020 jsou tyto státy stále nejstarší), v roce 1990 Rumunsko a Slovinsko, v roce 2000 Bosna a Hercegovina a Černá Hora, v roce 2010 Kypr a Severní Makedonie a v roce 2020 Albánie. Do regrese zatím nevstoupilo Kosovo, přičemž index věku byl v roce 2020 91,7 %. Stejně jako u jižní Evropy došlo v tomto

regionu k výraznému navýšení naděje dožití, v Albánii dokonce o necelých 27 let (viz tabulka č. 6).

Do východní Evropy zařazujeme postsovětské státy. Od zbytku východní Evropy se poměrně výrazně odlišuje Rusko a Ukrajina, které mají specifické demografické chování a začaly stárnout již v roce 1980. V roce 1990 přešlo do regrese Bělorusko, dále pak v roce 2010 Arménie, Gruzie a Moldavsko. Jediným státem, který do regrese nevstoupil je Ázerbájdžán s indexem věku 102,1 %. V tabulce č. 6 lze pozorovat u Ruska, Běloruska a Ukrajiny oproti ostatním evropským zemím velmi nízký nárůst naděje dožití, což je pravděpodobně spojeno se specifickými podmínkami těchto států (válečné konflikty), nicméně pro prověření by bylo vhodné případové studie.

Na začátku sledovaného období podle indexu věku mezi nejmladší státy v Evropě patřily: Albánie (388 %), Kosovo (332 %), Ázerbájdžán (301,2 %), Bosna a Hercegovina (283,6 %), Severní Makedonie (250,5 %) a Arménie (250,3 %). Naopak mezi nejstarší státy jsou zařazovány: Monako (33,1 %), Německo (66,6 %), Rakousko (68,1 %), Lucembursko (70 %) a Švédsko (74,7 %). Na konci sledovaného období byl nejmladším státem Ázerbájdžán (102,1 %), dále pak Kosovo (91,47 %), Arménie (64,3 %) a Irsko (63,1 %). Nejstarším státem v roce 2020 bylo Monako s indexem věku 22,1 % a poté Itálie s 28 %. Dále mezi nejstarší země v Evropě spadá San Marino (30,3 %), Německo (30,6 %), Portugalsko (31,1 %), Bulharsko (32,6 %), Řecko (32,9 %) a Chorvatsko (33,2 %). Při hodnocení stárnutí obyvatelstva je nutné zdůraznit vliv naděje dožití, která se ve sledovaném období ve všech zemích zvyšovala (viz tabulka č. 6). Na věkových pyramidách v příloze č. 8 lze pozorovat výrazný zastoupení podílu věkové skupiny nad 80 let (zejména žen), jejíž nárůst je spojen se zmíněnou rostoucí nadějí dožití.

Na obrázku č. 9 je zobrazen Ossanův trojúhelník, který je rovněž vhodným prostředkem pro znázornění vývoje stárnutí obyvatelstva. Z Ossanova trojúhelníku vyplývá, že v roce 1960 stárne v Evropě pouze několik zemí, zatímco v roce 2020 lze pozorovat výrazný posun, kdy do regrese přechází skoro celá Evropa. Na první pohled je patrné, že v obou sledovaných letech se vymyká oproti ostatním evropským zemím Monako, Kosovo a Ázerbájdžán. Výrazný vývoj je možno pozorovat u zemí jižní a jihovýchodní Evropy, jako je např. Albánie či Itálie. Na začátku sledovaného období se evropské země chovaly poměrně heterogenně, zatímco na konci sledovaného období si lze povšimnout určité formy homogenity států. Větší odchylky od tohoto vzorce jsou způsobeny zpravidla specifickými podmínkami daných států. Přesto lze dle těchto

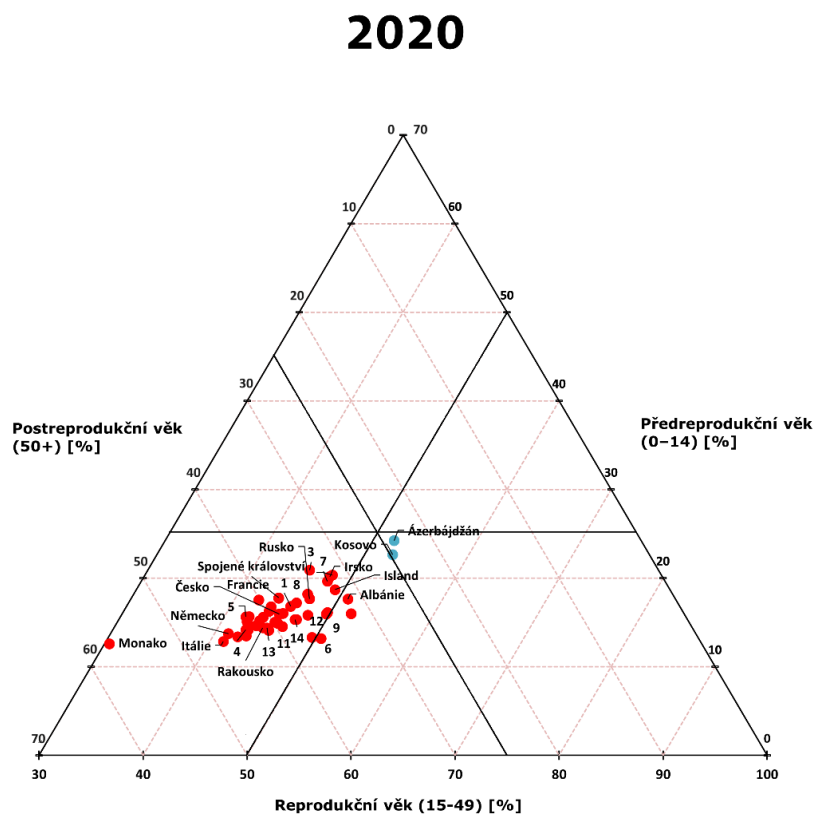
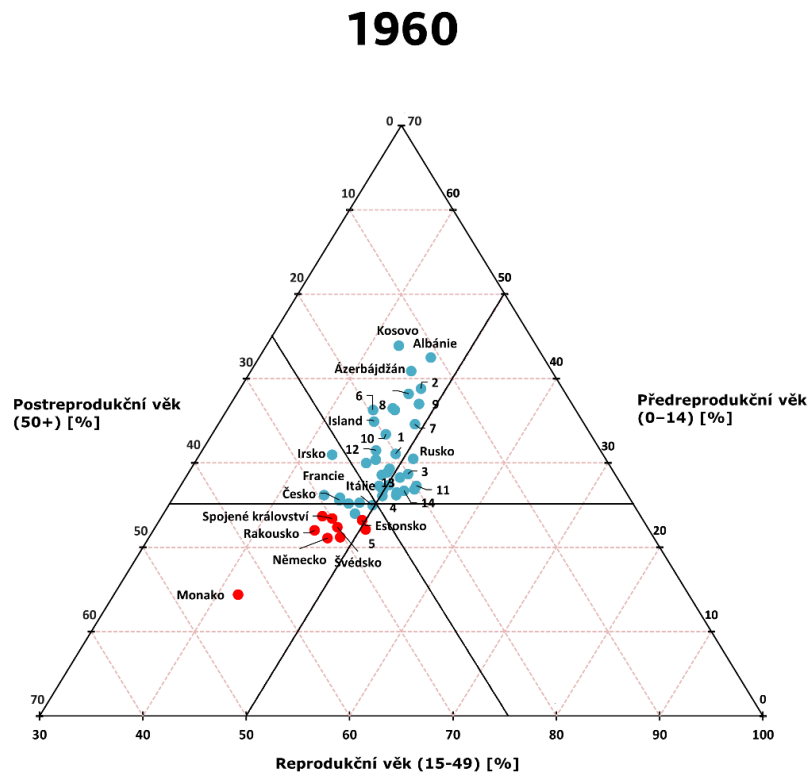
tendenci usuzovat, že v následujících letech se i vychylující se státy přiblíží zbytku Evropy.

Tabulka č. 6: Vývoj naděje dožití v evropských zemích v letech 1960–2020

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	Nárůst naděje dožití (1960–2020)
Západní Evropa								
Belgie	69,7	71	73,2	76,1	77,7	80,2	80,7	11
Francie	69,9	71,7	74,1	76,6	79,1	81,7	82,2	12,3
Irsko	70,2	70,9	72,6	74,8	76,5	80,7	82,6	12,4
Lucembursko	68,6	69,6	72,2	75,4	77,9	80,6	82,1	13,6
Monako (chybí data)	-	-	-	-	-	-	-	-
Nizozemsko	73,4	73,6	75,7	76,9	78	80,7	81,4	8
Spojené království	71,1	72	73,7	75,9	77,7	80,4	80,4	9,2
Severní Evropa								
Dánsko	72,2	73,3	74,1	74,8	76,6	79,1	81,6	9,4
Estonsko	68,9	69,4	68,8	69,5	70,4	75,4	78,6	9,7
Finsko	68,8	70,2	73,4	74,8	77,5	79,9	81,9	13,1
Island	73,8	73,9	76,8	78	79,7	81,9	83,1	9,3
Litva	69,8	70,8	70,5	71,2	72	73,3	75	5,1
Lotyšsko	69,8	69,8	68,8	69,3	70,3	73,5	75,2	5,4
Norsko	73,5	74,1	75,7	76,5	78,6	81	83,2	9,7
Švédsko	73	74,6	75,7	77,5	79,6	81,5	82,4	9,4
Jižní Evropa								
Andorra (chybí data)	-	-	-	-	-	-	-	-
Itálie	69,1	71,6	73,9	77	79,8	82	82,2	13,1
Malta	68,2	69,1	72	75,9	78,3	81,4	82,3	14,1
Portugalsko	64	67,1	71,2	74	76,3	79	81	17
Řecko	69,3	72,8	74,5	76,9	77,9	80,4	81,3	12
San Marino	-	-	-	-	-	-	-	-
Španělsko	69,1	72	75,3	76,8	79	81,6	82,3	13,2
Střední Evropa								
Česko	70,3	69,4	70,3	71,4	75	77,4	78,2	7,9
Lichtenštejnsko (chybí data)	-	-	-	-	-	-	-	-
Maďarsko	68	69,2	69,1	69,3	71,2	74,2	75,6	7,6
Německo	69,1	70,4	72,8	75,1	77,9	80	81	12
Polsko	67,7	69,9	70,1	70,9	73,7	76,2	76,5	8,8
Rakousko	68,6	69,9	72,5	75,6	78,1	80,6	81,2	12,6
Slovensko	70,3	69,7	70,4	70,9	73,1	75,1	76,9	6,6
Švýcarsko	71,3	73	75,5	77,2	79,7	82,2	83	11,7
Jihovýchodní Evropa								
Albánie	54,4	64,8	70,5	73,1	75,4	77,9	77	22,6
Bosna a Hercegovina	61	66,7	70,5	72,3	74,5	77,1	76,2	15,2
Bulharsko	69,2	71,3	71,2	71,6	71,7	73,5	73,7	4,4
Černá Hora	64,9	69,1	71,6	75,6	73,8	76	75,9	11,1
Chorvatsko	65,5	68,8	70,2	72,2	72,8	76,5	77,7	12,2
Kosovo	61,5	64,6	67,7	70,9	74,1	77,6	76,6	15,1
Kypř	64,2	68,9	72	73,5	76,6	79,7	81,4	17,2
Rumunsko	65,9	67,5	69,1	69,7	71,2	73,5	74,3	8,4
Severní Makedonie	56,2	63,7	69,2	71,2	72,9	75	74,4	18,2
Slovinsko	69	68,6	71,1	73,2	75,4	79,4	80,5	11,6
Srbsko	63,9	66,1	68,8	70,2	71,6	74,3	74,5	10,5
Východní Evropa								
Arménie	61,4	63,9	66,2	68,8	70,6	73,2	72,2	10,7
Ázerbájdžán	55,8	59	61,1	62,4	64,9	69,5	66,9	11
Bělorusko	69,3	70,7	69,9	70,8	68,9	70,4	72,5	3,2
Gruzie	61,2	64,4	67,2	68,4	69,6	72,1	72,8	11,5
Moldavsko	61,1	63,9	65,2	68,1	66,4	69,4	70,2	9,1
Rusko	67,5	68,1	67	68,9	65,5	68,8	71,3	3,9
Ukrajina	69,5	68,8	68,3	70,1	67,7	70,3	71,2	1,7

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Obrázek č. 9: Ossanův trojúhelník – vývoj podílu věkových skupin na celkovém obyvatelstvu v Evropě v roce 1960, 2020

Pozn.: 1 Bělorusko, 2 Bosna a Hercegovina, 3 Gruzie, 4 Řecko, 5 Lotyšsko, 6 Malta, 7 Moldavsko, 8 Černá Hora, 9 Severní Makedonie, 10 Polsko, 11 Srbsko, 12 Slovensko, 13 Španělsko, 14 Ukrajina

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

5. Ověření platnosti premis Sundbärgovy klasifikace

Podle klasifikace A. G. Sundbärga, která je široce přijímána odborníky, se v reprodukční skupině (15–49 let) vždy nachází okolo 50 % členů populace (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová 1986). Toto tvrzení vzniklo na základě věkové struktury 19. století. Je však otázkou, zda se dá stále aplikovat na současnou populaci. Pro ověření platnosti Sundbärgova tvrzení v evropských zemích bylo zvoleno 7 profilových roků: 1960, 1970, 1980, 1990, 2000, 2010 a 2020. V příloze č. 9 je uveden vývoj podílu jednotlivých věkových skupin na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích ve vybraných letech – pomocí odstínů červené barvy jsou zvýrazněny čísla, u kterých se hodnota podílu reprodukční složky nepohybuje okolo zmíněných 50 %. Tolerance je určená 5 p.b., tzn. do tolerance spadají hodnoty od 47,5 % do 52,5 %. Tmavším odstínem jsou zvýrazněny hodnoty, které jsou větší než 10 p.b., tzn. menší než 45 % a větší než 55 %. Příloha č. 9 slouží v této podkapitole k tomu, aby bylo možné sledovat, jak zastoupení reprodukční složky může ovlivnit dětská a postreprodukční složka.

Vzhledem k tomu, že při ověřování platnosti Sundbärgovy premisy je nutné se zaměřit hlavně na věkovou skupinu 15–49 let, je dále uvedena tabulka č. 7, která pro lepší přehlednost zobrazuje pouze vývoj podílu reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020. Tato tabulka je koncipována stejným způsobem jako příloha č. 9 (viz předešlý odstavec). Již na první pohled je z tabulky č. 7 patrné, že Sundbärgovo tvrzení se u mnoho zemí nepotvrzuje. V následujících odstavcích je poskytnuto detailnější ověření platnosti tohoto tvrzení v jednotlivých letech.

V roce 1960 se Sundbärgova premisa nepotvrdila u 24 států ze 48, což je přesně polovina, přičemž u 22 států se hodnota reprodukční složky pohybovala pod 47,5 %. Jedná se zejména o státy západní Evropy, kde proces změny věkové struktury k regresi započal dříve než ve zbylých zemích. Nejnižší zastoupení v této věkové skupině lze pozorovat u Monaka s 42 %, poté u Irska a Kosova se 42,8 %. U Monaka je nízké zastoupení reprodukční složky způsobeno převyšujícím podílem postreprodukční složky, zatímco v případě Irska a Kosova dětské složky. Pouze u Andorry a Srbska činil podíl více než 52,5 %, konkrétně 52,8 %.

Tabulka č. 7: Vývoj podílu reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Západní Evropa							
Belgie	45,5	47,1	48,9	49,8	48,8	46,5	43,9
Francie	44,4	48,1	48,8	50,2	48,8	45,3	42,3
Irsko	42,8	42,6	45,8	49,3	52,5	51,6	47,9
Lucembursko	48,5	48,1	51,4	51,9	50,9	50,4	49,6
Monako	42	42,9	43,8	45,8	42,6	38	30,4
Nizozemsko	46,6	48,4	51,7	54,3	50,4	46,8	43,7
Spojené království	46,6	45,2	47,3	49,6	48	47,9	44,1
Severní Evropa							
Dánsko	47,3	47,3	48,7	52,1	47,9	45,9	44
Estonsko	49,6	51,4	50,3	48,3	49,6	47,9	44
Finsko	47,3	50,7	52,1	51,6	48	44,5	42,4
Island	44,9	46,6	49,9	52,2	51,6	49,6	49,1
Litva	48,8	50,2	51,5	49,9	50	48,4	42,5
Lotyšsko	50,5	51,5	51,2	48,5	49,3	48	42
Norsko	46,1	45,1	46,4	51,1	48,5	47,6	46,1
Švédsko	47,6	46,8	46,8	49	45,6	46,2	44,2
Jižní Evropa							
Andorra	52,8	52,1	57,1	59,4	56,1	55,8	49,6
Itálie	49,7	48,5	48,2	50,3	48,8	46,2	41,3
Malta	44,1	50,7	53	52,1	49,7	47,5	50,5
Portugalsko	49,2	46,8	47,3	49,2	50,5	47,3	43,2
Řecko	51,3	47,8	46,6	48,2	51,5	47,7	42,8
San Marino	50,1	50,1	51,4	53,3	51,5	48,3	42,4
Španělsko	50,1	48,1	47,4	50,2	52,7	50,6	44,7
Střední Evropa							
Česko	46,2	50,1	47,6	50,7	51,4	49,3	45,1
Lichtenštejnsko	49,2	51,3	55,2	58,5	54,1	49,4	43,5
Maďarsko	48,3	51,3	48,1	49,2	50,2	48,3	46,1
Německo	47,3	46,8	50,5	50,2	48,9	46,4	41,3
Polsko	46,8	51,8	51,6	49,8	53,3	50,2	47,1
Rakousko	45,6	45,4	48,6	51,5	50,1	48,9	44,3
Slovensko	46,8	50	49,6	50,6	54,2	52,3	47,9
Švýcarsko	48,5	49,5	50,7	52,2	49,5	48,9	45,1
Jihovýchodní Evropa							
Albánie	46,6	46,5	52,3	53,9	53	54,1	50,9
Bosna a Hercegovina	47,5	51,1	54,6	52,9	53,6	50,4	45,5
Bulharsko	51,4	51,9	48,2	47,7	49	46,8	43
Černá Hora	46,2	50,4	52,7	51	52	49,2	46,7
Chorvatsko	49,8	53	51,4	49,5	49,5	46,3	43
Kosovo	42,8	45,2	47	49,1	47,8	53,9	52,7
Kypr	45,9	48,1	53,1	53	53,7	55,7	52
Rumunsko	50,7	53,3	47,5	48,5	51,8	48,9	45,4
Severní Makedonie	48,2	51,4	54,3	52,6	52,5	51,9	49,7
Slovinsko	49,2	52,3	51,9	51,9	53,1	49,1	43,6
Srbsko	52,8	56,5	53,1	49,7	48,7	46,9	45
Východní Evropa							
Arménie	46,6	48,1	53,8	51	52,8	53,9	48
Ázerbájdžán	45,5	44	51,5	49,4	55	58,3	52
Bělorusko	48,9	50,4	51,5	48,1	52,3	50,7	45,8
Gruzie	51,3	50	51,2	48,6	50,3	50,7	45,6
Moldavsko	49	50,1	51,7	48,7	53,5	52,7	47,9
Rusko	50,9	52,7	52,8	48,9	53,6	51,8	47,2
Ukrajina	51,9	51,3	50,1	47,1	50,8	50,8	46,9

Pozn.: Hodnoty 45,1–47,4 % a 52,6–54,9 % (světle červená), hodnoty menší než 45 % a větší než 55 % (tmavě červená)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

V roce 1970 nespádalo do tolerance 18 států a v roce 1980 takových států bylo 19, tedy v obou případech o něco méně než v roce 1960. Jak již bylo nastíněno v podkapitole 3.3, v roce 1970 a 1980 začaly přecházet do reprodukčního věku silné generace osob narozených po 2. světové válce, což zpravidla zapříčinilo, že u států, které v roce 1960 měly nízký podíl reprodukční složky, došlo k navýšení podílu a hodnota se tak pohybovala okolo 50 %. Toto tvrzení si lze ilustrovat na případu Francie, u které se podíl z 44,4 % zvýšil za 10 let na 48,1 %.

V roce 1990 se Sundbärgův zákon nepotvrdil pouze u 10 států. Vyrovnané hodnoty podílu okolo 50 % byly pravděpodobně způsobeny tím, že do reprodukčního věku vstoupila početná generace související s pronatalitní politikou v 70. letech. Sundbärgova premisa se nepotvrdila zejména u zemí jihovýchodní Evropy, kde zastoupení reprodukční složky přesahuje 50 %. V roce 2000 se tvrzení nepotvrdilo již u 15 států, kdy u většiny států zastoupení reprodukční složky převyšovalo 50 %. Tento nárůst byl pravděpodobně způsoben tím, že z reprodukční složky odešly slabé ročníky postihnuté 2. světovou válkou.

V roce 2010 přibyly 4 státy, které nespádaly do tolerance. U států západní Evropy si lze povšimnout, že zastoupení reprodukční složky začalo klesat. Tento pokles byl pravděpodobně způsoben odchodem silné generace do postreprodukčního věku a zároveň do reprodukčního věku vstupovaly méně početnější generace než před několika lety. V roce 2020 se čím dál tím více států odchyluje od 50 %, kdy u 36 států se nepotvrdilo tvrzení o 50% zastoupení reprodukční složky, což už lze považovat za většinu. Vyjma Kosova, všech 36 států má zastoupení reprodukční skupiny pod 50 %. Nejnižších hodnot nabývá Monako (30,4 %), Itálie a Německo (41,3 %) a Litva (42 %). U všech těchto států se postreprodukční složka pohybuje nad 42 %.

Z výše zmíněných poznatků by se dalo říci, že zastoupení reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu je ovlivněno střídáním početných a slabších generací. S odkazem na Pavlíka, Rychtaříkovou a Šubrtovou (1986) je nutné ještě zmínit jako další ovlivňující faktor migraci, která může zvyšovat či snižovat podíl zastoupených osob v reprodukční složce. Obyvatelstvo evropských zemí je ve zkoumaném období postihnuto nejen 2. světovou válkou a dekolonizací, ale také s nimi spojenou zmiňovanou migrací. Svůj vliv mělo mimo jiné politické uspořádání států či jejich rozpady (např. Sovětský svaz) a od začátku nového století rovněž stárnutí obyvatelstva. Tyto prvky se

významně projevují při ověřování platnosti Sundbärgova zákona, neboť jej určitými způsoby modifikují.

6. Závěr

V průběhu 20. a 21. století byla Evropa ovlivněna řadou událostí, které se významně projeví na vývoji věkové struktury obyvatelstva. Zároveň postupně docházelo k nástupu druhého demografického přechodu v celé Evropě, který je způsoben výraznou změnou demografického chování a vede ke stárnutí obyvatelstva. Hlavním cílem této práce byla analýza vývoje věkové struktury obyvatelstva evropských zemí od roku 1960 do roku 2020. Dílčími cíli bylo zhodnocení stárnutí obyvatelstva v těchto zemích a ověření platnosti premis Sundbärgovy klasifikace věkových struktur dle reprodukčního věku na současnou evropskou populaci.

Pro splnění hlavního cíle, tedy analyzování vývoje věkové struktury obyvatelstva v evropských zemích, sloužilo rozdělení věkových skupin dle reprodukčního věku. Ve sledovaných letech došlo v Evropě ke značnému poklesu podílu dětské složky (osob mladších 15 let) a nárůstu podílu složky postreprodukční (osob starších 50 let) na celkovém obyvatelstvu. Tyto změny byly pozorovány u všech evropských regionů, načež u zemí jižní, jihovýchodní a východní Evropy byla pozorována znatelnější změna než u zbylých regionů. Vzhledem k tomu, že v regionech severní a západní Evropy probíhal druhý demografický přechod dříve, měly tyto země již na začátku sledovaného období nižší zastoupení dětské složky a vyšší zastoupení postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu, z tohoto důvodu u nich nedocházelo v průběhu zkoumaných let k tak výrazným změnám. Největší proměna věkové struktury se projevila u zemí jižní Evropy, kde byl sice opožděný nástup druhého demografického přechodu, avšak mnohem rychlejší a hlubší.

V práci byl rovněž pomocí věkových pyramid pozorován vývoj podílu reprodukční složky v Evropě. Na zastoupení této složky mělo zejména vliv střídání početných a slabších generací, které bylo např. podmíněno válkami a pronatalitní politikou některých zemí. Ve sledovaném období došlo k poklesu podílu této složky z 48,6 % na 44,7 %, přičemž nejvyšší podíl (50,8 %) byl pozorován v roce 2000. V tomto roce se totiž do postreprodukční složky přesunula slabá generace osob narozených při 2. světové válce a zároveň byly v reprodukční složce stále zastoupeny silné poválečné ročníky a početná generace osob narozených v 70. letech.

První hypotéza byla zaměřena na opožděný vstup postkomunistických zemí do regrese oproti státům západní a severní Evropy. Většina zemí západní a severní Evropy vstoupila do regrese do roku 1970, objevily se však následující výjimky: Francie (vstup

v roce 1980), Nizozemsko (1980), Finsko (1980), Litva (1990) Irsko (2000) a Island (2010). Tyto státy byly ovlivněny socio-ekonomickými podmínkami, které vedly k jejich pozdějšímu stárnutí. Všechny postkomunistické země, vyjma Česka a Maďarska, vstoupily do regrese po roce 1970. V Česku a Maďarsku došlo po komunistickém převratu k emigraci mladých lidí do zahraničí a zároveň v 50. letech došlo k uvolnění restrikcí týkajících se interrupcí, což vedlo k poklesu porodnosti a dřívějšímu nástupu stárnutí. Hypotézu lze považovat za potvrzenou, jelikož právě postkomunistické země (zejména jihovýchodní a východní Evropy) vstoupily do regrese jako poslední. Pro splnění dílčího cíle zhodnotit stárnutí obyvatelstva v Evropě byly posuzovány i země ostatních regionů Evropy. V roce 1960 mezi nejstarší státy patřilo Monako, Německo, Rakousko, Lucembursko a Švédsko, zatímco nejmladší byla Albánie, Kosovo, Ázerbájdžán, Bosna a Hercegovina, Severní Makedonie a Arménie, tedy státy jihovýchodní a východní Evropy. Mezi nejstarší státy se v roce 2020 zařadilo Monako, Itálie, San Marino, Německo, Portugalsko, Bulharsko a Řecko. Během sledovaného období přešly do regrese všechny státy kromě Kosova a Ázerbájdžánu, které tak byly nejmladšími státy v roce 2020.

Druhá hypotéza se týkala ověření platnosti Sundbärgovy premisy o 50% zastoupení reprodukční složky na současné populaci. Ze zkoumaných 48 evropských zemí se v roce 2020 platnost Sundbärgova tvrzení nepotvrdila u 36 států. Všechny tyto státy, kromě Kosova, představovaly zastoupení reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu pod 50 %. Jak již bylo zmíněno v předešlém odstavci, v roce 2020 docházelo k stárnutí obyvatelstva a s ním spojenému poklesu porodnosti a zvýšení naděje dožití ve skoro celé Evropě, což vedlo k nižšímu zastoupení reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu. Vzhledem k tomu, že u většiny států se Sundbärgova premisa nepotvrdila, lze stanovenou hypotézu považovat za ověřenou, avšak je nutné brát zřetel, že u některých států se zákon potvrdil. Nicméně je patřičné alespoň zvážit přeformulování Sundbärgovy teorie a její modifikace na současnou populaci. Při potvrzování druhé hypotézy byl zároveň naplněn poslední dílčí cíl práce, a to ověřit platnost premis Sundbärgovy klasifikace dle reprodukčních skupin na současnou populaci.

7. Seznam použité literatury a zdrojů

- ANDĚL, J., BIČÍK, I., BLÁHA, J. D. (2019): Makroregiony světa: nová regionální geografie. Nakladatelství Karolinum, Praha.
- ATOYAN, R., CHRISTIANSEN, L., DIZIOLI, A., EBEKE, CH., ILAHI, N., ILYINA, A., MEHREZ, G., QU, H., RAEI, F., RHEE, A., ZAKHAROVA, D. (2016): Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf> (3. 2. 2024).
- BALCERZAK-PARADOWSKA, B. (2005): Poland's population and demographic changes. In: Golinowska, S., Getka, K., Kierzkowska-Tokarska, A. (ed.): The social report: Poland. Friedrich Ebert Foundation, Varšava, 55–76.
- BEAUJOUAN, É., TOULEMON, L. (2021): European countries with delayed childbearing are not those with lower fertility. *Genus*, 77, 2, 1–15.
- BECK, K. (2018): The country running out of space for its millionaires. <https://www.bbc.com/worklife/article/20180206-the-country-running-out-of-space-for-its-millionaires> (10. 1. 2024).
- BEETS, G., VAN NIMWEGEN, N. (2000): Population Issues in the Netherlands. *Review of Population and Social Policy*, 9, 87–117.
- BILLARI, F. C., LIEFBROER, A. C., PHILIPPOV, D. (2006): The Postponement of Childbearing in Europe: Driving Forces and Implications. *Vienna Yearbook of Population Research*, 4, 1–17.
- BOTEV, N. (2012): Population ageing in Central and Eastern Europe and its demographic and social context. *European Journal of Ageing*, 9, 1, 69–79.
- CALOT, G., SARDON, J. P. (1999): Les facteurs du vieillissement démographique. *Population*, 54, 3, 509–552.
- COLEMAN, D. A. (1992): The Demographic Transition in Ireland in International Context. *Proceedings of the British Academy*, 79, 53–77.
- COLEMAN, D. A. (1993): Contrasting Age Structures of Western Europe and of Eastern Europe and the Former Soviet Union: Demographic Curiosity or Labour Resource? *Population and Development Review*, 19, 3, 523–555.
- ČÍŽKOVÁ, B. (2014): Demografické změny v euroasijském prostoru v letech 1950–2050 podle populačních odhadů a prognóz OSN. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

- DOMACHOWSKA, A. (2021): Albania: The Demographic Crisis and Its Consequences. *IEŠ Commentaries*, 352, 49, 1–2.
- DIMITROVÁ, M. (2007): Demografické souvislosti stárnutí. *Naše Společnost*, 1, 24–30.
- FŇUKAL, M. (2011): Demografické aspekty globalizace. In: Mezřický, V. (ed.): *Perspektivy globalizace*. Portál, Praha, 79–109.
- FREJKA, T., SARDON, J. P. (2004): Fertility in Austria: Past, Present and the Near Future. *Vienna Yearbook of Population Research*, 2, 35–56.
- GOLINI, A. (1997): Demographic trends and ageing in Europe. Prospects, problems and policies, *Genus*, 53, 3, 33–74.
- GINI, C. (1995): Problèmes démographiques en Europe. *Genus*, 11, 1, 3–70.
- HALÁS, M., BRYCHTOVÁ, Š., FŇUKAL, M. (2013): *Základy humánní geografie 1: Geografie obyvatelstva a sídel*. Univerzita Palackého, Olomouc.
- HUSKOVÁ, Š. (2016): *Stárnutí obyvatelstva Evropy*. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, České Budějovice.
- CHLAPEC, D. (2021): *Pronatalitní populační politika v 70. letech 20. století v zemích východního bloku*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, České Budějovice.
- IMSEE (2023): *Demography Observatory*. Monaco Statistics.
<https://www.monacostatistics.mc/Publications/Demography-Observatory> (10. 1. 2024).
- JIN, X. (2023): Demographic Transition and Population Development in Belarus: Theory and Reality. *Chinese Journal of Slavic Studies*, 3, 1, 124–142.
- JUDAH, T. (2019): Kosovo's demographic destiny looks eerily familiar.
<https://balkaninsight.com/2019/11/07/kosovos-demographic-destiny-looks-eerily-familiar/> (23. 1. 2024).
- KAHOUN, L. (2021): *Proměny struktur obyvatelstva ve státech Evropské unie na základě cenzových dat*. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, České Budějovice.
- KALIBOVÁ, K. (2002): *Úvod do demografie*. Univerzita Karlova, Praha.
- KATUS, K., PUUR, A., PÕLDMA, A. (2005): *Development of Population Statistics: Baltic countries*. Estonian Interuniversity Population Research Centre, Tallin.
- KINSELLA, K. (2000): Demographic dimensions of global aging. *Journal of family issues*, 5, 541–558.

- KINSELLA, K., PHILLIPS, D. (2005): Global Aging: The Challenge of Success. *Population Bulletin*, 60, 1, 1–44.
- KIRK, D. (1996): Demographic Transition Theory. *Population Studies*, 50, 3, 369–387.
- KLADIVO, P. (2013): *Základy statistiky*. Univerzita Palackého, Olomouc.
- KLUFOVÁ, R. (2008): *Základy demografie*. Jihočeská univerzita, České Budějovice.
- KOSCHIN, F. (2005): *Demografie poprvé*. VŠE, Praha.
- KOSTAKI, A., KOTZAMANIS, B., AGORASTAKIS, M. (2009): Effects of immigration on population growth and structures in Greece – A spatial approach. *Vienna Yearbook of Population Research*, 7, 167–195.
- KUČERA, M. (1994): *Populace České republiky 1918–1991*. Česká demografická společnost, Praha.
- KUNA, Z. (2010): *Demografický a potravinový problém světa*. Wolters Kluwer Česká republika, Praha.
- LESTHAEGHE, R., SURKYN, J. (2004): Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe. *Demographic Research*, 3, 3, 45–86.
- LESTHAEGHE, R. (2011): The „Second Demographic Transition“: A Conceptual Map for the Understanding of Late Modern Demographic Developments in Fertility and Family Formation. *Historical Social Research*, 36, 2, 179–218.
- LUCI, A., THÉVENON, O. (2013): The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. *European Journal of Population*, 29, 4, 387–416.
- MÁROVCOVÁ, V. (2017): *Stárnutí obyvatelstva, typologie a typy států Evropy*. Diplomová práce. Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, České Budějovice.
- MLÁDEK, J., PAVLÍKOVÁ, S. (1999): Aplikácia vybraných metód studia starnutia obyvateľstva Slovenska. In: Žirko, M. (ed.): *Demografické, zdravotné a sociálno-ekonomické aspekty úmrtnosti*. 7. demografická konferencia. Slovenská štatistická a demografická spoločnosť, Bratislava, 114–125.
- MOREIRA, M. J., HENRIQUES, F. (2016): Demographic and Health Changes in Portugal (1900–2013). *Hygiea Internationalis An Interdisciplinary Journal for the History of Public Health*, 12, 1, 9–39.
- MULLAN, P. (2000): *The imaginary time bomb. Why an ageing population is not a social problém*. I. B. Tauris and Co., London.
- MYRSKYLÄ, M., KOHLER, HP., BILLARI, F. (2009): Advances in development reverse fertility declines. *Nature*, 460, 741–743.

- NIKITOVIĆ, V. (2018): The End of Demographic Transition in Kosovo: Does the meaning of the population factor change? In: Proroković, D. (ed.): Kosovo: Sui Generis or Precedent in International Relations. Institute of International Politics nad Economics, Belgrade, 299–320.
- PAVLÍK, Z., RYCHTAŘÍKOVÁ, J., ŠUBRTOVÁ, A. (1986): Základy demografie. Academia, Praha.
- PAVLÍK, Z. a kol. (2002): Populační vývoj České republiky 1990–2002. Univerzita Karlova, Praha.
- PITHECKOFF, N. N. (2017): Aging in the Republic of Bulgaria. *The Gerontologist*, 57, 5, 809–815.
- RABUŠIC, L. (2001): Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha.
- RGS (2023): A Guide to Triangular Graphs.
<https://www.rgs.org/media/22njkw1x/gaguidetotriangulargraphs.pdf> (2. 3. 2024).
- RYDELL, I. (2002): Demographic Patterns from the 1960s in France, Italy, Spain and Portugal. Institute for Future Studies, Stockholm.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2002): Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. In: Mansfeldová, Z., Tuček, M. (ed.): Současná česká společnost. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 107–126.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. (2011): Demografické faktory stárnutí. *Demografie*, 53, 2, 97–108.
- SMITH, M., ROBERT, A., P. (1939): An examination of some of A. G. Sundbärg's hypotheses of age distribution of population with special reference to the United States. *Social Forces*, 18, 2, 215–228.
- SWEDISH INSTITUTE (2024): Sweden and migration.
<https://sweden.se/culture/history/sweden-and-migration> (1. 4. 2024).
- ŠŤASTNÁ, A., KOCOURKOVÁ, J., ŠÍDLO, L. (2019): Reprodukční stárnutí v Česku v kontextu Evropy. *Časopis lékařů českých*, 158, 3/4, 126–132.
- TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. a kol. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň.
- TESÁRKOVÁ, K., DOSTÁLOVÁ, E., MYŠÁKOVÁ, G. (2010): Populační vývoj ve světě: Evropa. *Geografické rozhledy*, 20, 1, 24–25.
- VÁCHA, J. (2010): Stárnutí evropské populace. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Brno.

- VAN BAVEL, J., REHER, D. S. (2013): The Baby Boom and Its Causes: What We Know and What We Need to Know. *Population and Development Review*, 39, 2, 257–288.
- VAN DE KAA, D. J. (1997): Options and sequences: Europe's demographic patterns. *Journal of the Australian Population Association*, 14, 2, 1–29.
- VAN DE KAA, D. J. (2002): The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Paper Presented at the 6th Welfare Policy Seminar, National Institute of Population and Social Security, Tokyo.
- VEKARIĆ, N. (2000): Changes in age patterns in the process of demographic transition (Dubrovnik data). *Dubrovnik annals*, 4, 143–187.
- VELLA, M., VON BROCKDORFF, P. (2019): Pensions across generations: scenarios for the Maltese Islands. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 35, 2, 1–19.
- VÍTKOVÁ, L. (2011): Populační vývoj zemí po demografické revoluci. Disertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- VLÁDA ČR (2024): Vývoj počtu obyvatel a emigrace aktivního obyvatelstva v Pobaltí a Chorvatsku. <https://vlada.gov.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Vyvoj-poctu-obyvatel-a-emigrace-aktivniho-obyvatelstva-v-Pobalti-a-Chorvatsku.pdf> (12. 2. 2024).
- VOJTĚCH, V. (2016): Bosna a Hercegovina: první sčítání lidu téměř 20 let po ukončení etnické války. *Geografické rozhledy*, 25, 3, 24–25.
- WILLEKENS, F. (2015): Demographic transitions in Europe and the world. In: Matthijs, K., Neels, K., Timmerman, C., Haers, J., Mels, S. (ed.): *Population Change in Europe, the Middle-East and North Africa*. Routledge, London, 13–44.
- WORLD BANK (2023): Gender Statistics, The World Bank Group, <https://databank.worldbank.org/source/gender-statistics#> (28. 3. 2024).
- WORLD BANK (2024): About us, <https://data.worldbank.org/about> (22. 3. 2024).

8. Seznam tabulek, grafů, map, obrázků a příloh

Tabulky

Tabulka č. 1: Tři typy věkové struktury (podle A. G. Sundbärga).....	11
Tabulka č. 2: Rozdělení států do evropských regionů	21
Tabulka č. 3: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020)	31
Tabulka č. 4: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020).....	40
Tabulka č. 5: Vývoj indexu věku v evropských zemích v letech 1960–2020	47
Tabulka č. 6: Vývoj naděje dožití v evropských zemích v letech 1960–2020	50
Tabulka č. 7: Vývoj podílu reprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020	53

Grafy

Graf č. 1: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 0–14 let v Evropě (1960–2020)	24
Graf č. 2: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích severní Evropy (1960–2020).....	25
Graf č. 3: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích západní Evropy (1960–2020).....	26
Graf č. 4: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích střední Evropy (1960–2020).....	27
Graf č. 5: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jižní Evropy (1960–2020).....	28
Graf č. 6: Vývoj podíl dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jihovýchodní Evropy (1960–2020)	29
Graf č. 7: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v zemích východní Evropy (1960–2020)	30
Graf č. 8: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020).....	31
Graf č. 9: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 50 a více let v Evropě (1960–2020)	33
Graf č. 10: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích severní Evropy (1960–2020)	34

Graf č. 11: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích západní Evropy (1960–2020).....	35
Graf č. 12: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích střední Evropy (1960–2020)	36
Graf č. 13: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jižní Evropy (1960–2020)	37
Graf č. 14: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích jihovýchodní Evropy (1960–2020).....	38
Graf č. 15: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v zemích východní Evropy (1960–2020)	39
Graf č. 16: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských regionech (1960–2020)	40
Graf č. 17: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 15–49 let v Evropě mezi lety 1960 a 2020	42

Mapy

Mapa č. 1: Pokles podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích mezi roky 1960 a 2020.....	32
Mapa č. 2: Nárůst podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích mezi roky 1960 a 2020	41

Obrázky

Obrázek č. 1: Sundbärgova klasifikace věkových typů populací	10
Obrázek č. 2: Model demografického přechodu (4 fáze)	13
Obrázek č. 3: Přehled demografických a společenských charakteristik souvisejících s prvním a druhým demografickým přechodem v západní Evropě	17
Obrázek č. 4: Trojúhelníkový graf.....	23
Obrázek č. 5: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v letech 1960 a 2020.....	43
Obrázek č. 6: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v letech 1970 a 1980.....	44
Obrázek č. 7: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v letech 1990 a 2000.....	44
Obrázek č. 8: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v Evropě v roce 2010	45

Obrázek č. 9: Ossaňv trojúhelník – vývoj podílu věkových skupin na celkovém obyvatelstvu v Evropě v roce 1960, 2020..... 51

Přílohy

Příloha č. 1: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 0–14 let v Evropě (1960–2020) 66

Příloha č. 2: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960–2020 66

Příloha č. 3: Vývoj počtu obyvatel ve věku 0–14 let a 50 více let v Evropě (1960–2020) 67

Příloha č. 4: Vývoj počtu a podílu obyvatel ve věku 50 a více let v Evropě (1960–2020) 68

Příloha č. 5: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960–2020 68

Příloha č. 6: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 15–49 let v Evropě (1960–2020) 69

Příloha č. 7: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v evropských regionech v roce 1960 70

Příloha č. 8: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v evropských regionech v roce 2020 71

Příloha č. 9: Vývoj podílu jednotlivých věkových skupin na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020 72

9. Přílohy

Příloha č. 1: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 0–14 let v Evropě (1960–2020)

Rok	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Počet obyvatel (0–14 let)	166 394 883	170 048 670	158 212 562	152 597 792	132 154 755	118 119 003	122 501 137
Podíl obyvatel (0–14 let)	27 %	25,4 %	22,3 %	20,7 %	17,8 %	15,7 %	16 %

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 2: Vývoj podílu dětské složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960–2020

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Severní Evropa							
Dánsko	25,2	23,3	20,8	17,0	18,5	18,0	16,3
Estonsko	23,2	22,1	21,7	22,3	17,6	15,2	16,5
Finsko	30,4	24,6	20,3	19,3	18,2	16,6	15,7
Island	34,9	32,6	27,5	25,0	23,3	20,9	18,7
Litva	28,6	26,9	23,1	22,5	19,7	14,9	15,1
Lotyšsko	22,1	21,4	20,3	21,2	17,6	14,2	15,7
Norsko	25,9	24,5	22,2	18,9	20,0	18,8	17,2
Švédsko	22,4	20,8	19,6	17,9	18,4	16,6	17,7
Západní Evropa							
Belgie	23,7	23,6	20,2	18,1	17,6	16,9	16,8
Francie	26,2	24,5	22,4	20,1	18,7	18,3	17,6
Irsko	31,0	31,0	30,4	27,1	21,7	21,1	20,2
Lucembursko	21,2	22,2	18,8	17,4	19,0	17,7	16,0
Monako	14,4	14,6	13,4	12,7	13,4	13,0	12,6
Nizozemsko	30,0	27,3	22,3	18,2	18,6	17,5	15,6
Spojené království	23,4	24,1	21,0	19,0	19,1	17,6	17,8
Střední Evropa							
Česko	25,6	21,3	23,5	21,4	16,5	14,4	16,0
Lichtenštejnsko	28,9	28,0	23,3	19,2	18,5	16,3	14,6
Maďarsko	25,3	20,8	21,9	20,2	16,8	14,7	14,6
Německo	21,1	23,3	18,4	16,1	15,6	13,6	13,8
Polsko	33,4	26,8	24,3	24,9	19,3	15,2	15,3
Rakousko	22,0	24,4	20,4	17,5	17,0	14,8	14,4
Slovensko	31,5	27,5	26,1	25,3	19,7	15,4	15,8
Švýcarsko	24,0	23,8	19,7	17,1	17,4	15,2	15,1
Jižní Evropa							
Andorra	26,9	30,2	23,7	17,8	15,3	16,3	13,3
Itálie	25,0	24,7	22,2	16,5	14,3	14,1	12,9
Malta	36,3	27,1	23,6	23,2	19,6	14,8	13,2
Portugalsko	29,3	28,7	25,8	20,5	16,4	15,2	13,5
Řecko	26,5	25,0	23,8	19,3	14,8	14,6	14,2
San Marino	26,1	25,5	21,5	16,3	15,0	15,4	13,4
Španělsko	27,4	27,9	26,0	19,9	14,7	15,0	14,4

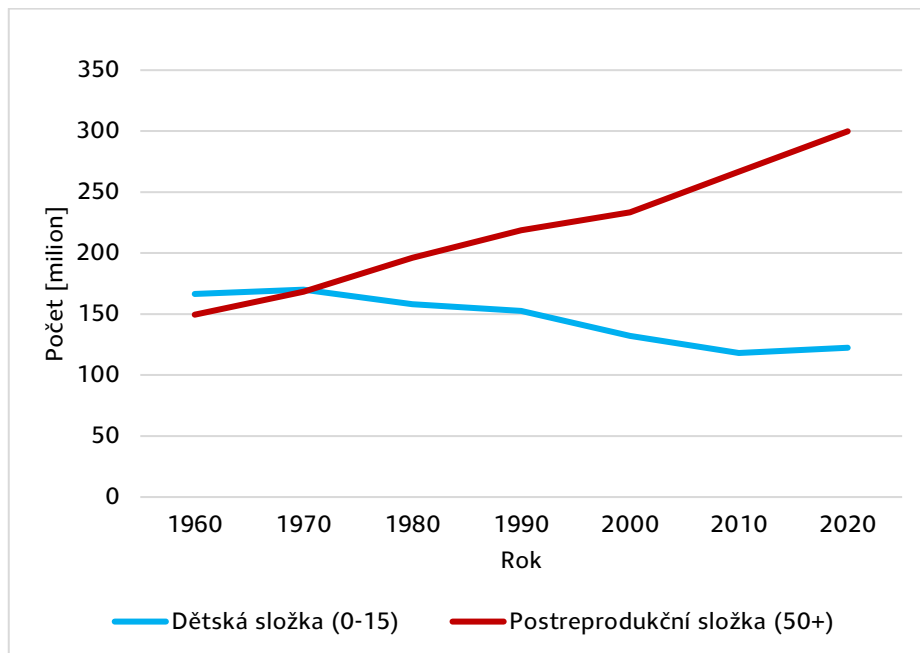
Jihovýchodní Evropa							
Albánie	42,5	43,5	37,6	33,9	31,0	22,5	17,6
Bosna a Hercegovina	38,8	35,0	27,7	24,0	19,6	15,9	14,9
Bulharsko	26,2	23,3	22,7	20,3	15,6	13,7	14,0
Černá Hora	36,3	32,6	27,6	25,6	22,1	19,3	18,2
Chorvatsko	26,8	22,9	20,8	19,6	17,2	15,3	14,2
Kosovo	43,9	42,9	41,3	37,7	35,9	28,0	22,6
Kypr	36,5	31,0	25,0	24,8	22,3	17,0	16,0
Rumunsko	28,3	23,8	26,8	23,5	18,6	15,8	16,0
Severní Makedonie	37,0	33,3	27,6	25,8	22,5	18,5	16,1
Slovensko	27,3	24,3	23,0	20,8	16,0	14,2	15,2
Srbsko	27,3	22,7	21,5	19,6	16,5	14,3	14,1
Východní Evropa							
Arménie	38,2	38,5	30,5	30,2	26,9	19,3	20,3
Azerbájdžán	40,9	44,9	34,6	34,5	31,0	23,9	24,2
Bělorusko	31,1	28,6	22,9	23,1	18,5	14,9	16,8
Gruzie	28,7	30,6	25,8	25,0	23,3	18,7	20,9
Moldavsko	34,6	31,0	25,9	27,1	22,1	18,0	19,6
Rusko	30,5	26,1	21,6	23,0	18,3	15,2	17,7
Ukrajina	26,7	24,7	21,4	21,4	17,5	14,2	15,3

■	hodnoty větší než 30 %
■	hodnoty 25–30 %
■	hodnoty 15–20 %
■	hodnoty menší než 15 %

Pozn.: Jako hranice pro zvýraznění jsou použity střední hodnoty.

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 3: Vývoj počtu obyvatel ve věku 0–14 let a 50 více let v Evropě (1960–2020)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 4: Vývoj počtu a podílu obyvatel ve věku 50 a více let v Evropě (1960–2020)

Rok	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Počet obyvatel (50 a více let)	149 519 928	168 313 800	196 099 172	218 701 932	233 534 679	266 776 296	299 878 646
Podíl obyvatel (50 a více let)	24,3 %	25,1 %	27,7 %	29,7 %	31,4 %	35,4 %	39,3 %

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 5: Vývoj podílu postreprodukční složky na celkovém obyvatelstvu v Evropě v letech 1960–2020

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Severní Evropa							
Dánsko	27,5	29,4	30,4	30,9	33,7	36,1	39,8
Estonsko	27,2	26,5	28,0	29,4	32,8	36,8	39,5
Finsko	22,3	24,7	27,6	29,1	33,9	38,9	42,0
Island	20,2	20,8	22,6	22,8	25,1	29,4	32,2
Litva	22,6	22,9	25,4	27,7	30,3	36,7	42,5
Lotyšsko	27,3	27,0	28,5	30,3	33,1	37,8	42,3
Norsko	28,0	30,4	31,4	30,0	31,5	33,6	36,6
Švédsko	30,0	32,3	33,6	33,1	36,0	37,2	38,1
Západní Evropa							
Belgie	30,8	29,3	30,9	32,0	33,6	36,6	39,3
Francie	29,4	27,3	28,9	29,7	32,5	36,4	40,1
Irsko	26,3	26,4	23,7	23,6	25,8	27,3	32,0
Lucembursko	30,3	29,7	29,8	30,7	30,1	31,9	34,4
Monako	43,5	42,5	42,9	41,6	44,1	49,0	56,9
Nizozemsko	23,5	24,3	26,0	27,5	31,0	35,7	40,7
Spojené království	30,1	30,7	31,7	31,3	33,0	34,5	38,1
Střední Evropa							
Česko	28,2	28,6	28,9	27,9	32,2	36,3	38,9
Lichtenštejnsko	21,9	20,7	21,5	22,3	27,4	34,4	41,8
Maďarsko	26,4	27,8	29,9	30,6	32,9	37,0	39,3
Německo	31,6	29,9	31,1	33,6	35,4	40,0	44,9
Polsko	19,8	21,4	24,1	25,2	27,3	34,5	37,6
Rakousko	32,4	30,2	31,0	31,0	32,8	36,3	41,3
Slovensko	21,8	22,5	24,3	24,1	26,1	32,3	36,3
Švýcarsko	27,5	26,8	29,5	30,7	33,1	36,0	39,8
Jižní Evropa							
Andorra	20,3	17,8	19,2	22,9	28,6	27,9	37,1
Itálie	25,3	26,8	29,5	33,1	36,9	39,7	45,9
Malta	19,6	22,1	23,4	24,7	30,7	37,6	36,3
Portugalsko	21,6	24,5	26,9	30,4	33,2	37,5	43,4
Řecko	22,2	27,2	29,5	32,6	33,7	37,7	43,0
San Marino	23,9	24,5	27,1	30,4	33,5	36,2	44,2
Španělsko	22,4	24,0	26,7	29,9	32,6	34,5	40,9

Jihovýchodní Evropa							
Albánie	10,9	10,1	10,2	12,2	16,0	23,4	31,5
Bosna a Hercegovina	13,7	13,9	17,6	23,1	26,8	33,6	39,6
Bulharsko	22,4	24,8	29,1	32,0	35,4	39,4	43,0
Černá Hora	17,6	17,0	19,7	23,4	25,9	31,5	35,1
Chorvatsko	23,4	24,1	27,7	30,8	33,3	38,4	42,8
Kosovo	13,2	11,9	11,7	13,2	16,3	18,1	24,7
Kypr	17,6	20,8	21,9	22,2	24,0	27,3	32,0
Rumunsko	20,9	22,8	25,7	28,0	29,6	35,3	38,6
Severní Makedonie	14,8	15,3	18,1	21,7	25,0	29,7	34,2
Slovinsko	23,5	23,4	25,1	27,3	30,9	36,7	41,2
Srbsko	19,9	20,8	25,4	30,7	34,8	38,8	40,9
Východní Evropa							
Bělorusko	20,0	21,0	25,6	28,7	29,1	34,4	37,4
Moldavsko	16,5	19,0	22,4	24,2	24,4	29,4	32,5
Rusko	18,6	21,2	25,6	28,1	28,1	33,0	35,2
Ukrajina	21,4	24,0	28,5	31,5	31,7	35,0	37,7
Arménie	15,2	13,4	15,7	18,9	20,2	26,9	31,6
Azerbájdžán	13,6	11,1	13,9	16,1	14,0	17,8	23,7
Gruzie	20,0	19,3	23,0	26,4	26,3	30,6	33,5

	hodnoty menší než 20 %
	hodnoty 20–25 %
	hodnoty 30–35 %
	hodnoty 35 % a více

Pozn.: Jako hranice pro zvýraznění jsou použity střední hodnoty.

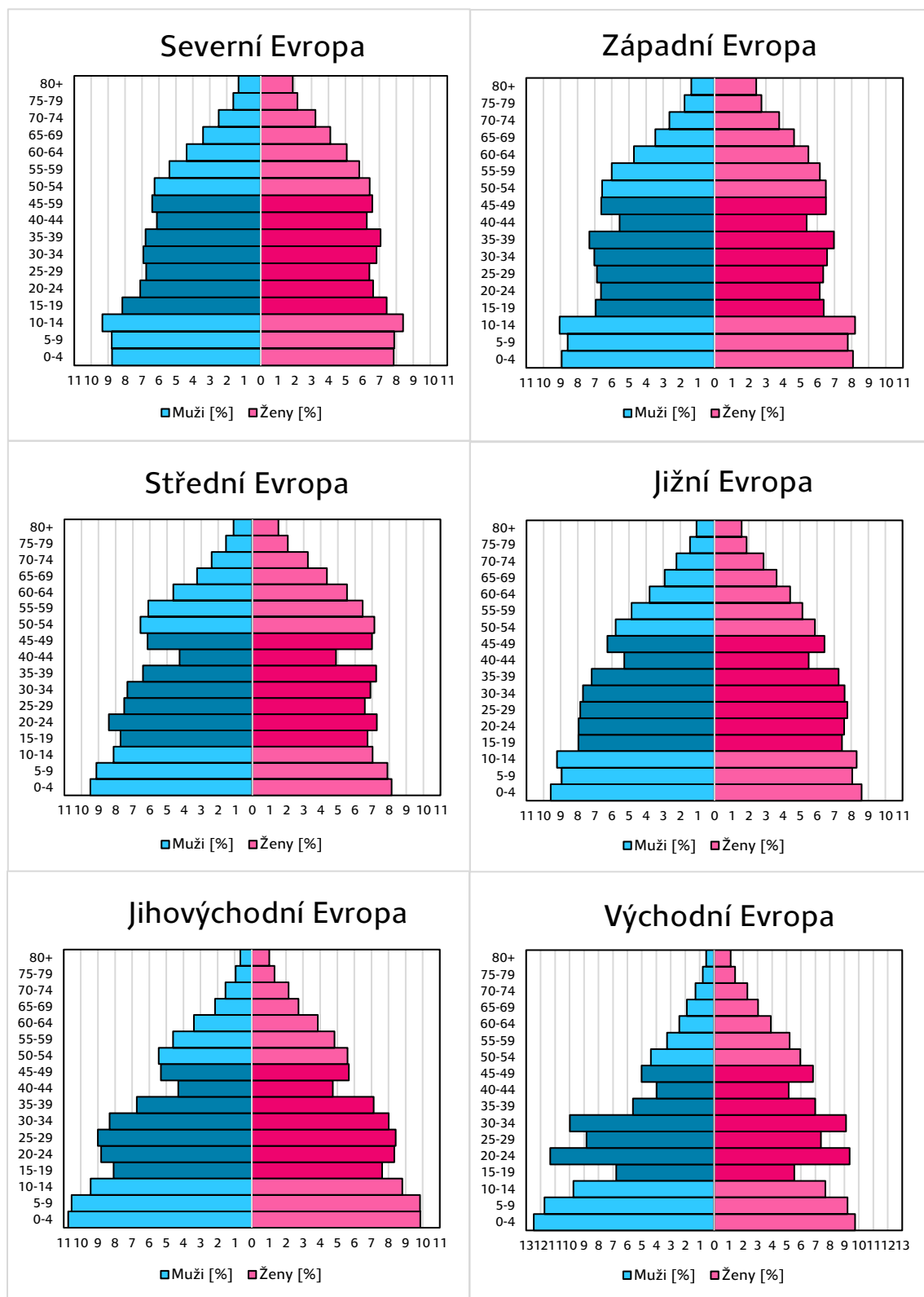
Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 6: Vývoj počtu a podílu obyvatel na celkovém obyvatelstvu ve věku 15–49 let v Evropě (1960–2020)

Rok	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Počet obyvatel (15–49 let)	299 275 618	331 012 645	353 757 158	365 901 182	377 607 086	367 751 656	341 158 785
Podíl obyvatel (15–49 let)	48,6 %	49,4 %	50 %	49,6 %	50,8 %	48,8 %	44,7 %

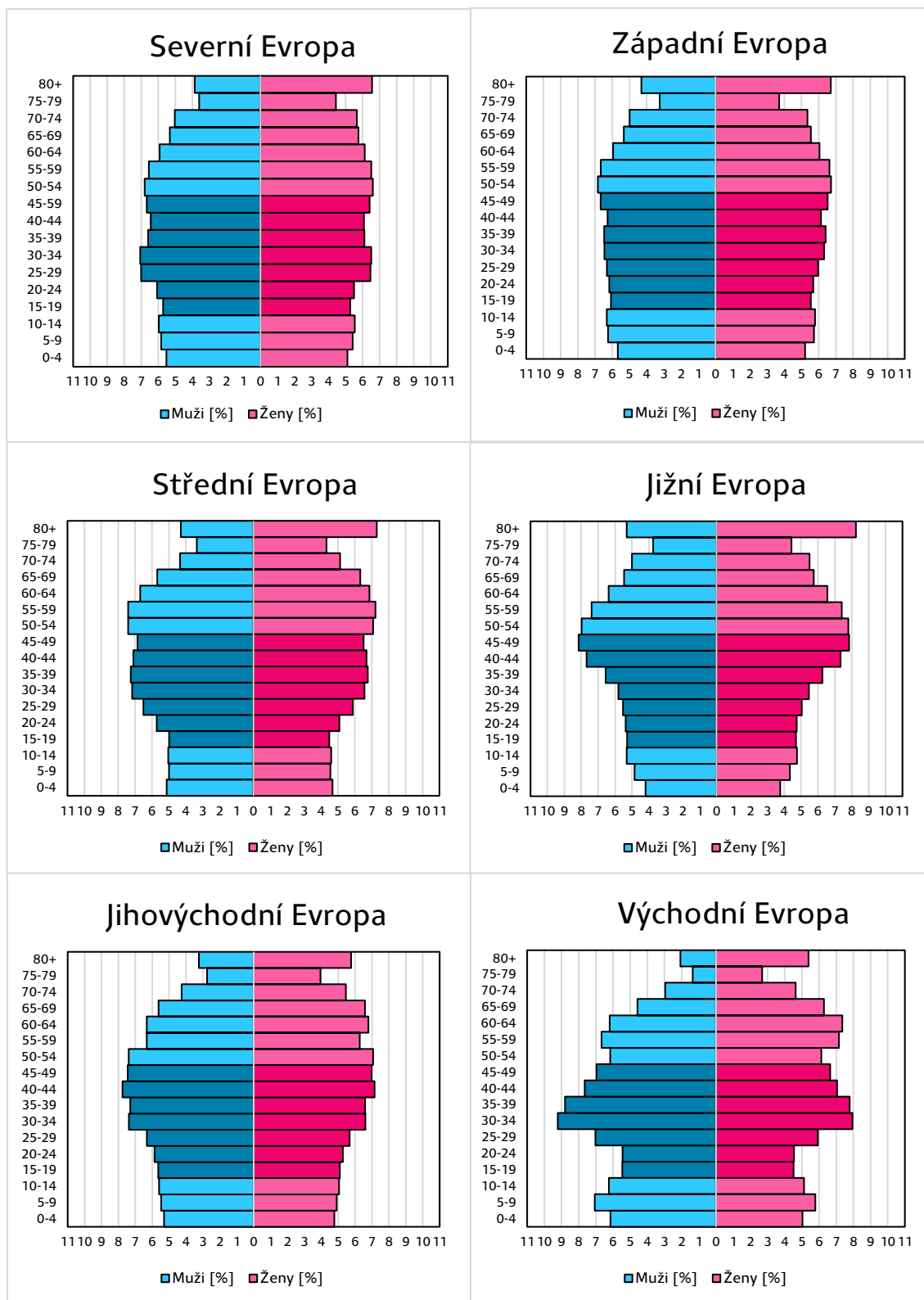
Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 7: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v evropských regionech v roce 1960

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 8: Podíl mužů/žen jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu mužů/žen v evropských regionech v roce 2020

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování

Příloha č. 9: Vývoj podílu jednotlivých věkových skupin na celkovém obyvatelstvu v evropských zemích v letech 1960–2020

	1960			1970			1980			1990			2000			2010			2020		
	0-14	15-49	50+	0-14	15-49	50+	0-14	15-49	50+	0-14	15-49	50+	0-14	15-49	50+	0-14	15-49	50+	0-14	15-49	50+
Albánie	42,5	46,6	10,9	43,5	46,5	10,1	37,6	52,3	10,2	33,9	53,9	12,2	31,0	53,0	16,0	22,5	54,1	23,4	17,6	50,9	31,5
Andorra	26,9	52,8	20,3	30,2	52,1	17,8	23,7	57,1	19,2	17,8	59,4	22,9	15,3	56,1	28,6	16,3	55,8	27,9	13,3	49,6	37,1
Arménie	38,2	46,6	15,2	38,5	48,1	13,4	30,5	53,8	15,7	30,2	51,0	18,9	26,9	52,8	20,2	19,3	53,9	26,9	20,3	48,0	31,6
Ázerbájdžán	40,9	45,5	13,6	44,9	44,0	11,1	34,6	51,5	13,9	34,5	49,4	16,1	31,0	55,0	14,0	23,9	58,3	17,8	24,2	52,0	23,7
Belgie	23,7	45,5	30,8	23,6	47,1	29,3	20,2	48,9	30,9	18,1	49,8	32,0	17,6	48,8	33,6	16,9	46,5	36,6	16,8	43,9	39,3
Bělorusko	31,1	48,9	20,0	28,6	50,4	21,0	22,9	51,5	25,6	23,1	48,1	28,7	18,5	52,3	29,1	14,9	50,7	34,4	16,8	45,8	37,4
Bosna a Hercegovina	38,8	47,5	13,7	35,0	51,1	13,9	27,7	54,6	17,6	24,0	52,9	23,1	19,6	53,6	26,8	15,9	50,4	33,6	14,9	45,5	39,6
Bulharsko	26,2	51,4	22,4	23,3	51,9	24,8	22,7	48,2	29,1	20,3	47,7	32,0	15,6	49,0	35,4	13,7	46,8	39,4	14,0	43,0	43,0
Černá Hora	36,3	46,2	17,6	32,6	50,4	17,0	27,6	52,7	19,7	25,6	51,0	23,4	22,1	52,0	25,9	19,3	49,2	31,5	18,2	46,7	35,1
Česko	25,6	46,2	28,2	21,3	50,1	28,6	23,5	47,6	28,9	21,4	50,7	27,9	16,5	51,4	32,2	14,4	49,3	36,3	16,0	45,1	38,9
Dánsko	25,2	47,3	27,5	23,3	47,3	29,4	20,8	48,7	30,4	17,0	52,1	30,9	18,5	47,9	33,7	18,0	45,9	36,1	16,3	44,0	39,8
Estonsko	23,2	49,6	27,2	22,1	51,4	26,5	21,7	50,3	28,0	22,3	48,3	29,4	17,6	49,6	32,8	15,2	47,9	36,8	16,5	44,0	39,5
Finsko	30,4	47,3	22,3	24,6	50,7	24,7	20,3	52,1	27,6	19,3	51,6	29,1	18,2	48,0	33,9	16,6	44,5	38,9	15,7	42,4	42,0
Francie	26,2	44,4	29,4	24,5	48,1	27,3	22,4	48,8	28,9	20,1	50,2	29,7	18,7	48,8	32,5	18,3	45,3	36,4	17,6	42,3	40,1
Gruzie	28,7	51,3	20,0	30,6	50,0	19,3	25,8	51,2	23,0	25,0	48,6	26,4	23,3	50,3	26,3	18,7	50,7	30,6	20,9	45,6	33,5
Chorvatsko	26,8	49,8	23,4	22,9	53,0	24,1	20,8	51,4	27,7	19,6	49,5	30,8	17,2	49,5	33,3	15,3	46,3	38,4	14,2	43,0	42,8
Irsko	31,0	42,8	26,3	31,0	42,6	26,4	30,4	45,8	23,7	27,1	49,3	23,6	21,7	52,5	25,8	21,1	51,6	27,3	20,2	47,9	32,0
Island	34,9	44,9	20,2	32,6	46,6	20,8	27,5	49,9	22,6	25,0	52,2	22,8	23,3	51,6	25,1	20,9	49,6	29,4	18,7	49,1	32,2
Itálie	25,0	49,7	25,3	24,7	48,5	26,8	22,2	48,2	29,5	16,5	50,3	33,1	14,3	48,8	36,9	14,1	46,2	39,7	12,9	41,3	45,9
Kosovo	43,9	42,8	13,2	42,9	45,2	11,9	41,3	47,0	11,7	37,7	49,1	13,2	35,9	47,8	16,3	28,0	53,9	18,1	22,6	52,7	24,7
Kypr	36,5	45,9	17,6	31,0	48,1	20,8	25,0	53,1	21,9	24,8	53,0	22,2	22,3	53,7	24,0	17,0	55,7	27,3	16,0	52,0	32,0
Lichtenštejnsko	28,9	49,2	21,9	28,0	51,3	20,7	23,3	55,2	21,5	19,2	58,5	22,3	18,5	54,1	27,4	16,3	49,4	34,4	14,6	43,5	41,8
Litva	28,6	48,8	22,6	26,9	50,2	22,9	23,1	51,5	25,4	22,5	49,9	27,7	19,7	50,0	30,3	14,9	48,4	36,7	15,1	42,5	42,5
Lotyšsko	22,1	50,5	27,3	21,4	51,5	27,0	20,3	51,2	28,5	21,2	48,5	30,3	17,6	49,3	33,1	14,2	48,0	37,8	15,7	42,0	42,3
Lucembursko	21,2	48,5	30,3	22,2	48,1	29,7	18,8	51,4	29,8	17,4	51,9	30,7	19,0	50,9	30,1	17,7	50,4	31,9	16,0	49,6	34,4
Maďarsko	25,3	48,3	26,4	20,8	51,3	27,8	21,9	48,1	29,9	20,2	49,2	30,6	16,8	50,2	32,9	14,7	48,3	37,0	14,6	46,1	39,3
Malta	36,3	44,1	19,6	27,1	50,7	22,1	23,6	53,0	23,4	23,2	52,1	24,7	19,6	49,7	30,7	14,8	47,5	37,6	13,2	50,5	36,3
Moldavsko	34,6	49,0	16,5	31,0	50,1	19,0	25,9	51,7	22,4	27,1	48,7	24,2	22,1	53,5	24,4	18,0	52,7	29,4	19,6	47,9	32,5
Monako	14,4	42,0	43,5	14,6	42,9	42,5	13,4	43,8	42,9	12,7	45,8	41,6	13,4	42,6	44,1	13,0	38,0	49,0	12,6	30,4	56,9
Německo	21,1	47,3	31,6	23,3	46,8	29,9	18,4	50,5	31,1	16,1	50,2	33,6	15,6	48,9	35,4	13,6	46,4	40,0	13,8	41,3	44,9
Nizozemsko	30,0	46,6	23,5	27,3	48,4	24,3	22,3	51,7	26,0	18,2	54,3	27,5	18,6	50,4	31,0	17,5	46,8	35,7	15,6	43,7	40,7
Norsko	25,9	46,1	28,0	24,5	45,1	30,4	22,2	46,4	31,4	18,9	51,1	30,0	20,0	48,5	31,5	18,8	47,6	33,6	17,2	46,1	36,6
Polsko	33,4	46,8	19,8	26,8	51,8	21,4	24,3	51,6	24,1	24,9	49,8	25,2	19,3	53,3	27,3	15,2	50,2	34,5	15,3	47,1	37,6
Portugalsko	29,3	49,2	21,6	28,7	46,8	24,5	25,8	47,3	26,9	20,5	49,2	30,4	16,4	50,5	33,2	15,2	47,3	37,5	13,5	43,2	43,4
Rakousko	22,0	45,6	32,4	24,4	45,4	30,2	20,4	48,6	31,0	17,5	51,5	31,0	17,0	50,1	32,8	14,8	48,9	36,3	14,4	44,3	41,3
Rumunsko	28,3	50,7	20,9	23,8	53,3	22,8	26,8	47,5	25,7	23,5	48,5	28,0	18,6	51,8	29,6	15,8	48,9	35,3	16,0	45,4	38,6
Rusko	30,5	50,9	18,6	26,1	52,7	21,2	21,6	52,8	25,6	23,0	48,9	28,1	18,3	53,6	28,1	15,2	51,8	33,0	17,7	47,2	35,2
Řecko	26,5	51,3	22,2	25,0	47,8	27,2	23,8	46,6	29,5	19,3	48,2	32,6	14,8	51,5	33,7	14,6	47,7	37,7	14,2	42,8	43,0
San Marino	26,1	50,1	23,9	25,5	50,1	24,5	21,5	51,4	27,1	16,3	53,3	30,4	15,0	51,5	33,5	15,4	48,3	36,2	13,4	42,4	44,2
Severní Makedonie	37,0	48,2	14,8	33,3	51,4	15,3	27,6	54,3	18,1	25,8	52,6	21,7	22,5	52,5	25,0	18,5	51,9	29,7	16,1	49,7	34,2
Slovensko	31,5	46,8	21,8	27,5	50,0	22,5	26,1	49,6	24,3	25,3	50,6	24,1	19,7	54,2	26,1	15,4	52,3	32,3	15,8	47,9	36,3
Slovinsko	27,3	49,2	23,5	24,3	52,3	23,4	23,0	51,9	25,1	20,8	51,9	27,3	16,0	53,1	30,9	14,2	49,1	36,7	15,2	43,6	41,2
Spojené království	23,4	46,6	30,1	24,1	45,2	30,7	21,0	47,3	31,7	19,0	49,6	31,3	19,1	48,0	33,0	17,6	47,9	34,5	17,8	44,1	38,1
Srbsko	27,3	52,8	19,9	22,7	56,5	20,8	21,5	53,1	25,4	19,6	49,7	30,7	16,5	48,7	34,8	14,3	46,9	38,8	14,1	45,0	40,9
Španělsko	27,4	50,1	22,4	27,9	48,1	24,0	26,0	47,4	26,7	19,9	50,2	29,9	14,7	52,7	32,6	15,0	50,6	34,5	14,4	44,7	40,9
Švédsko	22,4	47,6	30,0	20,8	46,8	32,3	19,6	46,8	33,6	17,9	49,0	33,1	18,4	45,6	36,0	16,6	46,2	37,2	17,7	44,2	38,1
Švýcarsko	24,0	48,5	27,5	23,8	49,5	26,8	19,7	50,7	29,5	17,1	52,2	30,7	17,4	49,5	33,1	15,2	48,9	36,0	15,1	45,1	39,8
Ukrajina	26,7	51,9	21,4	24,7	51,3	24,0	21,4	50,1	28,5	21,4	47,1	31,5	17,5	50,8	31,7	14,2	50,8	35,0	15,3	46,9	37,7

Pozn.: Hodnoty 45,1–47,4 % a 52,6–54,9 % (světle červená), hodnoty menší než 45 % a větší než 55 % (tmavě červená)

Zdroj: World Bank (2023), vlastní zpracování